4791

అయిమురళి !

'అయి మురళి ముకుంద స్మేరవక్త్రారవింద
శ్వసన మధురసజ్ఞే త్వాం ప్రణమ్యాఽద్య యాచే
అధరమణిసమీపం ప్రాప్తవత్యాం భవత్యాం
కథయ రహసి కర్ణే మద్దశాం నందసూనోః.'

అని ప్రవహిల్లినట్టి కర్ణామృతమ్ము
ఒక్క మలయానిలము వీచు నొ అపుసంజ
వేళ వాఙ్మనోఽమృతము గావించుకొనుచు
కనుగొలంకుల బాష్పముల్ గ్రమ్ముకొనుచు
కూనరాగాలయలలలో గొంతు నార్చు
కొనుచు నుంటిని—

వెన వసంతుండు నా 'రాజువేసగాడు'
తెరవెనుక నుండి వచ్చుట తెలుపుచున్న
చోబుదారు కోకిల కుహూశ్రుతులలోన
'అయిమురళి' యన్నగీతమే యాలపించె

గంధ మక్షతగింజలు కలిపి నొసట
మెడను గందమ్ము మొగమున మినుకుమినుకు
మన్న మొల్లని చిన్ని బొట్టందమొలుక
మూగనోము పట్టిన బాలముత్తయిదువ

లట్లు నానాల్గు కెలకులయందున, నవ
నవవికాసమ్ము సేచుకొన్న వువుకన్నెలు—
ఇచట మల్లిక చివురాకు లెత్తుకొన్న
కేతదళములో మినమినల్నించుచుండి—
ఇది గులాబి గుండ్రని కేతమొగ్గపెదవి
జంట యచ్చెరువొందిన సమయమందుఁ
బోలె తనరేకుగమి చిన్ని ప్రోవువెట్టి—
ఇచట నందివర్ధని కండ్ల కెత్తినట్టి
పచ్చకప్పురపారతి పగిదిఁ బొలిచి—
ఇందు పచ్చగన్నెరు గాలి కెగురుచుండి
కదలు లాడిన బంగరుగంటవోలె
కదల నాల్గింట పూషరాగమ్ము నొలికి—
ఇచట 'మందార' తనమహోద్యోగ్యమైన
సోగములో నల్లతుమ్మెదమగని నదుము
కొనుచు నెఱ్ఱనైన పదేళ్లకూన పెదవి
చిదిపి దీపమ్ము పెట్టిన చెలువు పరపి—
ఇచట నాకాకు నడుమ పూవెత్తు మావి
గున్న నునుపచ్చవిల్కాని గొడుగుపైన
వానచినుకేకధారగా పట్టినట్లు
జల్లుమని వచ్చి వగరువాసనలుకొట్టి—
నేను నడచెడు పచ్చని నేలపైన
గడ్డిపూవులు నూత్నవికాసమొలికి—
ఈమిపులచక్కనై మరెంతేని యంద
మొప్పుపూవుల కారులో నొడలు తెలియ
కుబికి పోయిన తేనెల గుబురులందు
విచ్చిపోయిన రేకుల పచ్చియందు
దగదగని క్రొత్తక్రొత్త యందాలుచూపు

బండి గురువింద పూవులు పచ్చగడ్డి
పూలు కంచెల వెంబడి పూచిపేరు
లెఱుక పరచని పూవులు నెన్నియెన్నొ
జిలుగులొలికిన తావులు చిమ్ముకొలిపి
అస్మదీయ నాసారంధ్ర మంటఁబొడిచి——
'అయిమురళి' మౌనగీతమే యాలపించె

×

నాటిజే నిద్రకన్నుల నాటుకొనెడు
ప్రొద్దుపోయిన నిసి గళంబున నదించి
'అయిమురళి'——మూతపడిన నాయత్నులందు
నెదుట సాయంతనమున కన్పించినట్టి
పూవులకుటుంబములు నదంబులుగ వచ్చి
నాదు స్మృతి యంత కంతకు నాకు నెఱుగఁ
గాని నిద్రాంధకారమార్గముల జొనిపె

×

పొలము వెన్నలలో దూర భూమియట్లు—
చిన్నతనమున కలసిన చెలిమికాడు
ఎన్నొ సంవత్సరములు కన్పించకుండ
కనబడినయప్డు తత్స్మృతి కలిగి నట్లు——
ఆమధురరాత్రివేళ నొకందమైన
కలగనితదంతరమున పూవులొకబారు
తీర్చి నాచెవులందు నదించి నట్లు
'అయిమురళి' మౌన గీతమ్ము——
నిద్రమేల్కొనీ మేల్కొని నిముసమందు
తొలి విలిప్తలో స్మృతిలోన తోచెనాకు

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

శృంగారగీతములు

కాలరాత్రి

పల్లవి.

ఎందుదాగితివో । నాఅందాలరాశి !॥

అనుపల్లవి:

పొందుగా నన్నునీ సందిటజేర్చి
భువియెల్లబృందా వనము జేయక॥ ఎందు

౧

మున్ను నందనవనమును
మించి యున్న మన మంద
చెన్నుతరగి కన్నీరుగార
నిన్ను జేరబిలుచుచున్నది ఎందు

౨

మల్లెపూవులకు మంచితావులిచ్చి
మనుచునీ మధురశ్వాసలు కావె
మగువరో ఈ సెగలు పొగలూ !
సొగసుగ నను మనము చేయిచే ముకళించి
మిగుల ప్రేమరసాలు పిడిచిపోసి పెంచిన
చిగురుగుబురులు వెగటుగవాడ
భుగభుగమనిపించు భీకరనరకజ్వాలలే
ఈవేడిగాడ్పులు ! ఎందు

3

తతహంసతూలికా తల్పాలవంటి
యమునాతీరపు ఇసుకతిన్నెల,
వన్నెమీరగమనము కన్నప్రేమకలలలోని

తమాలతరుచ్ఛాయలని తలప కేయలివేణి !
ఎల్లరికన్నులు తల్లడిల్లఁగ
కల్లరిమృత్యువు ఎల్లెడచల్లిన నల్లమందే
ఈచిమ్మచీకటి　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　ఎందు

౪

దివ్యానందమున దివి భువులు తేల
ఒప్పులకుప్పల । నొయ్యారమొలుక
మనమాడువేళల । బడలికదోపకుండ
మృదుకరముల కౌఁగలించిన । మందమారుతమా యిది?
చందన గంధి!
చెండుచెండుల రీతిని బలమైనమన రావిచెట్లను
మరిదండి కొండలను విసరిగొట్టుచండవాయువే
గుండెతాళదుఁ!　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　ఎందు

౫

ధర నెల్లమరచి పను లెల్లమరచి
పరులుచూడర్తానివివో సరసాలలో మనముచాల
మురియుచుండఁగ । దురుసు చంద్రుడు చూడకుండ
తెరలట్లు నడుమునఁ కరుణతో నిలిచిన
మచ్చలేవియులేని స్వచ్ఛములైన మన చెలులు
శారదరాత్రుల సొగసు మేఘాలాయివి !
దారుణంబుగదిశలు । మారుమ్రోఁగఁగ
ఆలమందలు బెదరిచెదర । ఆకాశమంతావిఱుగఁగ
అట్టహాసముతో । అరుచు కాలుని జాగిలంలే
ఈకారుమబ్బులు!　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　ఎందు

౬

మధురరసము మరిమరిద్రావి
ముదముతో మనములుపొంగ । కొదమరాయంచలను
మించి మనము విహరించిననాటి । మనప్రేమ జీవగీతమునే

రాలుకరుగగ నేడునుపాడు । కాళిందీజలములా యివి!
మిన్నుమన్నులనెల్ల మ్రింగి ॥ నన్ను నిన్ను మనచిన్ని పూపొదరిండ్లను
రూపుమాపగ । ఏపుమీరుచున్నదే
ఈపాపపువాన ! ఎందు

౭

అందచందము లెరుగని । అతిభయంకరయముడు
అంటరాకుండ మన హృదయాలను । జంటగముడిపెట్టి
ప్రేమానందపరిమళాలు । వెదజల్లు ముద్దుతో ముద్రవేసి
తమిమీర మును నీవు పెట్టిన । తమ్ములపురసముకాదె! తరుణీ
దయలేక నీ వెడఁబాయ । దీనులైకుందునాజీవాల రక్తంపు
ధారయే యిది ! ఎందు

౮

వెన్నముద్దలమున్ను । ప్రేమమీరగ బెట్టి
మన్నించిపెంచిన। చిన్నిపావనినన్ను
కన్నుకన్ను కానగరానిఈ । కాలరాత్రినివిడిచి ఎందు

౯

పరులనేనెఱుగను । మరియే పాపమెరుగను
శిరియెల్లనీవని । మరినాజీవమే నీవని
మురిసి పోవునన్ను । విరసముతో బాసి ఎందు

౧౦

ముద్దులొలుకునీ । మోముతళుకుజూచి
పదివేల సూర్యులు । ఉదయించినట్లు
బ్రహ్మాండమంతా ! బంగారమైపోవ
బ్రహ్మానందమునొందు । బాలగోపాలుడనే
మఱచితివేమొ ! ఎందు

వెదురుమూడి కృష్ణరావు

కిన్నెరసానినృత్యము

కెరటాలలోనుఱ్ఱు
తెర చాలులో నీటి
పొర జాలులో కిన్నె
రటు కదలి యిటు కదలి

చిటితరంగాలతో— పొటితరంగాలతో
నటనాలుమొదలెట్టెనే - క్రొన్నీటి
తుటుములా కదలాడెనే

పువుకన్నెలా జగా
రవ నవ్వులా వేల్పు
కవ చివ్వలా కిన్నె
రటు ఊగి యిటులాగి

చిటిలు కెరటాలతో - పెటిలు కెరటాలతో
జవ్వ జవ్వన నూగెనే- తెలిమల్లె
పువ్వురువ్వులు పోయెనే

చిఱుగాలిలో నూగు
కొఱవంపులో నీటు
తరి తీవులో కిన్నె
రటు లేచి యిటులేచి

జల్లుతుంపురులతో - గొల్లతుంపురులతో
మెల్ల మెల్లననాడనే - కెరటాల
జల్లులో ముంచెత్తెనే

నడి నీటిలో మెలి
జడ నందులో నీటి
ముడిపొందులో కిన్నె
రటు పొంగి యిటుపొంగి
రంగారునలలతో - పొంగారు నలలతో
చెంగు చెంగున దూకెనే, క్రొంగ్రొత్త
సింగారములు వొలికెనే

సురగాలిలో పొంగు
తరగాలిలో నీటి
తెరడాలులో కిన్నె
రటు పొరలి యిటుపొరలి
పరుగెత్తు నురుగుతో - దరులొత్తునురుగుతో
గల్లు గల్లున మ్రోగెనే - జల్లుమని
వెల్లువల్ విరజిమ్మెనే

సోన జారుతూ నీటి
పనవాలుతూ అంద
మున సోలుతూ కిన్నె
రటు చెదరి యిటుచెదరి
చిన్నారి నడలతో - పొన్నారి నడలతో
వన్నె వన్నెలు పోయెనే - కిన్నెరా
క్రొన్నెలా తళుకు కొప్పెనే

చిరుతేనెలా అచ్చ
రల గొంతులా గజ్జ
యల మ్రోతలా కిన్నె
రటు మొరసి యిటుమొరసి

గలగలారవళితో - జలజలా రవళితో
మెల్లగా నూగాడెనే - కెరటాల
జల్లుగా ముసురెత్తెనే.

తెగపాడుతూ అంద
ముగ నాడుతూ తేన
వగలోడుతూ కిన్నె
రటు వాలి యిటు వాలి
తళుకు వాకలతోడ - బెళుకు వాకలతోడ
మలకలై నటియించెనే - తెలినీటి
పులకలై బుగ్గెత్తెనే.

లయ పెంచుతూ మధ్య
లయ దించుతూ పాట
రయ మెంచుతూ కిన్నె
రటు సోలి యిటు సోలి
తెలి నీటిమేనితో - తలిరాకు మేనితో
ఒయ్యారములు పోయెనే, కిన్నెరా
అయ్యారె యనిపించెనే.

ధణధంగిణాం దధోం
గిణ తక్కిణాం ఝద్దె
లల మ్రోతలై కిన్నె
రటు మ్రోగి యిటు మ్రోగి
చిఱువెల్గు సోనలై - సిరులొల్కు సోనలై
మృదుతాండవము చేసెనే - వనవీథి
పదువుపాయలు కట్టెనే.

ఘలు ఘల్లునా వెల్లు
వల పెల్లునా కొల్ల
వలి జల్లునా కిన్నె
రటు త్రొక్కి యిటు త్రొక్కి
గిలుకుటందియలునా – తళుకుటందియలునా
అలల నురుసులు తోచనే – ఆమధ్య
జలజలా పొంగెత్తెనే.

జగి జెళుక్కులా ధగా
ధగతళుక్కులా జగా
జిగిఝలుక్కులా కిన్నె
రటు నవ్వి యిటు నవ్వి
అలల పెన్నురుసుతో – సెలల పెన్నురుసుతో
తెలుగు వాదుగులు పోయెనే – కిన్నెరా
తెలుగు తీపులు చిమ్మెనే.

తెలినురువ్వులో చెమ్మ
టలు చిమ్ముతూ అలస
టలు క్రమ్ముతూ కిన్నె
రటు సొక్కి యిటుసొక్కి
చిఱుమీను కనులతో – శ్రమమీనుకనులతో
సొగతసములు వోయేనే – లోగొంతు.
రాగాలు వెలయించెనే.

తమి కోనలో మిటా
రము క్రక్కుతూ నిగా
రము లొల్కుతూ కిన్నె
రటు లెగిరి యిటులెగిరి

నననమేని వంపుతో - నునుమేని ముంపుతో
కాలి గజ్జలు మ్రోగనే - జట్టుమని
గ్రాలు కెరటాల్ చిందెనే.

అలకోనలో మంచు
వలిసోనలో వెల్లు
వల వానలో కిన్నె
రటు లోడి యిటులోడి

రసమేలు రూపుతో - పసమేలు రూపుతో
సొగసువంపులు వంగెనే- వెన్నెలా
చిగురు మంపులు సూపెనే.

తలిరోర్పుతో నీటి
యలలూర్పుతో అంద
ముల మార్పుతో కిన్నె
రటుతూగి యిటుతూగి

బిగువు టందాలతో — నగవులందాలతో
నిండుగా ప్రహించెనే — పువ్వుల్ల
చెండులా చెలువాలికెనే.

చిఱురాలపై మిట్టు
లగునేలపై మెట్టు
లగు చేలపై కిన్నె
రటుదూకి యిటు దూకి

గ్రక్కదలునీటితో - చిక్కువడు నీటితో
నీటిగుబురులు కట్టెనే - విరిపూల
తోటలా తళుకొత్తెనే.

తెరపొర్లుతూయీగి
కొనుమర్లుతూ తిర్గి
పడుదొర్లుతూ కిన్నె
రటు తరలి యిటు తరలి
పావురాయెలుగుతో - తీవలాయెలుగుతో
ఒత్తుకుని తరగొప్పెనే — తరగల్లు
ఒ తిల్లి తటమొత్తెనే.

అడవిలో చిఱుపాయ
లై వాకలై సోన
లై జాలులై కిన్నె
రటు ప్రాకి యిటుప్రాకి
దివ్యనృత్యములతో - దివ్యనిస్వనముతో
దిగ్దిగంతము లంటెనే - సురనదీ
దీప్తి దిక్కుల చిమ్మెనే.

జిలుగు టందియలతో
కులుకు క్రొన్నడలతో
వెలది కిన్నెరసాని
పల్కుతో పలుకగ పోయి
తెలిపూల తేన వాకలువారగా జేసి
తెనుగువాగై పారెనే - నత్తావి
తెనుగుపాటలు పాడెనే

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

దాహము!

నే నొకండ

జీవితపథాల ద్రొక్కుచు బోవుచుంటి
నాకు మిత్రులులేరు, ప్రేమికులులేరు;
నాహృదయవేదనా భరమే రగుల్చు
నారుధిరమందు వేడిమి. నాపదాలు
కంటకపదాల బడి చీలికలుగ బగిలె;
నాశిరోజము లెండల నలిగి, వాన
జివికి చిందరవందరై చెదిరిపోయె;
నాదుతనులత క్షుద్బాధ నవసి, యలసి,
సోలిపోయెను; చురచురగాలు నాదు
హృదయమరుసీమ 'తృష్ణ' బాహువుల సాచి
దాహా! మని బొబ్బలిడును.

(విశ్వం)

గాలిదూదేకుల బాలుఁడు.

శక్రునిచాపంపు సాహాయ్యమునను
గాలిదూదేకుల బాలుండొకండు
చాపనిస్వానమ్ము చదలు నిండంగ
వెలిమొయిళుల దూది పింజల నేకి
అసితమేఘమ్మను వసనమ్ముఁ దెచ్చి
మెఱుపుతీగనునట్టి మేలిమిసూది
నంబరమ్మనెడు శయ్యను గూర్చియుంచి
తారకావళియను టాకాలు వెట్ట
చంద్రుండు శయ్యపై శయనించుచుండు;
శయ్యజీర్ణించిన సమయమ్ములందు
గాలిదూదేకుల బాలుండు వచ్చి
దూది నెండలోవైచి తొక్కుపో నేకి
శయ్యనుఁగూర్పగా సమయమ్ము వెదకు
నందుచేతనె మనకాకాశమందు
తెల్లనిదూదిపింజలు తోఁచుచుండు;
ఇచ్చవచ్చిన వేళ నేటేట క్రొత్త
క్రొత్త నీలిపఱుపుఁ గుట్టించుకొంచు
చంద్రుండు దానిపై శయనించి నవ్వు.

అవంత్స వేంకట రంగారావు; బి. ఏ. ("భావకవితాతరంగిణి")

అమీను ఖానుఁడు

యయాతిచరిత్ర కృతిభర్త

రమారమి (1550—1580)

(అడవి శంకరరావుగారు, బి, ఏ.; ఎల్, టీ.)

ఆంధ్ర కావ్యముల కృతినంది, యాంధ్రకవులఁబోషించిన మహమ్మదీయ ప్రభు వొక్కఁడే గానఁబడు చున్నాఁడు. ఈతఁడు 1550 సం|| మొదలు 1581 సం||వరకు గోలకొండ రాజ్యమునుఁ బాలించిన ఇబ్రహీమ్‌కుతుబ్షా. ఈ ఇబ్రహీమునే, యిభరామనియు, మల్కిభరామనియు నాంధ్ర కవులు వాడి యున్నారు. ఈతఁడు కృతినందిన యాంధ్ర కావ్యములలో అద్దంకి గంగాధరకవిరచించిన "తపతీసంవరణోపాఖ్యాన" మను శృంగార ప్రబంధము ముఖ్యమైనదిగాఁ గన్పట్టుచున్నది. ఈ "తపతీసంవరణోపాఖ్యానము" కాక, మహమ్మదీయులకుఁ గృతి నిచ్చిన యాంధ్ర కావ్యము మరి యొకటి మాత్రమే కనఁబడుచున్నది. ఇది పొన్నిగంటి తెలగన్నవిరచితమైన "యయాతి చరిత్రము." దీనిని కృతి నందిన వాఁడు పయినఁ జెప్పఁబడిన మల్కిభరాము కుతుబ్షావద్ద నున్నతోద్యోగియై యుండిన అమీను ఖానుఁడు. ఈ "యయాతి చరిత్ర" మానాఁటి యాంధ్రుల సాంఘిక చరిత్రను బాగుగ వెల్లడించు చుండుటచే చాల ముఖ్యమైన కావ్యమని చెప్పవచ్చును.

యయాతి చరిత్రము 1574 సం|| నకును 1581 సం|| నకును మధ్య కాలములో రచియింపఁబడినట్లు కందుకూరి వీరేశలింగము గారు తమ కవుల చరిత్ర యందు సరిగనే వ్రాసియున్నారు. దీనికి కారణము యయాతి చరిత్రము పీఠికలో తెలగన్న

సీ. ... ...
తెలయు మలికిభరాముశాః గొలిచి మనుచు
కలనఁ దనచెయ్యిమీఁదుగాఁ గడిమిమెఱసి
మేలు సిరులందునట్టి యమీనుఖాన
యొదయఁడోకనాఁడు నిండు పేరోలగమున.

అని యమీనుఖానునకుఁ దాను కృతినిచ్చు నప్పటికి మలికభ రాముశా జీవించియే యున్నట్లు చెప్పుటయేకాక, అమీనుఖానుని ద్వితీయ పుత్రుడైన ఫాజిలాఖాన్

చ. కని తను రాజు తెన్నుకొనఁగా బెనుపాజులతో సిరంగరా
యని కడకేగి"

నట్లు కూడ చెప్పుట చేతను, ఈ శ్రీరంగరాజు తిరుమలదేవరాయల తరువాత విజయనగర రాజ్యమును 1574 మొదలు 1585 వరకు పరిపాలించి యుండుటచేతను, యయాతి చరిత్రము 1574 సం॥ లో శ్రీరంగరాజు విజయ నగరసింహాసనమునకు వచ్చిన తరువాతను, 1581 సం॥ లో మలికిభరాముశా మరణమునకు పూర్వమును రచియింపఁబడిన దని స్థిర పడుచున్నది.

అమీనుఖానుని వంశము

మహమ్మదీయ ప్రముఖుఁడైన అమీనుఖానుఁ డాంధ్రకావ్యము నెట్లు కృతి నందఁ దటస్థించెనో యీక్రిందిపద్యములలో తెలగన్న వర్ణించి యున్నాఁడు:—

సీ. తెలివిసింగంపు గద్దియలరాతెఱంగంటి వొరలెల్ల మోన్పఁ జేతులనెత్తఁ
బూని రోఁబడియాజు మానిసిసెలవుల పుకమీఁకో ద్లాఘికంబులకుఁబోరఁగ
శివి మున్నిటిలో దీవులన్నియు సేఁవ మన్నీలు మెట్టఁదామరల కొరఁగఁ
దనతేజమునడిగట్టువెనుక చీఁకటిసెల్ల విరియించుకమ్మలవిందుఁగాఁగ

తే. తెలయు మలికిభరాముఁగొలిచిమనుచుఁ కలనఁదనచెయ్యిమీఁదుగాఁగడిమిమెఱసి
మేలుసిరులందునట్టి యమీనఖాన, యొదయఁడోకనాఁడు నిండుపేరోలగమున.

మ. పాలకుల్, చుట్టలు, రాయబారులు, దొరల్, ప్రోదల్, చెలుల్, మస్నవా
రలు, మావంతులు, దీవుగేలు బలియల్, రాతుల్ మొదల్గాఁ దనుం
గొలువక్షా, సంతసమందఁ కబ్బములు పేర్కొ-వించుఁ, బిల్పించి వ
న్నల గంగాఁ దనదండ నుంచుకొని నెయ్యంబొప్ప మన్నించుచున్.

క. కలపము చేసిన గంధం బలదించిన వెనుక, వన్నియల పచ్చడముల్,
పలుమానికముల సొమ్ములు, బలు వేడీ, లిచ్చి కూర్మి పైపైఁ బర్వన్.

మ. తనకు న్నిచ్చలు మ్రొక్కు-వారిని సిరుల్ దైవారఁగాఁ జల్లచూ
పున నెల్లప్పుడుఁ జూచి మన్నఁ గలపెన్నొప్పడన్ మరింగంటి యు
ప్పనగారిన్ మదిలోనిమాట దెలియం బాటింపుచుం గాంచినన్,
గని యామేటి తలం పెఱింగి పాడఁగంగా నన్ను మన్నింపుచున్.

ఆ. వె. పిలిచి "పొన్నికంటి తెలగన్న, నీచేయు నచ్చ తెనుఁగు కబ్బ మన్నిరొడల
మించి వెలయఁగా నమీనుఖానునకిచ్చి పుడమిలోన సిరులఁ బొగడు గముము"

క. అనవుడు... ... ...

పయిపద్యములవలన అమీనుఖానుఁడు విద్వద్గోష్ఠిగలవాఁడ
నియు, ఆతనిని కావ్య సత్కారమునకుఁ బురిఁగొల్పినది మరింగంటి
యప్పన యనియు బోధ పడుచున్నది. ఈ మరింగంటి యప్పన గోల
కొండ యాస్థానములో అమీనుఖానుని వలెనే గొప్పయుద్యోగియై
యుండనోపు.

"రాయపక్షి సాళ్వాంకుఁడును," "సతాకాసింహాసనాధీశ్వరుం
డును," "తురగారోహణరేవంతుండును," "సింహతలాటరాయుండు
ను" నగు మలికిభరాము పాదుశాహునకు "హితవరిష్టై చదువులకు
గుదురై, మన్ననల కెన్నికయై చెన్నొందు నమీనఖానసింగంబు"
వంశంబును తెలగన్న వర్ణించినాఁడు.

సీ. మున్నీటి రాణియా విన్నెకె యేవేల్పు నడుగుఁ గెందామర నలరు తేనె
బాస వాల్గము లెన్న బ్రామిన్కు- లేవేల్పు చెలువంపుఁ బావాల గిలుకురవలు
కడిఁదిరక్కసి మూఁక వెదచాల్పు లేవేల్పు చేనున్న నుడివాలు చికిలికుకుఁ
గమ్మఁదమ్మిర ఘ్రాప దిమ్మ దానే వేల్పు కుంచుమించుల తాను కంచదూది
యతఁడు దానైన కర్తారుఁడలమి కూర్మిఁ బ్రోవ సత్యాచింతామణి పొట్ల చెరువు
నందుఁ దెందేపలుగ సిరుల్ గ్రందుకొనఁగ ఖుదమిలెల సెహుయామిరయాప్రుడమి యేఁడు.

ఎవ్వని పాదాబ్జములయందు గంగానది యుదయించుచున్నదో, ఋషులు పూజించు వేదము లెవ్వని పాదములనే రత్నములలో రాజిన సమూహ మెవ్వని చక్రమునకుఁ జడియుచుండునో, నాగమీపరి యగు శేషుఁ డెవ్వనికి పానుపుగా నున్నాఁడో, అట్టి విష్ణువే తానైన "కర్తారుని" యనుగ్రహమున 'సత్యచింతామణి పొట్లచెఱువు' గ్రామమునందు "హరమాంమి యా" రాజు రాజ్యము చేయు చుండెనని పయి పద్యమున కర్థము. హిందువులు పూజించు విష్ణువే మహమ్మదీయులు భజించు కర్తారుఁడని, యిర్వురు నొక్క దేవునిమూర్తులే యని తెలగన్న స్ఫురింపఁజేయుచున్నాఁడు. ఈ హరమామియా, "జాడు బీబిని" పెండ్లిచేసికొనెనఁట. వారికి "బడేమియా" యను కుమారుఁడు గల్గెను. యాబడేమియా సిలారుబీబిని పెండ్లియాడెను. వీరికి యమూలి చరిత్ర కృతిభర్తయగు "అమీనుఖానుఁ" డుదయించెను. "బడేమియా" సిలారు బీబిని మాత్రమే కాక "సరబుసబీబిని" కూడఁ బెండ్లియాడి, యామెయందు "బాబను మియ్య" యను కొమారునిఁ గనెను.

అమీను ఖానునిగుణములు.

ఈయమీను ఖానుఁడెట్టి వాఁడో యీక్రింది పద్యములలో వర్ణింపఁబడినది.

సీ. పట్టంగనీఁడు సంబళికలు కలనిలోఁ జావచ్చిన మార్తుచేఁ గాని
పూననీఁ డడపంబు పొగడుతోఁ బదంబు సేయవచ్చినవానిచేఁ గాని
తేనీఁడు గొడుగు మత్తిలి నాలంబులోఁ జేఁబడ్డ మన్నిని చేతఁ గాని
తాల్పంగనీఁడు కుందనపుఝారీ చుప్పఁ దెనక వచ్చిన వానిచేతఁ గాని
యతనిఁ గొనియాడ నలవియే సైముడు తలల వేల్పు గాయునికైనను, వేయి తలల
ప్రోదకేనియు, నని చాలఁ గొనియాడ రెగడె నిండు వేడ్క నమీనుఖానుండు భువిమి.

ఉ. మించి యమీనుఖానుఁ డెలమిన్ గిలబట్టకు నెల్ల నిచ్చెఁ బ
ట్టించుచు పచ్చడాలు, పటాలు, సరాలు, గటాలు, పల్లకీల్
కుంచెల యందలాలు, గొడుగల్, పడగల్ కడుతోఁ హాకుగా
కొంచక నెవ్వరీ దతని కీగిపసన్ బరికించి మాచినన్.

పయి పద్యములలో అమీనుఖానుని "సంబళికలు" (వక్కలుఁ ఆకులు వేసికొనుసంచి), "అడపంబు" "గొడుగు" కుందనపు ఝారీ"

ఆతని యులవాటులఁ దెలియఁజేయుటయే కాక, భట్రాజుల కాతఁ డిచ్చు 'పట్టంచుల పచ్చడాలు,' "వరహాలు", "గుఱ్ఱాలు," "పల్లకీలు" "కుచ్చులపల్లకీలు", "గొడుగులు" మొదలగునవి గోలకొండ సంస్థానములోని యాస్థాన మర్యాదలనుఁ దెల్పుచున్నవి. ఈయమీను ఖానుని పేర, (మలికిభరాముని పేర ఇభరామపురము కట్టఁబడి నట్లే) అమీను పుర మొకటి కట్టఁబడినట్లును, అందు

సీ. దుర్గములోఁ ద్రేఁకొలుతు నకలుగా ద్రేయునట్టి రౌతులకెల్ల నాటకట్టు
తొడరి బెబ్బులి నైనఁ బెడకేలఁ బడఁద్రోయు పూఁపుఁ గల్గిన బంట్ల పుట్టినిల్లు
వట్టి మ్రాకుల చిగుర్పెట్టెడు పాటలఁ బాటిల్లు జాణల పట్టుఁగొమ్మ
పుట్టఁబుట్టిన ప్రౌఢ పాల్పనఁ జెప్పఁగాఁ గలుగు మొత్తములకు నెలవునైన
తనపేరఁ గల్గు నమీనుపురమునందు మున్నీటి జోకఁ జేయంగఁజాలు
చెఱువు త్రవ్వించె మిగుల నచ్చెరువుగాఁగ నిందు వేడ్క నమీనుఖానుండు మెఱసి.

ఈయమీనుపురములోఁ జెఱువు త్రవ్వించుటయేకాక, ఈతఁడు

ఉ. తామరసంపగ్రై సిరులఁ దారొక్కను కౌసల నాటి సత్యచిం
తామణి పొట్లచెర్లను సతంబగుచుండ నమీను ఖానుఁ డిం
పామునెలంగి నిల్పఁ బొడవై పెడఁగైన మసీదుఁ గాంచి యం
దే మను, వెండికొండ పయికేగఁ దలంపక జేసికఁటియున్.

చూచినారా యీ వర్ణన! కౌసలనాఁడులోని సత్యచింతామణి పొట్లచెర్ల గ్రామములో, అమీనుఖానుఁ డెత్తుగాఁ గట్టించిన మసీదుఁ జూచి, శివుఁడు కూడఁ దన వెండికొండమీఁద ననిష్టముఁ గలిగి, యీ మసీదునందే యుండిపోవునని బ్రాహ్మణుఁడైన పొన్నకంటి తెలగన్న వర్ణించుచున్నాఁడు. మహావిష్ణువే "కిరాతుఁడుగా" వర్ణించిన తెలగన్న మహేశ్వరునికి మసీదులో నివాస మేర్పరుచుటలో నాశ్చర్య మేమియు లేదు. 1574 - 1581 సంవత్సరములమధ్య రచియింపఁబడిన యయాతిచరిత్రలోఁ జేసిన యీ వర్ణనల వలన, యీనాఁటి గోలకొండ నవాబుల యొక్కయు, వారియుద్యోగులయొక్కయు పాలనము మత ద్వేష రహితముగ నున్నట్లు చెప్పవచ్చును. 1561 సం॥ లోఁ జరిగిన తల్లికోట యుద్ధమునాఁటికి గోలకొండ, విజాపురము, అహమ్మదు నగరు ము

న్నగు మహమ్మదీయ రాష్ట్రములన్నియు తాత్కాలికముగా హిందూమతద్వేషముచే నేకమైనను, ఆయుద్ధము జరిగిన కొద్ది మాసముల తరువాత నుండియు,తమలో తామువోరాడుచు తమ రాజ్యములలోని హిందూప్రజల సంతసింపఁ జేయుటకై ఆసుల్తానులు ప్రయత్నించుచుండిరి. అందుచేతనే దక్షిణహిందూదేశములో హిందువులలోను మహమ్మదీయులలోను, పరస్పర మత ద్వేషానల మంతగా చాలకాలము నిలిచి యుండలేదు. పయి మసీదును వర్ణించిన తెలగనార్యుఁడు సందర్భానుసారముగా మహమ్మదీయ మతమును గూడఁ బొగడి యున్నాఁడు! చూడుఁడు!

చ. పాదవుల కెల్లనుం బొడవు, ప్రోడలు నెమ్మదిలోనఁ గాంచుని
ల్చఁడ కడలేని తేజున, జగంబున కవ్వలదైన వెల్గు నె
ర్యోడలను బొందు వారలకు సొక్కఁగ నిచ్చిన యామసీదు, నిం
పడర నమీనఖాన రొుదయందు తిరంబుగ నిల్పెఁ బొల్పుగన్.

జగంబున కవ్వలిదైనవెల్గును బొందఁగోరువారల కామసీదు నిచ్చిన వంటిదట! తెలుఁగు కావ్యములలో, మధ్యమ యుగములో బయలుదేరిన కవుల వ్రాఁతలలో మహమ్మదీయ మత దూషణము మిక్కుటముగఁ గన్పట్టుచు, ఆనాటి వైషమ్యములను బ్రకటించుచున్నది. కాని తల్లికోట యనంతరము మహమ్మదీయ రాజ్యములోండాంటితో డీకొనుటచే,మహమ్మదీయ మతమునకును, రాజ్యపాలనకును సంబంధము విడిపోయినది. అందుచేతనే యీకాలములో ఇబ్రహీముకుతుబ్షాకు తపతీ సంవరణోపాఖ్యానమును, అమీనుఖానునకు యయాతిచరిత్రమును కృతి నిచ్చుటయు, ఈకావ్యములలో మహమ్మదీయపాలకుల స్తోత్రములు మాత్రమేకాక, మహమ్మదీయ మతము కూడఁ గొంతవఱకుఁ బొగడఁబడుటయుఁ దటస్థించినది.

అమీనుఖానుని యుదార స్వభావ మాతని దానములు, అమీను పురములోఁ జెఱువుఁ ద్రవ్వించుట, సత్యచింతామణి పొట్లచెర్లలో మసీదుగట్టించుట వలననేకాక, హిందువుల యెడల నాని తకిఁగల యాదరమువలనఁగూడ వెల్లడి యగుచున్నది.

చ. కడక నమీనుఖానుఁడు జగంబు తనుం బొగడంగ, పేద్కృతో
డిదువక యొప్పుడున్, బుడమి వేల్పుల బిడ్డలఁ బెండ్లిచేయఁగా,
నడరెడు బీడు ...ఁ బొడము, నందు కతంబునఁ గాదె దూఱుఁ బే
రడవులలోపలన్ దబసిరై కనుపట్టెడు గాలి చూలి యున్.

పయినఁ జెప్పిన విధముగా బ్రాహ్మణవటువుల కమీను ఖానుడు బెండ్లిండ్లుఁ జేయించుటయేకాక,

క. అబ్బురమై పొలుపొందెడు కబ్బంబులు చాలనందికనియొనసఁబుల్
నిబ్బరముగఁ బొడమెడు పేరుబ్బున నల్గడల జాణ లోహో యనఁగన్.

దీనివలన ఆతనిభాషాసేవ ప్రకటిత మగుచున్నది. అమీను ఖానుని యభిరుచులును, ప్రజాసేవయు నింకను వర్ణింపఁబడినవి.

సీ. మారేళ్లు నేరేళ్లు మామిళ్లు జిన్నలు ఖాదీఫలంబులు దూదినిమ్మ
లీడెలు మేడులు జీడులు దాడింబ లనఁపటులు నసలు చనుపకములు
పొగడలు పొన్నలు పోకమ్రాఁకులు కమ్మరేమలు నిమ్మలు రేగు లిప్ప
లంబాళములు కర్జూరంబు లనాసలు నాడికదంబలు సారదబ్బ
లగరు లేలకి విరజాది యాకుఁదీఁగె మల్లియలు గొజ్జఁగులు దాక మొల్ల మొగిలి
మొదలుగానివిరియొప్పుడు బూచి కాచియుండు తోఁట లమీనుఖానుండు నిలిపె.

ఆ. గీ, ఏచి వనిచిప్పఁ చికాచి పండినయమీన్పుగము మేలితోఁట లరసి కాంచు
ముసలివారికైనఁ బసి బిడ్డలకునైనఁ బండ్లు వచ్చు నఁరుఁ బ్రాయమొదవ.

క. చలిపందిరులును, సత్త్రువులు, నూతులు, బావులు, బువుం దోఁటలుఁ జె,
ర్వులు, నల్లిండ్లును మొదలుగ నిలిపి యమీన్ ఖానుఁడసమానించెంబుడమిన్.

దీనివలన అమీనుఖానునకు తోఁటలు వేయించుట చాల నిష్ట మనియు, ఆతఁడు బాటసారులకుఁ జాల సౌకర్యములుఁ కలుఁగఁ జేసె ననియు గ్రహింపవచ్చును.

అమీనుఖానుని భార్యలు.

అమీనుఖానుని వలెనే ఆతని భార్యలు కూడ ప్రజానురంజ కముగ నడుచుకొన్నట్లు వర్ణింపఁబడినది. అమీనుఖానుఁడు మువ్వురను బెండ్లియాడెను. బడేబీబీ, సెక్కెర బీబి, సెమ్మబీబి యని వీరి మువ్వుర పేళ్లు. వీరిలో బడేబీబీ

సీ. అత్తవారిండ్లకు నరుగు కన్నియలకుఁ గట్నంబు లిచ్చుచు గారవించుఁ
బ్రొద్దుపొద్దున నెవ్వఁడు లేచివాడల పసి బిడ్డలకుఁ బాలుపోయు
నాఁకొన్నవారల కద్దమరేయైన నారగించఁగఁ బెట్టు నాసి యగని
పాలుసీరానసిం బాగుగా బెనిమిటి తలఁపులో మెలఁకువ మెలఁగనేర్చు
నారి తన పుట్టినింటికి నత్తవారియింటికిని వన్నెఁ దెచ్చిన తుంటవిల్తు
తల్లివంటి బడేబీబీ దా మె సొగడఁదమ్మి పూవింటనెల కొన్నదంటకైన.

తాను గొప్పయుద్యోగస్థుని భార్యయైనను, బడేబీబి ప్రజాక్షేమమునకై స్వయముగా నెట్లు పాటుఁబడు చుండినది పయిపద్యములవలనఁ దెలియు చున్నది కదా! అమీనుఖానునివంటి మహమ్మదీయప్రముఖులును, బడేబీబీ వంటి మహమ్మదీయ నారీరత్నములు గల గోలకొండ రాజ్యములో నీరికి వందసంవత్సరముల తరువాత, సుల్తాను వద్ద అక్కన్న, మాదన్నలవంటి బ్రాహ్మణులే ముఖ్యమంత్రులుగాఁ బనిచేయుటలో నాశ్చర్యమేమి యున్నది?

అమీనుఖానునకు బడేబీబి వలన, గతాతఖానుఁడు, ఫాజీల ఖానుఁడు అను యిద్దరు పుత్రులు కలిగిరి. రెండవభార్యయైన సెక్కరబీబి వలన యబ్దుల్లీ షేకీభరాములను మరి యిర్వురుపుత్రులును, మూడవ భార్యయగు సెమ్మబీబి వలన అబ్దుల్ కరీమను పుత్రుఁడునుఁ గల్గిరి.

అమీనుఖానుని కొమారులు - వారి పరాక్రమము.

పొన్నికంటి తెలగన్న అమీనుఖానుని కొమారుల పరాక్రమముల వర్ణించుటలో, ఆనాఁటి దేశచరిత్రమును జాల వెల్లడించియున్నాఁడు. ఒక్క గోలకొండ వ్యవహారములు మాత్రమే కాక ఆనాఁటి హిందూ దేశచరిత్ర కూడ కొంతవర కీపద్యములలో నిమిడియున్నది. అమీనుఖానుని పెద్దకొడుకైన గతాతఖానుని పరాక్రమము ఈక్రింద వర్ణింపఁ బడినవి.

సీ. సెలుపల్కు సెవులసే చాల మెప్పించి యక్బరుచే మెప్పులందు కొనియెఁ
జని విశ్వనాథ దేవుని చేత మస్తున వెలయు నేస్తులఁ దచ్చె వేన వేలు

పూనికి నేఁడులాఖాను కోటికి నేగి పలుకులు మించు కప్పములు గొనియె
మాదనమల్క బరీదునిజాంశాహు, దన యేలికకుఁ బన్నుఁ బనుపనడఁచె
మఱియుఁ గన్నడరాజులు మెఱసి పొగడెనెనరు పలుకొత్తఁ గొత్తకానుకలుబనుప
మనియె మల్కిభరాము మన్ననఁ గతాతఖానరాయఁడు రెండవ కలువ కేఁడు.

సీ. తల్లిదండ్రులేమాట తనకాన తిచ్చినఁ దలమోచి నడుచు గతాతఖానుఁ
డిభరాము పాదుశాయే లెడు పుడమిలోఁ దగవులరాజు గతాతఖానుఁ
డల చిన్నిపాయఁబునందు రాజుల చేతఁ దగునిమ్మపడు గతాతఖానుఁ
డేప్రొద్దు కూరిమి పెంచ్చఁ గర్తారునిఁ దలఁపులో నిలుపు గతాతఖానుఁ
డరబి, పారసి, గుజరాతి యారె మఱ్ఱ తెనుఁగు కన్నాజి మొదలుగాఁ దెలియ నాయ
దారిగన్నట్టి వాఁడు గతాతఖానుఁ డహహా! యతనికి నెవ్వరీ డరసిచూడ ?

గోలకొండ రాజకీయ వ్యవహారములలో గతాతఖానుఁడు చాల ప్రముఖుఁడై యుండి, తన తండ్రిని మించినకీర్తిని సంపాదించుచుండె నని పయిరెండు పద్యములనుఁబట్టి మనము గ్రహింపవచ్చును. ఈగతాతఖానుఁ డాకాలములో ఢిల్లీ పాదుషాగా రాజ్యముచేయుచుండిన అక్బరు పాదుషాను, తనవాక్చాతుర్యముచే మెప్పించి, ఆతనిమన్ననలఁ బడసి నాఁడట! తెలుఁగుకావ్యములలో, మధ్యమయుగమున బయలుదేరిన వానిలో, ఢిల్లీ పాదుషాలఁ బేర్కొనునవి యయాతిచరిత్రము తక్క మఱి లేనట్లగ పడుచున్నది. అక్బరుపాదుషా ఢిల్లీ సింహాసనమునకు 1556 సంవత్సరమున వచ్చి 1605 వరకు పాలించియుండుటచే, తపతీసంవరణ కృతిపతియై గోలకొండను 1550 మొదలు 1581 వరకు పాలించిన మల్కిభరామునకును, ఆతని యాస్థానముననే యుండిన అమీను ఖానునకును సమకాలికుఁడు. అక్బరుపాదుషావద్దకు గోలకొండసుల్తానైన మల్కిభరాము గతాతఖాను నేసందర్భమునఁ బంపెనో స్పష్టముగఁ దెలియదు. ఢిల్లీపాదుషాలు దక్షిణ మహమ్మదీయ రాజ్యములను జయించునుద్దేశముతోఁ బ్రయత్నములు చేయుట, అక్బరుపాదుషానాఁటినుండియే ప్రారంభమైనది. ఢిల్లీ సామ్రాజ్యమునకును, గోలకొండకును, నడుమ రాయబారిగ గతాతఖానుఁడు నియమింపఁబడుటచే, నీతఁడు చాలసమర్థుఁడైన రాజకీయ వేత్తయై యుండవలెనని మన

సీ. అత్తవారింఁడ్లకు నరుగు కన్నియలకుఁ గట్నంబు లిచ్చుచు గారవించుఁ
ప్రొద్దుపొద్దున నె మెప్పుడు లేచివాడల పసి బిడ్డలకుఁ బాలుఁపోయు
నాఁకొన్న వారల కద్దమకే యైన నారగించఁగఁ బెట్టు నగని యరసి
పాలునీరవసిన బాగునఁ బెనిమిటి తలఁపులో మెలఁకువ మెలఁగనేర్చు
నార తిన పుట్టినింటికి నత్తవారింటికిని వన్నెఁదెచ్చిన తుంటవిల్తు
తల్లివంటి బడేబీబిఁ దనమె పొగడఁదమ్మి పూవింటనెల కొన్నదంటకైన.

తాను గొప్పయుద్యోగస్థుని భార్యయైనను, బడేబీబి ప్రజాక్షేమమునకై స్వయముగా నెట్లు పాటుఁబడు చుండినది పయిపద్యమువలనఁ దెలియు చున్నది కదా! అమీనుఖానునివంటి మహమ్మదీయప్రముఖులును, బడేబీబీ వంటి మహమ్మదీయ నారీరత్నములు గల గోలకొండ రాజ్యములో నీరికి వందసంవత్సరములు తరువాత, సుల్తాను నద్ద అక్కన్న, మాదన్నలవంటి బ్రాహ్మణులే ముఖ్యమంత్రులుగాఁ బనిచేయుటలో నాశ్చర్య మేమి యున్నది?

అమీనుఖానునకు బడేబీబీ వలన, గతాతఖానుఁడు, ఫాజీల ఖానుఁడు అను యిర్వురు పుత్రులు కలిగిరి. రెండవభార్యయైన సెక్కరబీబీ వలన యబ్దుల్లీ షేకీభరాములను మరి యిర్వురుపుత్రులును, మూడవ భార్యయగు సెమ్మెబీబీ వలన అబ్దుల్ కరీమను పుత్రుఁడునుఁ గల్గిరి.

అమీనుఖానుని కొమారులు - వారి పరాక్రమము.

పొన్నికంటి తెలగన్న అమీనుఖానుని కొమారుల పరాక్రమముల వర్ణించుటలో, ఆనాఁటి దేశచరిత్రమును జాల వెల్లడించియున్నాఁడు. ఒక్క-గోలకొండ వ్యవహారములు మాత్రమే కాక ఆనాఁటి హిందూ దేశచరిత్ర కూడ కొంతవర కీపద్యములలో నిమిడియున్నది. అమీను ఖానుని పెద్దకొడుకైన గతాతఖానుని పరాక్రమము లీక్రింద వర్ణింపఁ బడినవి.

సీ. సెలపల్కు-సేవులనే చాల మెప్పించి యక్బరుచే మెప్పులందు కొనియెఁ
జని విశ్వనాథ దేవుని వేత మస్తున వెలయు నేస్తులఁ దెచ్చె వేనవేలు

పూనికె నేదులాఖాను పీటికి నేగి పలుఁబలు మించు కప్పములు గొనియె
మాదనమల్కు బరీదునిజాంశాహు, దన యేలికనుఁ బన్నుఁ బనుపనడఁచె
మఱియుఁ గన్నడరాజులు మెఱసి పొగడినెనరు కుళుకొత్తఁ గ్రొత్తకానుకలుబనుప
మనియె మల్కిభరాము మన్ననఁ గతాతఖానరాయఁడు రెండవ కలువ ఱేఁడు.

సీ. తల్లిదండ్రి లేమాట తనకాన తిచ్చినఁ దలమోచి నడుచు గతాతఖానుఁ
డిభరాము పాదుశాయే లెడు పుడమిలోఁ దగవులరాజు గతాతఖానుఁ
డల చిన్నిపాయఁబునందు రాజుల చేతఁ దగునిమ్మపఁడు గతాతఖానుఁ
డేప్రొద్దు కూరిమి హెచ్చఁ గర్తారునిఁ దలఁపులోనిఁపు గతాతఖానుఁ
డరబి, పారసి, గుజరాతి యారె మహ్రాటనుఁగుకన్నాజి మొదలుగాఁ దెలియవ్రాయ
దారిగన్నట్టి వాఁడు గతాతఖానుఁడహహా! యతనికి నెవ్వరీ డరసిచూడ?

గోలకొండ రాజకీయ వ్యవహారములలో గతాతఖానుఁడు చాల ప్రముఖుఁడై యుండి, తనతండ్రిని మించినకీర్తిని సంపాదించుచుండె నని పయి రెండు పద్యములనుఁబట్టి మనము గ్రహింపవచ్చును. ఈగతాతఖానుఁ డాకాలములో ఢిల్లీ పాదుషాగా రాజ్యముచేయుచుండిన అక్బరు పాదుషాను, తనవాక్చాతుర్యముచే మెప్పించి, ఆతనిమన్ననలఁ బడసినాఁడఁట! తెలుఁగుకావ్యములలో, మధ్యమయుగమున బయలుదేరిన వానిలో, ఢిల్లీపాదుషాలఁ బేర్కొనునవి యయాతిచరిత్రముతక్క మఱి లేనట్లుగ పడుచున్నది. అక్బరుపాదుషా ఢిల్లీ సింహాసనమునకు 1556 సంవత్సరమున వచ్చి 1605 వరకు పాలించియుండుటచే, తపతీసంవరణ కృతిపతియై గోలకొండను 1550 మొదలు 1581 వరకు పాలించిన మల్కిభరామునకును, ఆతని యాస్థానముననే యుండిన అమీను ఖానునకును సమకాలికుఁడు. అక్బరుపాదుషా వద్దకు గోలకొండసుల్తానైన మల్కిభరాము గతాతఖాను నేసందర్భమునఁ బంపెనో స్పష్టముగఁ దెలియదు. ఢిల్లీపాదుషాలు దక్షిణ మహమ్మదీయ రాజ్యములను జయించునుద్దేశముతోఁ బ్రయత్నములు చేయుట, అక్బరుపాదుషానాఁటినుండియే ప్రారంభమైనది. ఢిల్లీ సామ్రాజ్యమునకును, గోలకొండకును, నడుమ రాయబారిగ గతాతఖానుఁడు నియమింపఁబడుటచే, నీతఁడు చాలసమర్థుఁడైన రాజకీయ వేత్తయై యుండవలెనని మన

మూహింపవచ్చును. 1565 లో విజయనగర సామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నమైనతరువాత, మహమ్మదీయ రాజ్యములు, తమరాజ్యములోని అంతః కలహములలో, ఢిల్లీశ్వరుని సహాయము వేడుటయు, తనసామ్రాజ్యము నీయవకాశములలో విస్తరింపఁజేయుటకై అక్బరు ఈతగవులలో జోక్యము కలుగఁజేసి కొనుటయు చాలసారులు తటస్థించినది. మల్కిభరాము 1581 లో మరణించక పూర్వము 1576 లో అక్బరు బేరారు అహమ్మదునగరు సుల్తానుల కుటుంబకలహములలో కలుగఁజేసికొని, తన యుత్తరువులు నెరవేర్పఁబడక పోవుటచే, దక్షిణమునకు దండెత్తి వచ్చినట్లు చరిత్ర తెలుపుచున్నది[1]. గజాతఖానుఁ డక్బరును దర్శించిన దీసంవత్సరమునందేయై యుండును. ఇతఁడు గజాతఖానునకేనుగుల నిచ్చిన విశ్వనాథదేవు ఒరిస్సాప్రభువుగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడు. తల్లికోట యుద్ధము జరిగిన మరుచటిసంవత్సర మనఁగా 1566 సం. లో, రఫత్ ఖాన్‌లాహరీ యనువాఁడు గోలకొండనవాబగు ఇబ్రహీముకుతుబుషా యాజ్ఞానుసారముగా, సైన్యములతో బయలుదేరి రాజమహేంద్రవరము మొదలుకొని ఖాసింకోటవరకుఁ గల ప్రదేశముల నంతను జయించెను. తల్లికోటకు పూర్వమే ఈతఁడు రాజమహేంద్రవరము వరకు జయించుకొని వచ్చినను, 1565 సం. మహమ్మదీయ రాజ్యములన్నియు నేకమైనప్పుడు విజయనగరవినాశమునకుఁ దోడ్పడుటకై వెనుకకు బిలిపింపఁబడి, ఆయుద్ధమైన వెంటనే మరల తనదిగ్విజయమును పూర్తిచేయుటకు బయలుదేరెను. ఇట్లితఁడు మరలబయలుదేరినప్పుడు రాజమహేంద్రవరమువద్ద పెద్దయుద్ధముజరిగి, వేదాద్రి, సీతాపతి అనువారల యాధిపత్యమున ఆప్రాంతములవారు గోలకొండ సైన్యముల నెదిర్చి నాలుగునెలలవరకు ముట్టడికాగిరి. తరువాత గోలకొండ సైన్యములలో లెక్కల వ్రాతకాడుగానున్న రెయుక పండితుని మూలమున యుభయపక్షములకు సంధిజరిగి, వేదాద్రి ఖాసింకోటకును, సీతాపతి విజయనగరమునకును, తమతమ కుటుంబములతో వెడలిపోయిరి. గజాతఖానుఁడీ దండయాత్రలో రఫత్‌ఖాన్ లాహరీ సైన్యములలో నాతనికి లోబడిన యుద్యోగియై యుండవలయును. రాజ

1 గ్రిబ్బిల్, హిస్టరీ ఆఫ్ ది దక్కన్, సం 1.

మహేంద్రవరమును లోబరుచుకొని గోలకొండసైన్యములు ఖాసింకోట వరకు చొరుచుకొని వెళ్లి ఒరిస్సాదేశము ప్రవేశించెను. చిన్నచిన్న జమీందారులు లోబడి గొల్లపిల్లి, వీరకూటము, దేవిపురము, చంద్రవరము మొదలగుస్థలములు పట్టుపడుటచే, రఫత్‌ఖాఁ లాహిరీ ఆ ప్రాంతములలో బలవంతుడైయున్న విశ్వనాథదేవు మీఁదికి దాడివెడలి, పొట్నూరిలో అతని సోదరుని ఖైదీగఁ బట్టుకొనెను. తరువాత కొండదేవపిల్లికూడ గోలకొండసైన్యములకు లోఁబడెను. కాని యింతలోనే విశ్వనాథదేవు అయిదువేల గుఱ్ఱపుదళముతోను యేబదివేల కాల్బలముతోను, ఏనూరేనుగులతోను, ప్రతిఘటించెను; కాని యోడిపోయి, పారిపోవలసి వచ్చెను. తరువాత విశ్వనాథదేవు తనకొమారుని గోలకొండ సైన్యశిబిరమునకుఁ బంపి, సంధిఁజేసికొనెను. ఈసంధిషరతుల ననుసరించి, ప్రతిసంవత్సరము కొంతకప్పమును గోలకొండనవాబునకు తాను చెల్లించుటకును, నలువదియేనుగులను నవాబునకు కానుకగా నిచ్చుటకును, విశ్వనాథదేవు అంగీకరించెను. రఫతాఖానుఁడు విశ్వనాథదేవు వద్దనుండి తెచ్చెనని వర్ణింపఁబడిన యేనుగు లీసంధిప్రకార మొసంగఁబడినవేయై యుండును. ఈసంధి 1569 సంవత్సరములో జరిగినది.

రఫతాఖానుఁ డేదులాఖాను వద్దకుబోయి చాలసారులు కప్పములు పుచ్చుకొనినట్లు కూడ తెలగన్న వర్ణించియున్నాఁడు. ఏదులాఖాను బీజపూరుసుల్తాను. తెలగన్ననాఁటి బీజపూరుసుల్తానుయొక్క పూర్తియైనపేరు ఆలీఆదిల్షా. ఈతఁడు 1557 మొదలు 1579 వరకు పరిపాలించి, ఇబ్రహీముకుతుబుషాకు రెండుసంవత్సరములపూర్వము మరణించెను. తల్లికోట యుద్ధమునకు పూర్వమును, అనంతరమునుకూడ, బీజపూరునకు, గోలకొండకును నిరంతరము పోరాటములు సాగుచుండుటచే, రఫతాఖానుఁ డేయుద్ధానంతరమున బీజపూరుకప్పములు వసూలుచేసెనో ప్రత్యేకముగ చర్చించుట యనవసరము. రఫతాఖానునిచే ఏదులాఖాను మాత్రమేకాక, మాదనమల్కబరీదును, నిజాంశాహును కూడ నోడింపఁబడినట్లు తెలగన్న వర్ణించినాఁడు. మాదనమల్కబరీదు

బీడరుసుల్తాను కుటుంబములోనివాఁడు. బీడరుసుల్తానులు బరీదుశాలని పిలువఁబడుచుండిరి. నిజాంశాహు అహమ్మదునగర రాజ్యమేలుసుల్తాను. గతాతఖానుఁ డోడించిన కన్నడరాజులు విజయనగరపురాజులే. ఇన్ని యుద్ధములలో పాల్గొనిన గతాతఖానుఁడు గొప్పసేనాధిపతి కాకపోయినను చాలదేశములుఁ జూచినవాఁడై, యనుభవసీయుఁడైన సైనికోద్యోగియై యుండి యుండును. గతాతఖానునకు బెక్కుభాషల లో ప్రావీణ్యముండుట కీదేశాటనమే యొక కారణమై యుండును. ఈదండయాత్రలలోను, యుద్ధములలోను, గతాతఖానుని వెనుకనే అమీనుఖానుని రెండవ కొడుకగు ఫాజిలాఖానుకూడ నేగుచున్నట్లు తెలగన్న వ్రాసిన పద్యముల వలన గోచరించుచున్నది.

ఇఁక అమీనుఖానుని రెండవకొమారుఁడైన ఫాజిలుఖాను కూడ తనయన్నగారైన గతాతఖానుని వలెనే రాజకీయవ్యవహార ములలో చాల ప్రాముఖ్యత వహించి గోలకొండ నవాబు మెప్పొలం దుచున్నట్లే క్రిందిపద్యములలో వర్ణింపఁబడియున్నది.

చ. కని తను రాజు లెన్నుకొనఁగాఁ బెనుపౌజులతో సిరంగరా
యనికడ కేగి, మాటలనె యాయనఁ దేకిచి తెచ్చి, మల్కిభ
మనకువ నంటుచేసి, యొకిమం గడు మెచ్చులుగొన్న మేటి, నే
మని పొగడంగవచ్చు నవు నా నిఁక ఫాజిలుఖానరాయనిన్.

విజయనగరరాజైన శ్రీరంగరాయలకడకు చాల సైన్యముతో నేగి, యాతనిని గోలకొండకు మల్కిభరామునొద్దకుఁ గొనితెచ్చి, వారిరువురకును సంధిఁజేకూర్చిన ఫాజిలఖానుఁడు రాజనీతి చతురుఁడై యుండవలయును కదా! మల్కిభరామునకు సమకాలికుఁడై, విజయ నగర రాజ్యమును 1574 మొదలు 1585 వరకుఁ బరిపాలించిన శ్రీరంగ రాయలు, తల్లికోట యుద్ధమున నిహతుఁడైన రామరాజుయొక్క తమ్ముఁడగు తిరుమలదేవరాయల కొమారుఁడు. తల్లికోటయుద్ధానంత రము, తిరుమలదేవరాయలు తనరాజధానిని పెనుగొండకు మార్చు కొనెను. 1574 సం. లో విజయనగర సింహాసనమునకు వచ్చిన శ్రీరం గరాయలు, 1581 సం. లో మల్కిభరాముకుతుబుషా మరణించక

పూర్వమే తగవులలో ఫాజిలాఖానుని సైన్యములచే గోలకొండకుఁ గొని తేఁబడియెనో, అప్పుడు జరిగిన సంధి యేవిషయమై జరిగినదో, తెలియుటలేదు. ఒకవంక అక్బరుపాదుషాను మెప్పించుటకై గతాత ఖానుని, మరియొకవంక శ్రీరంగరాయలతో సంధిఁజేసికొనుటకై ఫాజిలాఖానుని ఇబ్రహీమ్ కుతుబుషాపంపుటఁజూడ, ఈతఁడు దనపరిసరములనున్న తోడి దక్షిణమహమ్మదీయరాజ్యములతోఁ బోరాటములలోఁజిక్కువడి, అక్బరును శ్రీరంగరాయలను స్నేహితులుగఁ జేసికొనయత్నించుచున్నట్లు దోఁచుచున్నది.

ఇబ్రహీముకుతుబుషా, తాను రాజ్యమునకు రాకపూర్వము,తన యన్నయగు జామ్‌షీదుకుతుబుషాకుజడిసి, కొన్ని సంవత్సరములు విజయనగరములో నుండియుండుటచే, ఆసంవత్సరములలో ఆతనికచ్చట రామరాజభూషణుఁడు మున్నగు కవుల సహవాసము లభించి, తన్మూలమున ఆంధ్రభాషాభిమానము కల్గిన దని వీరేశలింగముగారు వ్రాసియున్నారు. ఇబ్రహీమ్‌కుతుబుషాయును, ఆతని ఆస్థానపు టుద్యోగియగు అమీనుఖానుఁడును ఆంధ్రప్రబంధముల గృతినందుట కిది యొక కారణము కావచ్చును. తన్నురక్షించిన విజయనగరరాజులకు వ్యతిరేకముగా ఇబ్రహీముకుతుబుషా తాత్కాలికముగా తల్లికోట యుద్ధములోఁ బోరాడినను, పూర్వస్నేహమును బట్టి తరువాత కొద్ది సంవత్సరములలోనే విజయనగరము రాజైన శ్రీరంగరాయలతో సంధిచేసికొనుటలో నాశ్చర్యము లేదు. ఫాజిలఖానుఁ డీసంధిని పొసగించుటలోనేకాక, యితర విషయములఁగూడ రాజసేవను కీర్తికరముగఁ జేయుచున్న ట్లగుపడుచున్నది.

సీ. మది లోఁగి యల నిజామనమల్కు పెట్టిన పల్లకీ లోకపంక బాగుమీఱ
ఉదిరి యేదులఖానుఁ డొసఁగిన పైగోవగుఱ్ఱముల్ బడివాఁగె నొల్పిగాఁగ
వేడుకతో నేడు మాడెలదొరలు కానుకలంపినట్టి యేనుఁగులు వెరయ
కన్నడరాయఁడు మన్నించి యంపిన ముత్తెపు పైఠైలు హత్తి మెఱయ
తే. వచ్చి తెచ్చిన సొమ్ములు మచ్చికలర నిచ్చి యిభరాము శాహుచే మెచ్చుగనియె
నట్టి ఫాజిలు ఖానరాయనికి సాటిగలరె నేర్పరులెల్ల బుధులఁదు.

అహమ్మదునగరముసుల్తా నగు నిజామసముల్కు వద్దనుండి పల్లకీలను, బీజపూర్ సుల్తానగు ఆదీల్ ఖాను వద్దనుండ పెగూదేశము నుండి తెచ్చిన గుఱ్ఱములను, ఒరిస్సా దేశపు సరిహద్దులలోనున్న యేడు మాడెములయొక్క పాలకులనుండి యేనుగులను, విజయనగరరాజు వద్దనుండి ముత్యముల పెట్టెలను, ఫాజలఖానుఁడు దెచ్చుటవలన గోలకొండవైభవము వెల్లడియగుటయే కాక, పెగూదేశమునుండి పోర్చుగీసువారు దిగుమతిచేసి దక్షిణరాజ్యములలో వర్తకము చేయుచున్న గుఱ్ఱములు శ్రేష్ఠములుగా నెన్నఁబడుచున్న ట్లగుపడుచున్నది.

ఇఁక అమీనుఖానుని రెండవభార్య సెక్కరబీబికొడుకులలో పెద్దవాఁడైన అబ్దులల్లీనిగురించి యీక్రిందిరీతిని తెలగన్న వర్ణించినాఁడు.

సీ. తనరూపు వలయందుఁ దలిరాకుబోఁడుల కనుఁదళుక్కెడిసగములు దగులఁ
దనచాగ మనుమబ్బు మొనవేఁడువారను చినుకుమొపుడు పుల్గులెవని పొదలఁ
దనయశోఁగు దమ్ములను రాచనెట్టెంపుఁ బలుదిండి రాతుమ్మెదలు మెలఁగఁ
దనపరంజీ చిల్కకును మార్తులాకొండ్ల యుమురు గాడుపు లింపుఁ లొపఁగుచుండ
తే. నొవరునిభరాము పాదుశాహుజూరునందు బొందుగా వ్రాయనేర్చిన ప్రౌఢయైన
యబ్దులల్లికి నీడెవ్వరరసిచూడ నహహా గొనముల నతనికి నతఁడె తిగును.
క. అరబీ, పారసి, కన్నడ, మురుమీ, కహ్నాజి, తెనుఁగు, మొదలగుబాసల్
పఠికిఁచి కుశలబుశాతలఁ పగయొచుఁ బొలుపొందు నబ్దులల్లీ పుడమిన్.

అబ్దులల్లీ తనయన్నలవలె గోలకొండవిడి పరరాజులమీఁదికి సైన్యముల నడిపికాని, రాయబారములు నడిపికాని, స్వతంత్రబాధ్యతతోఁ గూడిన ఘన కార్యములుచేయక, మల్కిభరాముకా "హుజూరు" నందే లేఖకుఁడై యుండి, తన సవితియన్నయగు గతాతఖానుని వలెనే బహుభాషాప్రావీణ్యుఁడై యుండెను. అబ్దులల్లీ విలువిద్యను గురించి యొకపద్యములో వర్ణింపఁబడినదికాని, ఈతఁ డానాఁటియుద్ధములలో నాయకత్వము వహింపలేదని చెప్పవచ్చును. ఈతనితమ్ముఁడైన షేకిభరాముకూడ అంత ప్రాముఖ్యత కింకను వచ్చియుండక పోవుటచే, తెలగన్న ఆతనిని శూరునిగామాత్రము వర్ణించి యూరకొన్నాఁడు.

అమీనుఖానుని మూడవభార్యకొడుకైన అబ్దులకరీ మీరుతీరునఁ ప్రశంసింపఁ బడినాఁడు.

సీ. మాటనేర్పున గాజు మదిఁగూర్మి నిండఁగా నలరించునెప్పు డబ్దులకరీము
వలఁజేనికై వడిఁ దలిరాకు బోఁడుల నలపించు జాణఁ డబ్దులకరీము
పారసి యరబులేర్పడ వ్రాయఁజదువంగ నలువ తలంప నబ్దులకరీము
అడుగువారలకు లే దనుమాట తనమదిఁ దలఁపఁ డెన్నఁడును నబ్దులకరీము
తే. మించి యిభరామునాహు మెప్పించి మేలు తగటుదట్టీల్ కుళాయీలుపాగరుమిగులు
గుఱ్ఱములు నందలమ్ములు గొడుగుగాంచి, కలిమి పొగడొందెఁ బుడమి నబ్దులకరీము.

దీనివలన అబ్దులకరీము పారసి, యరబీ భాషలలో పండితుఁడని తెలియుచున్నది. మల్కిభరా మాతనికిఁ జేసిన సత్కారము లానాఁటి గోలకొండ రాచమర్యాదలను ప్రకటించుచున్నవి.

ఇట్లు తనఅయిదుగురు కొడుకులును ప్రభుత్వములో గొప్పగొప్ప యుద్యోగములలో నుండగా, అమీనుఖానుఁడు దనవృద్ధాప్యములో తోఁటలు వేయించుచు, చెఱువులఁ ద్రవ్వించుచు, మసీదులఁ గట్టించుచు, చలువపందిరులఁ బెట్టించుచుఁ దనయేలిక యగు మల్కిభరామువలెనే ఆంధ్రభాషయం దాసక్తిఁ గలిగి, మరింగంటి అప్పన్నగారివంటి హైందవోద్యోగులతోను, పొన్నికంటి తెలగన్నవంటి ఆంధ్రకవులతోను, విద్వద్గోష్ఠిలో శాంతముగా దినములను వెళ్లఁబుచ్చియుండవలయును. తెలగన్న ఈతనికొమాళ్లను గురించి "మాఁటియు మెఱయుసిరులకు నెలవై, తమ పేరుండైన హాజరతిమోహు దుంజిఖాదిని యడుగు దమ్ములు తలంపులలో నెలకొల్పు గతాతఖానుండును, ఫాజీలుఖాన యోడయుండును, నబ్దులల్లిరాయుండును, నబ్దులకరీమును, వీరలకుఁ గూరిమితమ్ముండైన తసీరునిహాజరతిశేఖు బుదురుదిఖాదిరిని మదిందలంచు శేఖభరాముండును దనర్చిరి." అని కూడ వ్రాసియున్నాఁడు. ఇట్టి కుటుంబమునకు పెద్దయైన అమీనుఖానుఁడు, తెలగన్న వ్రాసినట్లు

ఉ. ఇట్టి కొమాళ్ళ, రాసిరుల హెచ్చుల మించినప్రోడ యేలికై
పట్టపుటేండ్ల మ్రొక్కఁగని పాత్రిలునాయిభరాముశాహుచే
పట్టి, యనుంగుగా నడుపఁ, బాయక మాదులతాలనుండి క
న్పట్టు నమీనుఖానుఁడు ప్రపంచమున మించె ననంబు కల్మిచేన్."

అమీనుఖానుని కుటుంబము గోలకొండ రాజసేవలో మూఁడు తరములనుండి యున్నట్లు దీనివలన స్పష్టమగుచున్నది. ఇటువంటి యుద్యోగీయ కుటుంబము లనేకములు తరతరములనుండి సేవఁజేయుచు మల్కిభరాము నొద్దనుండుటచేతనే ఆనాఁటి గోలకొండను తెలగన్న ఈతీరున వర్ణించి యున్నాఁడు.

సీ. తెలుఁగుఁటి దొరసాల తెగఁడెఁ దీఁటినకోట నిగనిగల్ నలుగడల్ నిండియుండు
దమ్ముల విందురా కొమ్మలదగదగల్ వేలుపుఁ బ్రోలిర్లు విరియఁజేయఁ
గొత్త శంబులకెంపు క్రొత్తడంబులరంగు నింగికిఁ దోపు వన్నియలునింపఁ
గదలియానని చిల్వపడఁతి బాలగడిత తెలినీట నేప్రొద్దుఁ గలిసియుండ
తే. మిసిమి బంగారుమేడల మీఁదియొడల నిడిన ముత్యాలఁ జొక్కులఁ దడఁబడంగ
దరియ కల్లరు వెఱఁగంద నలరునెపుడు మేలువజ్రాల గనికొండ గోలకొండ.

ఇందు గోలకొండకోట, కోటకొమ్మలు, బురుజులు, కోటచుట్టునున్న యగడ్త, యతిశయముగా వర్ణింపఁబడినను, ఆనాఁటి గోలకొండ వైభవమును జాటుచునే యున్నది. గోలకొండ, వజ్రములు మున్నగు గనుల కానాఁడే చాల ప్రసిద్ధికెక్కియుండెను. తల్లికోట యుద్ధానంతరము ఇబ్రహీము కుతుబ్షా దక్కను యుద్ధములలో నంతగా జోక్యము పుచ్చుకొనక, తన దేశము నభివృద్ధిఁ జేసికొనుటలో కాలము నంతయుఁ గడుపుచుండెననియు, గోలకొండకోట మరల క్రొత్తగా కట్టఁబడి, బలమైనదిగాఁ జేయబడుటయేకాక, కోటలో ననేక ఉన్నత హర్మ్యములు నిర్మింపఁబడెననియు, చరిత్రకారుఁడగు గ్రిబ్బిల్ వ్రాయుచున్నాఁడు. ఆనాఁటి తెలుఁగుదేశము, ఈజిప్టు దేశమువలెనే ప్రపంచమునకంతకును వాణిజ్యస్థలమైనదనియు, తుర్కిస్థానమునుండి, అరేబియానుండి, పెర్షియానుండి వర్తకులువచ్చి తమసరకుల నమితముగా నమ్ముచుండుటచే క్రమముగా వారిసంఖ్యయు, రాకలు హెచ్చుచున్నవనియు ఫెరిష్టా వ్రాయుచున్నాఁడు. అందుచే కోటయొక్క "నిగనిగలను గురించియు, కోటకొమ్మల "దగదగ"లను గురించియు, బురుజుల "తోపువన్నియ"నుగూర్చియు, అగడిత "తెలినీటిని" గూర్చియు, "మేడల"గూర్చియు తెలగన్న వ్రాసినది కొంతవరకు నిక్కువమే.

యయాతి చరిత్రమును జదివినవారికి కథాభాగములో కూడ ఆనాఁటి ఆంధ్రుల ఆచారములు, వారియాటలు, పాటలు, అప్పటి గొలకొండ పురవైభవము, నాటిదుస్తులు· మొదలగువానిని మనసులో నుంచుకొని తెలగన్న చేసిన వర్ణనలు పెక్కులు గాన్పించును. కవిత్వ విషయములో నిది కూచిమంచి తిమ్మకవి అచ్చతెనుఁగు ప్రబంధముల మించినదని వీరేశలింగము గారే వ్రాసియున్నారు. చారిత్రకముగానిది ఆంధ్రుల సాంఘికచరిత్రను వ్రాయుటకు చాలఁ దోడ్పడుచున్నది. ఇట్టి కావ్య సంతానమునుఁ బడసిన అమీనుఖానుఁడు దాను ధన్యుఁడగు టయేకాక, ఆంధ్రదేశమునకు చాల యుపకారము చేసినవాఁడని చెప్ప వచ్చును. దక్షిణమున హిందూమహమ్మదీయ వైషమ్యములు నేఁటి కిని పెచ్చుపెరుగక పోవుటకీ యమీనుఖానులవంటి యుదారభావ ములు కలవా రుండుటయే యొక ముఖ్యకారణము.

రాజమహేంద్రవరము. అడవి శంకరరావు.

ప్రమాణవిచారము.

౧ ఉపోద్ఘాతము.

ఈ పనిచేయవచ్చును, చేయరాదు అనేజ్ఞానము మనుష్యులతో పాటు పశుపక్ష్యాదులకును గలదు. అది రెండువిధాలు. 1 తాత్కాలికము. 2 భవిష్యత్కాలికము అని. ఇందు మొదటిది—పచ్చగడ్డి పండ్లు, గింజలు మొదలగువాటిని జూచి వాటిని దిన నూహించుటయూ, ఎవరైనా తమను బాధించేవా రున్నారేమోయని యిటునటు చూచి తిన నూహించుటయూ. రెండవది—వర్షాకాలము వచ్చునని గూళ్లుకట్టి ఆహారపదార్థముల నిలువాచేయుట మొదలగునవి యూహించనగును. ఇది మనుష్యులకు గూడ కలదగుటంబట్టి సామాన్యజ్ఞానమున్నూ సహజమున్నూ అనవచ్చును. దీనిని లౌకిక జ్ఞానమని కూడ అనవచ్చును.

౨ అలౌకికజ్ఞానము.

సామాన్యజ్ఞానముకంటె భిన్నమయినదియు, సర్వప్రాణి సాధారణము కానిదియూ ఇంకొకటి మనకుకలదు. ఈజన్మమందే అత్యంత దూరముగా నున్న ఫలమునకుగాను ఇప్పటినుండి ప్రయత్నముచేయుట; పరలోకమునందును జన్మాంతరమందునూ కలుగబోవు ఫలముల కీజన్మమున బ్రయత్నించుటయూ జూశగా మనుష్యులకు అలౌకికజ్ఞానమని యొకటి గలిగినట్టు ఊహించవలసియున్నది.

ఈ అలౌకికజ్ఞానము మనకుఋషులు కనిపెట్టి చెప్పినశ్రుతిస్మృతిపురాణములద్వారాను మఱింత హెచ్చగును. కావున వాటి ప్రమాణమును విచారించ నవసరము వచ్చినది. ప్రమాణములను తత్తారతమ్యమును జెప్పుటకుముందు మీరాదజెప్పిన ఉభయవిధజ్ఞానములకువివ

యమగుట వల్ల కర్మలను వాటి భేదమును జెప్పుట అప్రసక్తముకాదు.

3 కర్మలు—తద్భేదము.

దృష్టఫలకములు, అదృష్టఫలకములు అని కర్మలు రెండువిధములు. ఈజన్మమందే మనము ఫలము అనుభవింప వీలగునవి దృష్టఫలకములు, పరలోక జన్మాంతరముల ఫలించునవి అదృష్టఫలకములు. దృష్టఫలకములు రెండువిధములు—లౌకికజ్ఞానవేద్యములు, అలౌకికజ్ఞానవేద్యములు అని. అందుమొదటివాటిఫలము సర్వవేద్యము—అన్నముతింటె ఆకలితీరును—స్త్రీపురుష సంయోగమువల్ల సంతానము పుట్టును. రెండవతీరువి—పాలూఅన్నము తినినపూట చేపలుతింటే అప్పటికి రుచిగానున్ననూ కాలాంతరమున రోగము కలుగజేయునందురు; పంచదార ఎక్కువతింటే కాలము మళ్లినపుడు సుఖవాసులకు బహుమూత్రవ్యాధి పట్టుననుట మొదలగునవి.

అదృష్టఫలకము లెప్పుడూ అలౌకికజ్ఞానవేద్యములే.

కర్మలు	ఫలములు (దృష్ట)	
1 వివాహము	ధర్మసంపద, ప్రజాసంపద	అలౌకికజ్ఞానవేద్యము.
2 చెఱువులుత్రవ్వించుట, సత్త్రవులు వేయుట	భూతతృప్తి (లేక) పరోపకారము.	,,
3 పిల్లలు బుగ్గిలోనాడుట	కడుపులోపాములు పట్టుట	,,
(బుగ్గిలో వానపాములు మొదలగువాని గ్రుడ్లుండి ఆటసమయమున గోళ్లలో చిక్కుకొని భోజనసమయమున కడుపులోనికి పోవును.)		
4 కలరాపురుగులు గల నీరు త్రాగుట	రోగము	,,
5 నిత్యస్నానము...	శరీరమలత్యాగము;	లౌకికజ్ఞానవేద్యము
	ధాతుసామ్యము.	అలౌకికజ్ఞానవేద్యము

కర్మలు	(అదృష్ట) ఫలములు	
1 యజ్ఞముచేయుట	స్వర్గము	లౌకికజ్ఞానవేద్యము
2 బ్రాహ్మణహత్యాదులు	నరకము జన్మాంతరమునరోగము	"
3 మంత్రస్నానము	పాపమోచనము	"

ఇట్లు ఇతరముల తెలియనగును.

ఇందుకొన్నిటికి దృష్టఫలములు గలచోట్ల అదృష్టఫలము కూడ జెప్పియున్నపుడు కర్మలుచేయుట యందు ఆభిముఖ్యము గలుగజేయుటకై యనియే చెప్పవలసియున్నది. "సంభవతి దృష్టఫలకత్వే అదృష్టఫలకల్పనా అన్యాయ్యా" అనుటవల్ల ఫలమీమాంసలో దృష్టఫలము గనుపించినపుడు అదృష్టఫలము గల్పించరాదు, అనితాత్పర్యము. ఈయర్థమునందే వచనాంతరము—"లభ్యమానే ఫలదృష్టే నాదృష్టఫలకల్పనా" అని.

మఱియు "ప్రపాస్తడాకాని చ పరోపకారాయ న ధర్మాయ" అని శాబరభాష్యము—(చలిపందిళ్లు) చలిపిందిరలు చెఱువులు పరోపకారము కొఱకు, ధర్మమునకు కాదు—ధర్మమునగా అదృష్టఫలమని అభిప్రాయమయి యుండును.

౪ శ్రుతిస్వరూపము.

ధర్మప్రమాణములలో శ్రుతియొకటి. "అష్టవర్షం బ్రాహ్మణముపనయీత"—ఎనిమిదేండ్ల బ్రాహ్మణబాలున కుపనయనము చేయవలెను. "జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత" స్వర్గముకోరినవాడు జ్యోతిష్టోమనామక యాగముచేయవలెను. శ్రుతియంటే వేదవచనము. వేదము ఋషులద్వారా వచ్చినదిగాని ఋషికృతము మాత్రముకాదు. కనుక అపౌరుషేయము. అది నిత్యము.

ప్రత్యక్షశ్రుతియని, ఆనుమానికశ్రుతియని శ్రుతి రెండువిధాలు. "అష్టవర్షం బ్రాహ్మణ" ఇత్యాదులు వినినంతనే ప్రకృతార్థము

స్ఫురించును, గనుక ప్రత్యక్షశ్రుతు లనబడుచున్నవి. అనుమానిక శ్రుతి యనంటే ఇప్పుడు మనము చూచిన వేదములో కనుబడకున్ననూ ఈయర్థముగల శ్రుతి పూర్వముండునని యూహించవలసినది. ఉదా. మనకు వివాహమంత్రమును బోధించు శ్రుతులు కనబడుచున్నవిగాని "వివాహము చేసుకోవలసినది" అనునది ప్రత్యక్షముగా గనబడలేదు. ఐననూ అలాటిశ్రుతి పూర్వమందు ఉండియుండును. ఋషుల గ్రంథములలో విధులు కనబడుచున్నవి. లేకుంటే వివాహమంత్రములు వ్యర్థము లగును అని యూహింపవలసియున్నది. ఇట్టివి పురుషుల నయిన మనము కల్పించుటచే నిట్టివి పౌరుషేయము లందురు.

౫ స్మృతి స్వరూపము.

వేదభాష అందరికి తెలియనికాలమున సర్వజనులకు సుగమమగు సంస్కృతభాషలో వేదోక్తధర్మములను బోధించుటకు ఋషులు రచించిన గ్రంథములు స్మృతులు. వీటిలో లోకక్షేమమునకుగా ఋషులు స్వాభిప్రాయములు గూడ వ్రాసిచూపిరి. స్మృతులను మనువు, పరాశరుడు, యాజ్ఞవల్క్యుడు మొదలగు ఋషులు వ్రాసినారు. ఇవి 18. వ్యాసుడు లౌగాక్షి మొదలగువారు వ్రాసినవి ఉపస్మృతులని మరి 18 అందురు.

స్మృతియనగా జ్ఞాపకశక్తి అని యర్థము. తన అనుభవము జ్ఞాపకముంచుకొని వ్రాసిన గ్రంథమగుటవల్ల స్మృతియనిపేరు పొందినది. పురుషనిర్మితములు గనుక స్మృతులు పౌరుషేయములు, అనిత్యములు. పురుషనిర్మితములైన వేదాంగములు కూడా స్మృతులనియే కొందఱు శాస్త్రమున వ్యవహరింతురు. ఋషిప్రోక్తమైన తంత్రము స్మృతి అని అపుడు లక్షణము.

౬. ఆచార స్వరూపము.

ప్రాచీనులలోగాని ఆధునికులలోగాని శిష్టుల నడవడికి ఆచారమని పేరు. అదే శిష్టాచారమనబడును. అది స్మృతిధర్మానుకూలమే. ప్రాచీ

నుల చరిత్ర ఇతిహాసపురాణముల వల్ల తెల్లియుచున్నది గనుక పురా
ణములలోని కథా భాగములకు మాత్రము ఆచారమని పేరుపెట్టవచ్చు
ను. "శ్రుతిస్మృతిపురాణేషు విరుద్ధేషు పరస్పరం, పూర్వంపూర్వం
బలీయ స్స్యాత్ ఇతిన్యాయవిదో విదుః"—అను శ్లోకములోని పురాణ
శబ్దార్థము ప్రాచీనుల యాచారమని చెప్పుట సమంజసమని తోచుచు
న్నది. కావున పురాణములలో గూడ ధర్మబోధక ప్రత్యక్షవిధి నిషేధ
వచనములన్నిన్ని స్మృతులనియే చెప్పనగును. కేవల కథాభాగములు
ఆచారపదవాచ్యములు గూడా కావచ్చును.

శిష్టాచారమనుటవల్ల శిష్టులంటే యెవరో చెప్పవలసియున్నది.
"శిష్టాః ఖలు విగతమత్సరా నిరహంకారాః కుంభీధాన్యా అలోలు
పా దంభదర్పలోభ మోహక్రోధవర్జితాః" కుంభీ అనగా మంటిపాత్ర,
ధాన్యపుజాడీ. అంతమాత్రమే ధాన్యము నిలువాచేయవలెను. అధిక
ము నిలువాచేసినపుడు శిష్టత్వమునకు కొఱతవచ్చునని తాత్పర్యము.
తక్కిన పదముల అర్థము సుగమము.

౨ శ్రుతి ప్రామాణ్యము.

శ్రుతి తనంతతానే ప్రమాణము దాని ప్రామాణ్యమును ఇం
కొకటి నిర్ణయింప నవసరము లేదు. పురుషనిర్మితము గానందున అప్రా
మాణ్యహేతువులగు రాగద్వేషాదులు కల్పింపవీలులేదు. కనుక స్వ
తఃప్రమాణమనబడును. దీపము స్వప్రకాశమైనట్లే. దీపము ఇంకొక
దానిని తెలియుటకు సాధనమగును. దీపమును తెలియుటకు మఱొక
దీపముగాని మరివేరు పదార్థముగాని అవసరములేదు. తనంతతానే
ప్రకాశించును. గనుక దీపేతరవస్తువులు పరప్రకాశ్యములయి యున్నవి.

౩. స్మృతి ప్రామాణ్యము.

స్మృతి పౌరుషేయమగుటచే రాగద్వేషాదు లారోపించుటకు
వీలున్నందున శ్రుతికి విరుద్ధమయితే ప్రమాణము కాదు. శ్రుతివిరోధ
ములేనప్పుడు స్మృతిప్రమాణమే. దాని ప్రామాణ్యాప్రామాణ్యములు

శ్రుతినిబట్టి నిర్ణయింపబడుటచేత స్మృతి పరతః ప్రమాణమందురు. అయితే మాధవాచార్యుల వారు పరాశర మాధవీయములో-"ప్రామాణ్యస్య స్వతస్త్వాదప్రామాణ్యే కారణాభావాచ్చ స్మృతయః ప్రమాణం" అని స్మృతులకు స్వతఃప్రామాణ్యము గూడ నంగీకరించి యున్నారు. కాని ఆయంగీకార మన్నిటికీకాదు. శ్రుత్యుక్తములయ్యును కొన్నికర్మలు దేశకాలాది పరిస్థితుల ననుసరించి స్మృతులలో నిషేధింపబడి యున్నవి. చూడండి —మనువు "కుర్యాద్ఘృతపశుం సంగే కుర్యాత్పిష్టపశుంతథా । నత్వేవతు వృథా హంతుం పశుమిచ్ఛేత్కదాచన"= నేతితోగాని పిండితోగాని పశువునుచేసి మఱీ యజ్ఞము చేయవలెగాని వృథాగా పశువునెపుడూ చంపరాదు. ఇక్కడ వృథా అనుదాని అర్థము ఏమి? యజ్ఞములేనికాల మందనియా? కాదు. అపుడు పశురూపము చేయవలసిన అవసరమేమి? పిండి నేయీ మనము ఇతరకాలములలో పశురూపము చేయనిదీ తినకూడదనియా? మఱేమి? మాంసాహారులు కాని ద్విజులయజ్ఞమందుకూడ సాక్షాత్పశుహింస చేయరాదనియే చెప్పవలెను. మాంసాహారు లయినపుడు వృథాపశుహింస అనబడదు. ఎవరేయన్నము తిందురో దేవతల కదే యన్నమని ఇతరవచనములు కొన్నియుండుటవల్ల ఇట్టిస్మృతివచనములకు స్వతఃప్రామాణ్యమే చెప్పవలెనని వారియభిప్రాయమై యుండును. ఇట్టివే "అశ్వాలంభం గవాలంభం సన్న్యాసంపలపైతృకం, దేవరాచ్చసుతోత్పత్తిః కలౌపంచ వివర్జయేత్" అనువాటిలోని అశ్వాలంభగవాలంభ మాంసశ్రాద్ధాదిధర్మజ్ఞ సమయములుకూడాను. కాని వీటిప్రామాణ్యము దేశకాలాది సాపేక్షము. కావున పరతఃప్రమాణములే యన నొప్పును.

మఱియు యాజ్ఞవల్క్యుడు "శూద్రస్త్రీని ద్విజుడు పెండ్లాడకూడదు. తానుసంతానరూపముగా పుట్టునుగనుక" ఉత్తమజన్మము నుండి అధమ జన్మము పొందగోరరాదని హేతువుచెప్పి మనువు మొదలగు ఋషులందఱూ అంగీకరించిన శూద్రావివాహము అధర్మముగా పరిగణించి "నైతన్మమమతం" అని తనకిష్టము లేదన్నాడు. దీనికి స్వతః

ప్రామాణ్యము చెప్పవలసి ఉంటుంది. చెప్పిన హేతువు సరిగానచ్చి నపుడు ప్రమాణము కాదని యెవ్వరనగలరు?

౯ ఆచారప్రామాణ్యము.

శిష్టులకు రాగద్వేషాదు లుండవుగనుక వారి యాచారము ప్రమాణమే అయినను శ్రుతిస్మృతులకు విరుద్ధమైన యాచారము అప్రమాణమని కొన్ని వచనములున్నవి. మున్ముం దుదాహరింతును. శ్రుతిస్మృతులలో అనుక్తములయి అనిషిద్ధములయిన వాటికి శిష్టాచారము ప్రమాణము. అనుక్తముల విషయమున స్వతః ప్రమాణమే. అయిననూ అవిరుద్ధమైనపుడే గ్రాహ్యమగుటచే పరతః ప్రమాణ మనవలసి వచ్చినది.

౧౦. ప్రమాణముల తారతమ్యము. (ప్రబల దుర్బలభావము.)

(A) ప్రత్యక్షశ్రుతి:—రెండు ప్రత్యక్షశ్రుతులకు విరోధముగలిగినపుడు రెండూ ప్రమాణములే. "ఉదయించిన తరువాత హోమము చేయవలెను." అని ఒక శ్రుతి. "ఉదయించకముందే హోమము చేయవలెను" అని మరొక శ్రుతి ఉన్నది. రెండూ ధర్మములే. "శ్రుతిద్వైధంతు యత్రస్యాత్ తత్ర ధర్మావుభౌస్మృతౌ" అని ప్రమాణము. ఇట్టిచోట వికల్పమందురు; సమానబలము లగుటచేత. (B) ఆనుమానిక శ్రుతి:—ప్రత్యక్షశ్రుతికంటె ఆనుమానిక శ్రుతి దుర్బలము. ప్రత్యక్షశ్రుతికి విరోధముగ ఆనుమానికశ్రుతిని గల్పించకూడదుగనుక. (1) ప్రత్యక్షశ్రుతి అపౌరుషేయము-ఆనుమానికము పౌరుషేయము కావునను (2) ప్రత్యక్షశ్రుతి స్వతః ప్రమాణము, ఆనుమానికము పరతః ప్రమాణము గనుకనూ, (3) ప్రత్యక్షము వెంటనే అర్థబోధకము, ఆనుమానికము ఒకవచనముయొక్క అర్థము అవగాహన చేసుకొన్న తరువాత దానిబట్టి పిమ్మట కల్పించబడును (విలంబోపస్థితికము) కనుకనున్నూ ప్రత్యక్షశ్రుతికంటే ఆనుమానిక శ్రుతి దుర్బలము.

ప్రతిస్మృతివచనమునకున్నూ ఈయర్థముగల శ్రుతివచనము౦

డునుకనుక యిదిప్రమాణముగా అని స్మృతికి ప్రామాణ్యము చెప్పిన క్కరలేదు. ఒక్క అదృష్టఫలములచోటనే దృష్టఫలమున్నచోట వాటి ఫలమును బట్టియే అప్రమాణములగును. చూడండి శాబరభాష్యం" స్మృత్యధికరణము—"గ్రంథస్తు అనుమీయేత కర్తృసామాన్యాత్ స్మృతివైదిక పదార్థయోః" = శ్రుతులలోచెప్పిన పదార్థమునకూ స్మృతులలోచెప్పిన పదార్థమునకూ కర్త యొక్కరే అగుటవల్ల (ఒక్క చోటనుండే వచ్చినవిగనుక) స్మృతినిబట్టియీయర్థముగల శ్రుతి యుండవచ్చునని యూహింపనగును అనిదాని అర్థము. అనిచెప్పి ఆయధికరణము చివరను "తేః యే దృష్టార్థాః తే తతఏవ ప్రమాణం. యేతు అదృష్టార్థాస్తేషు వైదికశబ్దానుమానం" = దృష్టఫలకములు వాటిఫలములనుబట్టియే ప్రమాణములు. అదృష్టఫలకములకు మాత్రము వేదవచనము కూడా యీయర్థమందుండు నని ప్రమాణముగా స్మృతిని దీసుకొనవలెను అని దానియర్థము అని నాకు తోచింది. పెద్దలుతత్వమును నిరూపించనర్హులు. ఇక్కడల చెప్పవలసివచ్చిందంటే ఋషులు సర్వజ్ఞులుకారు. సామాన్య మనుష్యులకంటే అధికాలౌకిక జ్ఞానముగలవారనవచ్చును. సర్వజ్ఞత్వము పరమేశ్వరునికే గలదు. అట్లే కాకపోతే "శ్రుతిస్మృతివిరోధేతు శ్రుతిరేవ గరీయసి" అని ఋషివచనమునకు ఋషులే దుర్బలభావమును జెప్పిరేల? మఱియు "ఋషయోఽపి పదార్థానాం నాంతః యాంతి పృథక్కశః, లక్షణేనతు సిద్ధానాం అంతం యాంతి విపశ్చితః" = ఋషులుకూడా ప్రత్యేకముగా అన్నిపదార్థములనూ కనుగొనలేరు. లక్షణముద్వారానే పండితులవలెనే తెలుసుకొందురు అని శ్లోకతాత్పర్యమయి యుండును. శాబరభాష్యం అ 2 పా 1, సూ 32.

౩. స్మృతియనగా వేదవిజ్ఞానముగల ఋషులచే నిర్మితమైన గ్రంథమని చెప్పియుంటిని. శ్రుతికీ స్మృతికీ విరోధమువస్తే శ్రుతి బలీయము, స్మృతి దుర్బలము అని కూడ చూపితిని.

దానికి ఉదాహరణము- శాబరభాష్యం అ 6 పా1 సూ 10,11, 12, 13, 14 లలో "భార్యాదాసశ్చ పుత్రశ్చ నిర్ధనా స్సర్వఏవతే,

యు_త్తే సమధిగచ్ఛన్తి యస్యైతే తస్య తద్ధనం." = భార్యకూ, నౌకరీవానికీ కొమారునకూ, యజమానుని ధనమందుహక్కు లేదు. ఒకవేళవారేమయినా సంపాదించినా అదివారియజమానునిదే అని అర్థము. ఇది స్మృతి. దీనికి విరుద్ధముగా- "పత్నీ వై పారిణాయ్యస్య ఈష్టే" = పత్ని ధనమునకు హక్కుదారురాలు అని యర్థముగల శ్రుతిఇది. ఈశ్రుతినిబట్టి మీాదిస్మృతి అప్రమాణమన్నాడు. దానికి హేతువులు కొన్ని భాష్యకారుడు చెప్పినాడు. ఎట్లన, స్వర్గకామము పత్నికికూడా ఉన్నది. ఉన్నపుడు యజ్ఞానికి అధికారముకలదై యుండవలె. ధనములేనివానికి యజ్ఞాధికారములేదు సోమవిక్రయము జరుగదుగనుక అనిన్నీ "ధర్మేచ, అర్థేచ కామేచ" అని దానకాలసంవాదమునుబట్టి కూడా ధనాధికారమున్నది అనిన్నీ, హేతువులు చూపించినాడు—"ఫలార్థినీహి సా స్మృతి ర్నాదరిష్యతే, స్మృత్యనురోధా దస్వా స్యాత్ -స్వవతీ శ్రుత్యనురోధాత్" = ఆమెకు ఫలమందు కోరికగలదు. స్మృతిని ఆదరించము. స్మృతి నాదరిస్తే ధనములేనిది కావలసివచ్చును. శ్రుతినిబట్టి ఆమె ధనముకలది అని అర్థము.

4. ఆచారప్రామాణ్యాను. "చోదితంతు ప్రతీయేత" అను జైమిని సూత్రము క్రింద భాష్యము అ1 పా3 సూ10 లో "యత్ప్రమాణేనావిరుద్ధం త దవగమ్యమానం నన్యాయ్యంత్యక్తుం యత్తుశిష్టాచారః ప్రమాణమితి తత్ ప్రత్యక్షానగవతేర్థే" = ఏప్రమాణమునకూ విరోధములేనపుడు, దానివల్ల ఫలము కనుబడుచుండగా వదిలిపెట్టుట న్యాయ్యము కాదు. ప్రత్యక్షముగా ఫలము తెలియరాని కర్మలవిషయముననే శిష్టాచారము ప్రమాణము అని అర్థము. అచటనే "ప్రత్యుపస్థాపిత నియమానా మాచారాణాం దృష్టార్థత్వాదేవ ప్రామాణ్యం" = ప్రత్యుపస్థాపిత= తెచ్చిపెట్టబడిన, నియమానాం=నియమములుగల, ఆచారాణాం= ఆచారములకు, దృష్టార్థత్వాదేవ= ఫలము కనుబడుచున్నది కనుకనే, ప్రామాణ్యము (చెప్పనగును) అని దానియర్థము. కావున దృష్టఫలములయినపనులను వాటిఫలమును బట్టియే సంస్కర్తలు స్థాపింపనర్హులు.

శిష్టాచారమును పాటించ నవసరములేదు అని తాత్పర్యము వచ్చు చున్నది.

౧౧ శ్రుతిలింగ ప్రమాణతారతమ్యము.

ఈపదకొండవ ప్రకరణములో పరిభాషమారును. చదువరులు సావధానులగుదురు గాక యని ప్రార్థితులు. ఇదివరకు శ్రుతిఅంటె వేద మని లోకసిద్ధార్థము. ఇప్పుడు వేదములోగాని స్మృతిలోగాని 'ఇది చేయవలెను, ఇది చేయరాదు' అని ప్రత్యక్షముగా చెప్పుటశ్రుతియని పారిభాషికము. "నిరపేక్షః శబ్దరవశ్శ్రుతి" యని ఆపదేవీయమునను, "శబ్దశ్రవణంశ్రుతి" అని శాబరభాష్యమునను చెప్పినారు. వైదికశ్రుతి స్మార్తశ్రుతి అనిచెప్పబడును. మృతాగ్ని హోత్రమున, పితృదైవత్య మున "ప్రాచీనావీతీదోహయేత్" "యజ్ఞోపవీతీహి దేవేభ్యోదోహ యతి" = పితృదైవత్యమున ప్రాచీనావీతిగాను, దైవికమున యజ్ఞోప వీతిగాను దోహనముచేయవలెను. ఇది వైదికశ్రుతి. "భార్యాదాసశ్చ పుత్రశ్చ నిర్ధనాః" అన్నది స్మార్తశ్రుతి. లింగమంటే "అన్యపరంహీదం వచనం వాచోనిత్యతామనువదతి" అని శబరస్వామి వాక్యమువల్ల, ఒక అర్థమును ప్రతిపాదించు వచనమునందు నింకొక యర్థమునుగూడ స్ఫురింపజేయుశక్తి అనవలసియున్నది. "సామర్థ్యంలింగం" అనికూడా చెప్పియున్నది. దీని కుదాహరణము—మీాదచెప్పిన "యజ్ఞోపవీతీ దోహయేత్" అను శ్రుతి వచనమునకు ముఖ్యార్థము దాని కిదివరకు చెప్పినదే. ఆయర్థమువల్ల దర్శపూర్ణమాసలలోనే యజ్ఞోపవీత విధాన ముకాదు పైతృకమున కూడా దైవకర్మలో ఉపవీతముచేయవచ్చును అనేఅర్థము స్ఫురించుచున్నందున ఆశక్తి ఆవచనమునకే కలదు. కావు ననే అ 3, పా 2, సూ 2 లో "సామర్థ్యంచ శబ్దైకదేశః" అని ప్రమా ణవచనైకదేశముగా జెప్పినాడు. శ్రుతి లింగములలో లింగము దుర్బలము.

అయితే వేదముకంటె స్మృతి దుర్బలము. శ్రుతికంటె లింగము దుర్బలముగదా! మఱి వైదికలింగముకన్న స్మార్తశ్రుతి స్వరూప

మును బట్టి ప్రబలమా ఆశ్రయమును బట్టి దుర్బలమా? లింగము వేదము నాశ్రయించింది. శ్రుతి స్మృతినాశ్రయించింది. ఇట్టిచోట ప్రాచీన మీమాంసకులు ఆశ్రయబలమే బలమని యంగీకరించినట్లు కనబడుచున్నది. శ్రీమాధవాచార్యులవారు "మాతులస్యైవకన్యా" అనే వైదికలింగము నాశ్రయించి "మాతులస్య సుతాముద్వా" అనే మాతులకన్యా వివాహనిషేధబోధకస్మృతి త్రోసివేసి మాతుల కన్యాపరిణయము శాస్త్రీయమని సిద్ధాంతించినారు. "వేదంకృత్వా వేదిం కరోతి, తస్తే ఆచామేత్" అన్నపుడు కూడా ఆశ్రయమును బట్టియె స్మృతికి ప్రాబల్యముస్థాపించి శ్రుతివిహితక్రమమును త్రోసి వేసినాడు. అచట ఆచమనక్రియ పదార్థము. వేదకరణ, తదనంతర వేదికరణములు క్రియలే కావున పదార్థములె, ఆ రెండుక్రియల పౌర్వా పర్యమును వేదవచనము బోధించుచున్నది. పౌర్వాపర్యము అన్నది కాలరూపము. కాలమెపుడూ క్రియాంగముగాని ప్రధానముకాదు. అప్రధానమయిన కాలము నాశ్రయించింది కనుక వేదవచనమయ్యును దుర్బలమైనది. ప్రధానమైన ఆచమన క్రియారూప పదార్థము నాశ్ర యించుటచే స్మృతిప్రబలమయ్యె, ధర్మశాస్త్రమున ప్రమేయము ధర్మ ము. తత్ప్రవర్తక వచనము ప్రమాణము. "క్రియాయాఃప్రవర్తకం వచనంచోదనా" అని భాష్యము. కనుక చోదనాప్రవర్త్యముక్రియ. అదే ధర్మశబ్దవాచ్యము.

ఇట్లుండ నవీనమీమాంసకులు ప్రమాణబలాబలముకంటె ప్ర మేయబలాబలము శ్రేయమని అపదేవుడన్నాడని చెప్పి శ్రుతిలింగా దులు ప్రమేయములు కనుక స్మార్తశ్రుతికంటె వైదికలింగమే దుర్బ లము అని అనుచున్నారు. శ్రుతిలింగాలు చోదనైకదేశము లైనందున ప్రమాణములుకాని ప్రమేయములెట్లు? "ప్రమావిషయం ప్రమేయం" అనే ఇతరశాస్త్రమర్యాద ననుసరిస్తే సర్వమూ ప్రమేయమే. ధర్మ శాస్త్రములో అట్లుకాదు. వాక్యార్థజ్ఞానంలో లింగము శ్రుతివిషయ ములయినందున ప్రమేయములైతే వాక్యార్థజ్ఞానము ప్రమాణమగును.

ఈశాస్త్రములో ప్రవర్తకవచనమే ప్రమాణము. తదాభాసముకాదే! సరే. ఆపతమే అవలంబించినపుడు వైదికశ్రుతి స్మార్తశ్రుతి విరోధించినపుడు ప్రమేయబలాబల న్యాయమును బట్టి రెండూ తుల్యబలము లని వికల్పము చెప్పగలరా? ఇది విమర్శకులే నిర్ణయింతురుగాక. శ్రుతిలింగాలు ప్రమేయములైతే వాటికి ప్రమాణవచన మేది కావలెను? అప్రమాణవచన ప్రవర్త్యములేనా శ్రుతిలింగాలు? కావు. ప్రమాణవచన ప్రవర్త్యముధర్మము. ధర్మస్థానమునకు శ్రుతిలింగాదులు చేరవు. ధర్మ ప్రవర్తకములే.

ఈశ్రుతి లింగాదిన్యాయము అపూర్వప్రయుక్త కర్మలవిషయముననే ప్రవర్తించుననియు, అదిన్నీ అంగప్రధాన సంబంధమును నిర్ణయించు పట్టుననే యనియు మీమాంసకులందఱూ అంగీకరించిన విషయమే. కర్మలన్నీ అపూర్వద్వారాగానే ఫలించవలెనన్న నియమము లేదు. అందు యాగాదులే అట్టివి. తక్కినవి కావు. "సర్వేష్వప్యంగేషు అపూర్వప్రయుక్తత్వం వేదితవ్యం" అని ఉన్నది.

౧౨ ఉపసంహారము

ఇందు శ్రుతిఅంటే వేదమనియే పూర్వవతు అర్థము

ఇట్లు ప్రబలదుర్బలభావము శాస్త్రములో కనుబడుచున్నపుడు రెండు స్మృతులు విరోధిస్తే వికల్పమే చెప్పవలెను. అట్లనక కొందఱు నవీనులు అన్నివచనములకూ ఏలాగో ఒకలాగు వ్యవస్థచేసి విరోధము పరిహరించుటకుగా ఏకవాక్యత (ఐకమత్యము) అని ఒకటి ఉండవలెనంటారు. వేరువేరు కాలములలో వేర్వేరు ఋషులచే రచింపబడిన వాటికి ఐకమత్యమేల ఉండవలెను? ఋషులకు సర్వజ్ఞత్వమంగీకరించి ఐకమత్యము చెప్పుతామంటే ఆఋషులే వచనములకు ప్రబలదుర్బల భావమేల చెప్పుతారు? "మన్వర్థవిపరీతాతు యాస్మృతిస్సానశస్యతే" మనుస్మృతికి విరుద్ధమయినస్మృతి హీనబలమన్నారు. "శ్రుతిస్మృతి పురాణేషు విరుద్ధేషుపరస్పరం పూర్వంపూర్వం బలీయస్యాత్" అని

స్మృతికంటె పురాణానికి దౌర్బల్యమేల చెప్పవలెను? అన్నీ వేదార్థ ప్రతిపాదకములు కావు. స్వాభిమతములుకలవు. "నైతన్మమమతం" అను యాజ్ఞవల్క్యవచనము గూడ చూపించియుంటిని. ఇవన్నీ వారి మతమున నెట్లు సమాహితములగునో తెలియజాలకున్నాను. మాధవాచార్యులవారు ఒకస్మృతిని "బహుస్మృతి విరోధాదుపేక్ష్యం" అని అన్నారు కూడాను. విరోధమంగీకరించి వ్యవస్థచేయుకయే త్రోసివేసినారు.

స్మృతులు ఏకకాలికములు కాదని వేరుగా మఱొక వ్యాసమున జూపుదును. ఏకకర్తృకములకే ఏకవాక్యత అవసరము. భిన్నకర్తృక పౌరుషేయముల కేకవాక్యతచెప్పుట న్యాయ్యము కాదు.

గావున శ్రుతికంటె స్మృతి దుర్బలము. దానికంటె శిష్టాచారము దుర్బలము. దృష్టఫలములలో శిష్టాచారము పరిగణించ అవసరము లేదు. విజ్ఞులూహింతురుగాక.

పర్లాకిమిడి బంకుపల్లి మల్లయ్యశాస్త్రి

గజపతివారి హయాం

కీ. శే. బుక్కపట్నం రాఘవాచార్యులుగారు.

క్రీస్తుశకము పన్నెండవ శతాబ్దమధ్యభాగమందు (శ.౧౦౬౫) వుత్కళదేశమందలి కటకసంస్థానికులగు గణపతిగజపతి బాలభాస్కర గజపతి మొదలగు ఓఢ్రరాజులు తెలుగుదేశ మేలినారని యింతకు పూర్వము చెప్పబడియె. ఇప్పుడు తిరిగి ఆసంస్థానమువారే కొందరు రెడ్లహయాం ముగిసిన తరుణమున తెలుగుదేశ మాక్రమించుకొని సుమారు ౭౦ సంవత్సరములు ప్రబలముగా పరిపాలన చేసినారు.

ఈ సంస్థానికులు యీదేశ మేలుబడికి రావడము యిది మూడవతడవ యని తెలియదగి యున్నది. రెడ్లయనంతరము తూర్పునుంచి గజపతివారు వ్యాపించుకొని వచ్చినకొద్ది పడమటినుంచి నరపతివారు రాసాగిరి. వీరి యుభయసంస్థానికులకు తీరని కలత ప్రారంభమయి వీరిని వారు వారిని వీరు పలుసారులు ముట్టడించుచు నొకరి సీమలు మరియొకరు పట్టుకొనుచు [రాగా] వైరము ప్రబలమయినది. తుదకు శింగభూపతి కపిలేశ్వరగజపతులనాడు శాలివాహన ౧౩౬౦-౧౩౭౦ (క్రీ. శ. ౧౪౩౮-౧౪౪౮) సంవత్సరముల మధ్య

[బుక్కపట్నం రాఘవాచార్యులుగారు వ్రాసిన 'తెలుగు దేశచరిత్ర' అనే గ్రంథములోనుంచి ఈ భాగం తీసి మాదిరికి ప్రకటిస్తున్నాము. రాఘవాచార్యులుగారు ఈ గ్రంథాన్ని చెన్నపురిరాజధాని కాన్సిలు మెంబరుగారగు డి. యస్. శాస్త్రులుగారి ఉత్తరువు ప్రకారము వ్రాశారట. వీరు సంస్కృతాంధ్రపండితులు. కొంతకాలం గుంటూరు తాలూకా ఫస్టుక్లాసు రెవిన్యూ ఇన్‌స్పెక్టరీ చేసి తరువాత డిప్యూటీ తహశీలుదారుగా కూడా పనిచేశారు. శాసనములూ మొదలైనవాటిని పరిశీలించి తెలుగు దేశచరిత్ర ఎవ్వరూ వ్రాయని కాలంలో ఈయన ౧౯౧౦ వ సంవత్సరం లగాయతు ప్రకటింపబడ్డ శాసనాలూ గ్రంథాలూ పరిశీలించి ఈగ్రంథం వ్రాశారు. అంచుకల్ల మొట్టమొదట వ్రాయబడ్డ ఆంధ్రదేశచరిత్ర వీరిదే. అచ్చుకాక పోవడంవల్ల ఇది ఎవరికీ తెలియరాలేదు.] కో॥ రా॥

రెడ్డివారి తెలుగు దేశము గజపతివారి స్వాధీనములోకి వచ్చి శాలి వాహన ౧౪౩౬–౧౪౩౭ (క్రీ. శ. ౧౫౧౪–౧౫౧౫) సంవత్సరముల పర్యంతము అవిచ్ఛిన్నముగా వారి యధికారములో నుండెను. ఈ లోగా మధ్యమధ్య తురుష్కరాజులు ముట్టడించుచు వచ్చినప్పటికి యీగజపతిరాజులు మహాశూరులై తగుబలస్తోమముతో ప్రంఖోపించి యుండిరి. గాన వారికి వశులుగాక మంచి... దేశమును వారి (అశ్వపతి[1]) స్వాధీనము కాసీయరైరి. అశ్వపతివారికి వీరేగాక నరపతి వారును[2] అంతఃకలహములవలన గర్భశత్రువులుగాను, స్వీయులు అవశ్యజయ్యులుగాను నేర్పడిరి. ఇందువలనకూడ గజపతివారికి తెలుగు దేశముపై దీర్ఘకాలప్రభుత్వమునకు తిరిగి మంచి యవకాశ మేర్పడియె.

దేశమేలు రాజుల కోవలనుగూర్చి

బెజవాడ కట్టించిన మాధవవర్మ సంతతివారగు రెండు కోవల గజపతిరాజులును రెడ్ల యనంతరము తెలుగురాజ్యము నేలినట్లు శాసనములవలన తెలినది. [గజపతుల కోవ లేవన*]

(౧) శింగరాజుకోవయు (౨) కపిలేశ్వరగజపతికోవయు. వీరి లో శింగరాజుకోవనుగురించిన శాసనములలో ఆయన పూర్వోత్తర పురుషుల పేరులు సవిస్తరముగా చెప్పబడి యున్నవి. కపిలేశ్వరుని [కోవలో ఆయన*] వద్దనుంచి మాత్రమే చెప్పబడి యున్నది. కాని కపిలేశ్వర గజపతి తండ్రి తాతలనుగురించి యెత్తుకోబడలేదు. అయి నప్పటికి ముందు దృష్టాంతదార్ష్టాంతికసమన్వయముగా కనుపర్చబోవు కథవలన యీరెండు కోవలవారు వొక్క మాధవవర్మ సంతతిలోని వారే యనియు, వీరు వుభయులు కలిసి రాజ్య మేలిరనియు, వారిలో

---

1. అశ్వపతులు=తురుష్కులు.
2. నరపతివారు=విజయనగరము రాజులు.

లింగభూపతియొక్క కోవకంటె కపిలేంద్రునియొక్క కోవవారు ప్రబలతలోకి వచ్చి ప్రఖ్యాతి కెక్కినవారైనారనియు తెలియునగు.

వీరు శాలివాహన ౧౩౫౧ (క్రీ. శ. ౧౪౨౯) లగాయతు శా. శ. ౧౪౫౦ (క్రీ. శ. ౧౫౨౮) వ సంవత్సరమువరకును ఆంధ్ర దేశ మేలినారని కొండపల్లి కొండవీడు దండకవిలెలలో అందాజాగా[3] చెప్పబడి యున్నది. గాని వారి శాసనములవలన నది యుదాహృ పడిన గాని రూఢి యనుటకు వీలు లేదు; ఎందుచేతనంటే రెడ్లశాసనములు దాదాపు ౧౩౬౬ వరకు కనుపించినవి. ఈకాలములోని గజపతిశాసనములు కనిపించలేదు. శా.శ. ౧౩౭౦-వ సంవత్సరము పిమ్మటి నుంచి గజపతిశాసనము లుచున్నవి. శాసనములు లేకపోయిన మాత్రముచేతనే శా.శ. ౧౩౫౦ లగాయతు ౧౩౭౦-వ సంవత్సరమువరకు వారి హయాం లేదని చెప్పవచ్చునా యనెడి సంశయము పుట్టును. అయితే యిందుకు రెడ్డిరాజు లీకాలమునం దుండినట్లు శాసనములు కాన్పించుటవలన ఆసంశయము నివారింపబడుచున్నది. ఇంతులోనున్న శాసనములవల్లనే యీకాలములో రెడ్లహయాం దైనందినక్షీణదశగా నుండెగదా వారిని జయించినవారు గజపతివారె గదా యనెడు సంశేయమునకు ఫక్తు రెడ్లహయాము శా. శ. ౧౩౬౬ వరకు వున్నదని చెప్పటమే అడ్డము వచ్చుచున్నది. కావుననే శాలివాహన ౧౩౫౦ వరకు రెడ్లహయాం తెలుగుదేశమున బాగావుండి అటుపిమ్మట సుమారు ౧౬ సంవత్సరములు గజపత్యాదిరాజుల తళ్లవలన నానాటికి తీశి కట్టుకు వచ్చెనని యిదివరకు చెప్పబడియె. ఈ విశిష్టసంగతులవలన గజపతిరాజులు శాలివాహనశకం ౧౩౫౦-వ సంవత్సరముపిమ్మట తెలుగుదేశము పుచ్చుకోవడముకు ప్రయత్నములు జరిగించి పలు సారులు రెడ్లమీదికి వచ్చుచుండి ఆఖరుకు శాలివాహన ౧౩౬౦-౧౩౭౦ సంవత్సరములలో రెడ్లదేశ మంతయు ఆక్రమించినారని స్పష్ట

3. అందాజాకు ఖీకము గా అనీ సుమారుగా అనీ అర్థమున్నట్లు తోస్తుంది.

మగుచున్నది. కావున దండకవిలెలలో గజపతివారు యుద్ధార్థముగా నైనా యీ దేశములోకి కాలుపెట్టినది లగాయతు గణనచేసి వారి పునఃప్రభుత్వప్రారంభము శా. శ. ౧౩౫౧ నుంచి యయినదని అందాజాగా వ్రాయబడినట్లు వూహించ దగియున్నది.

శాలివాహన ౧౪౫౦ వరకు గజపతివారి ప్రభుత్వము తెలుగు దేశములో నుండెనని చెప్పే దండకవిలెయు అందాజా అనే చెప్ప వలెను. ఎందుచేతనంటే శాలివాహన ౧౪౩౬–౧౪౩౭ సంవత్సరములలో (క్రీ. శ. ౧౫౧౪–౧౫౧౫) యీగజపతివారిని పూర్తిగా జయించి యాంధ్రమండలమేగాక వారి కళింగదేశ మంతయుగూడ కృష్ణదేవరాయలు తీసుకొన్నట్లు నె...రు శాసనమువలన విస్పష్టము కాబోవు చున్నది. గనుక [గజపతుల యేలుబడి*] శాలివాహన ౧౪౫౦ వరకు అని చెప్పుటకు వీలులేదు. అయితే శింగరాజుసంతతి వారు కొందరు తెలుగుదేశమున మిగిలియుండి నరపతివారికి లోబడి బెజవాడ మొదలగు ప్రదేశములయందు శా. శ. ౧౪౪౦ ఆ సంవత్సరములలో నివసించి యున్నట్లు ముందు శాసనములవలనే కనపడును గాన స్వతంత్రాధిపత్యము లేకపోయినను వారు శా. శ. ౧౪౫౦ వరకు దేశమధ్యమునందే వసించి వున్నట్లు స్థూలదృష్ట్యా చెప్పబడియె ననదగి యున్నది.

బుక్కపట్నం రాఘవాచార్యులు

సాతవాహనులు

వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు

సాతవాహను లంధ్రులు గారని వాదించువారు గొందఱు గలరు. సాతవాహన రాజులలోఁ బ్రఖ్యాతి గన్నవారు, కుంతల దేశ మండలి ప్రతిష్ఠాన పట్టణము రాజధానిగాఁ గుంతల సౌరాష్ట్ర మహా రాష్ట్రాది దేశములనే పాలించినట్లు శాసనములందు గానవచ్చుటయు నంధ్రదేశమును పాలించినట్లు గానరాకుండుటయు వారి వాదమునకుఁ బ్రబలసాధనము. పురాణములందు వా రంధ్రులుగాఁ బేర్కొనఁ బడిరి. ఇది పై వాదమునకుఁ బ్రబల బాధకమే యయినను వారు దీనిని బుక్కిటి పురాణపు మాటగాఁ ద్రోసివేయఁ జూతురు. ప్రాచీన సాతవాహను లంధ్రదేశమును బరిపాలించిరనుట కాధారములు లేవా? విచారింతము.

నాసిక, కార్లి మొదలగు చోట్ల గుహలలోఁగల సాతవాహన శాసనములలో వాసిష్ఠీ పుత్త్రపులుమావి శాసనములు ముఖ్యములయినవి. వానిని బట్టియే పయి వాదమును, పి. టి. శ్రీనివాసయ్యంగారు, సూక్తంకరుఁడు, సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు ప్రభృతులు, నెలకొల్పిరి*. అందు వారి వాదమున కాధారమయిన పట్టిది:—
" రాజరాఞో గోతమీ పుతస, హిమవత మేరు మందర పవత సమసారస, అసిక, అసక, ముళక, సురఠ, కుకురాపరంత అనుప విదభ అకరావతి రాజస, విఝు, చవత, పారిచాత, సహ్య, కణ్హగిరి, మచ, సిరిటన, మలయ మహింద, సెటగిరి, చకోరపవత

* మ. సోమశేఖర శర్మగారి 'ఆంధ్ర మహా సామ్రాజ్యము' అను వ్యాసము భారతి సంచికలఁ జూడుఁడు. పైవారి వాదముల స్వరూపమెల్ల నందు వారు పరామర్శించిరి.

పతిస,–" దీని సంస్కృతచ్ఛాయ యిట్లు:—రాజ రాజస్య గౌతమీ పుత్రస్య హిమవన్మేరు మందర పర్వత సమసారస్య, అసిక, అశ్మక, ముళక, సురాష్ట్ర, కుకు రాపరాం తానూప విద ర్భాక రావంతి రాజస్య, వింధ్య ఋక్షవత పారియాత్ర సహ్య కృష్ణగిరి మఞ్చ శ్రీస్థాన, మలయమహేన్ద్ర శ్వేతగిరి చకోర పర్వత పతేః,*భాండార కర పండితుఁడు బూలరు పండితుఁడు, భగవాన్‌లాల్ ఇంద్రాజి పండితుఁడు, మొదలగువారు పలుమార్లు పయి శాసనమును బరిశో ధించి ప్రకటించిరట! ఇందుఁ జెప్పఁబడిన దేశములను బర్వత ములను, వారు గుర్తించిరి. కాని యీయెల్లరకుఁగూడ, 'ముళక' దేశ మేదో తెలియరాలేదట! ఒకరు 'ముళక'మును 'ముండక' మునుగా సంస్కరింపవలెననిరట! ఇంకొకరు సంస్కరింపకుండనే, 'ముళకు' లే 'ముండకు' లనుటకనుట కాధారములఁ జూపిరట! ఈ తలపోఁతలలో మునిఁగి యీముళక దేశ మేదో వారు గుర్తింపఁజాలక పోయిరి.

ఈ తలపోఁతలలోఁగూడఁ గొంత వింత విషయమున్నది. అది కడపటఁ దెలుపుదును. పయి శాసనమునఁ జెప్పఁబడిన ముళక దేశము నేఁడు ములికినాఁ డనఁబడు దేశమే యని నేను నిశ్చయించు చున్నాఁడను. నేఁటి యంధ్రదేశము ప్రాచీనకాలమున వేంగీదేశము గాను ముళక దేశముగాను బేర్వాలసి యుండెను. కడప, కర్నూలు,

*శ్రీ భావరాజు వెంకటకృష్ణరావుపంతులుగారు, జయంతి ౨-వ సంచికలో నంధ్రాక్షరములలో సంస్కృతచ్ఛాయాంధ్ర వివరణసహితముగా నీశాసనముఁ బ్రక టించిరి. ఈ పూనిక మిక్కిలి శ్లాఘ్యము. ఇదేపట్టు నిర్వహింతురు గాకని కోరు చున్నాను. ఇప్పటికి ప్రకటించిన శాసనముల సంస్కృతచ్ఛాయలోఁ బ్రబలమయిన ప్రమాదములున్నవి. "అపరాజిత విజయపతాక సతుజన దుపధసనీయ పురవరస" అను దానికి అపరాజిత విజయ పతాకస్య శత్రుజన సుప్రధ నియమస్య పురవ రస్య "అని ఛాయ వ్రాయఁబడినది." అపరాజిత విజయపతాక శత్రుజన దుప్ర ధర్షణీయ పురవరస్య" అని యుండవలెను. ఇట్టి వింకను గలవు.

బళ్లారి, నైజామురాజ్యములోఁ గొంత, యానాఁడు ములకనాఁడుగా నుండెను. ములకనాటికి శ్రీగిరి నడిబొడ్డు. రాజ్యములు రాజధానులు, మాఱుటలో ఈనాళ్ల ప్రాముఖ్యమును, బరిమాణమును మాఱినవి. ఈ విషయమును ప్రబలముగా నిరూపించుట కిక్కడ చోటు చాలదు. పల్నాఁడు శ్రీనాథుని నాఁడుగూడ ములికినాఁడను వ్యవహారము నందు చుండెననుట కాధారముగలదు. క్రీడాభిరామమందలి యీ క్రింది పద్యముఁ జదువఁదగును.

ఉ॥ చిత్తముగూర్చి మాచెరల చెన్నుఁడు శ్రీగిరిలింగముం గృపా
యత్తతఁ జూడ ముల్కి విషయంబున కా మహిమంబు చెల్లఁగా
కుత్తరలోన మింట జల ముట్టిన మాత్రన నాపఱాలలో
విత్తిన యావనాళ మభివృద్ధి ఫలించుట యెట్లు చెప్పఁగా!

ముళకదేశము సాతవాహనుల నేల్బడిలో నుండుటచేతనే వారు 'శ్రీస్థాన' మునకును బతులయిరి. శ్రీస్థాన మనఁగా శ్రీశైలమే. పర్వతముల పేళ్ల వరుసలో నున్నదిగాన యది శ్రీశైలమేయగును. అయినను గొందఱు సందేహించుచున్నారట. ఏకప్రమాద మనేక ప్రమాదములకుఁ గారణమగుట నిక్కడఁ జూడఁదగును. ముళక దేశమును గుర్తింపక పోవుటచేతనే వారు శ్రీస్థానమనఁగా శ్రీశైల మగునని నిశ్చయింపఁజాలక సందేహింపవలసిన వారయిరి. అగును. ప్రత్యంత దేశమున కేలికలుగాక యా పర్వతమునకుమాత్రము వా రెట్లు పతులు గాఁగల్గుదురు? పర్వతముమీఁది కాకాశయానమున రాకపోకలు జరపుచు ప్రభుత్వమును నెఱపుకొనుచుండినట్లు తలఁప వలెనా? ఈ యసంగతియే శ్రీస్థానము శ్రీశైలము గాకపోవచ్చునను నపోహమును బుట్టించినది. మఱియు నాసికగుహలోనే కల వాసిష్ఠీ పుత్రి పులుమావి శాసనాంతరమున 'ధనకట' భిక్షులకు దానము చేసినట్లు కలదు. ఈ ధనకటమును ధనకటక (ధరణికోట)

గొంత తాఁకిడిం బడిరి. కొంత యుత్తరరాజ్యమును గోల్పోయిరి. అప్పుడు ధనకటకమునుగూడ వీ రుపరాజధానిగాఁ జేసికొనిరి. ఇక్ష్వాకు లప్పటికి దుర్బలులయి యుండిరి. అనేకాధ్వరకర్తలును, వైదిక మతాభిమానులును నయ్యు సాతవాహను,లిక్ష్వాకులవలె వారి మతమైన బౌద్ధమతమును బరిరక్షించిరి. బౌద్ధులకు దానములఁ జేసిరి. వారి స్తూపములఁ గాపాడిరి. పెంపొందించిరి. కృష్ణా గోదావరీ నదుల నడిమి దేశమెల్లఁ దుదకు వారి యేల్బడి క్రిందనే యుండెను. హాలసాతవాహనుఁడు సంధానించిన సాతవాహనసప్తశతిలోఁ దెలుఁగు దేశమునకుఁ జెల్లఁదగిన వర్ణనలు పెక్కులు గలవు.

గోదావరీనది సముద్రముతో సంగమించునంతదాఁకఁ గల దేశములో సాతవాహన వంశముతో సమానమయిన వంశము వే ఱొకటి లేదని యొక గాథలోఁ గలదు. బ్రహ్మశ్రీ, మా. రామకృష్ణ కవిగారు సంపాదించిన లీలావతీ కథలో హాలునకు సప్త గోదావర తీరమున భీమేశ్వరమునఁ బెండ్లి జరిగినట్లు కలదట! అమరావతీ స్తూప మున గౌతమీ పుత్త్రశాత కర్ణి శాసనమున్నది. కృష్ణా ముఖద్వార మున యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి పదునెనిమిదవ పాలనవత్సరమున వేయింపఁ బడిన బౌద్ధదాత శాసనము దొరకినది. ఆంధ్రవల్లభుఁడని యాంధ్ర నాయకుఁడని, ఆంధ్రవిష్ణువని, శ్రీ వల్లభుడని సిరికాకొళ్ని నాథుఁ డని వర్ణితుఁడగు శ్రీకాకుళాంధ్రనాయకస్వామి యాంధ్రులగు సాత వాహనులలో నొక్కని పేర వెలసిన దైవమై యుండవచ్చునని నాతలం పు. సిరిక కొలను అని యీ గ్రామనామపుఁ దొలిరూపము. కొలనే వైష్ణవమువచ్చి దివ్యస్థలమై 'కొళ' మయినది. అక్కడ గొప్ప చెఱువుండినట్లు స్థలమాహాత్మ్యమునను గలదు. 'సిరిక' పదము 'శ్రీముఖ' పదమునకు తెలుఁగు వికృతి కాఁదగును. మఱియు, వా సిష్ఠీ పుత్త్రపులుమావి నాసిక శాసనమున సాతవాహనులు బ్రాహ్మ

ణులని ప్రస్తుతులయిరి. శ్రీకాకుళ స్థలమాహాత్మ్యమునఁగూడ, నా యంధ్రనాయకస్వామి నాగదేవ భట్టారకు నింటఁబుట్టిన బ్రాహ్మణుఁడని కలదు. అక్కడ నాస్వామి బ్రాహ్మణకన్యను వివాహమాడెనట! ఈకథ శ్రీముఖ శాతకర్ణిది కాఁదగును. అంధ్రరాజులు తెలివాహానదీతీరమున నుండినట్లు బౌద్ధ జాతక కథలలోఁ గలదట! లీలావతీ కథ, హాలుని నాటికి గోదావరి సప్తశాఖలు గలదని తెలుపుచున్నది. జాతకకథలలోఁ జేర్కొనఁబడిన తెలివాహానది గోదావరీ సప్తశాఖలలో నొక్కటియగు తుల్యభాగ యగు నేమోయని నాయూహము.

సంస్కృత, దేశి, భాషాకృతులలోఁ జెక్కింట నంధ్రస్త్రీల కుచసౌభాగ్య మసాధరణమైనదిగా వర్ణితమయ్యెను. ఆవర్ణన మస్వార్థమయినదని యమరావతీ స్తూపశిల్పములు ప్రతిపాదించుచున్నవి. ఆ స్తూపనిర్మాణకాలమున నంధ్రస్త్రీలకుఁ గుచాచ్ఛాదనము లేకుండుటనుగూడ నమరావత్యాది స్తూపరూపములు నిరూపించుచున్నవి. అవికలు లేని యంధ్రస్త్రీలు ప్రతిష్ఠానమున కేఁగినపిదప నతినిగూఢకుచలగు ఘూర్జర మాహారాష్ట్ర స్త్రీల సంగతిచేఁ గ్రొత్తనాగరకత బలసి అవికలను పైఁటలను నుంచుకొనసాగిరి. పైఁటపదము ప్రతిష్ఠానపదభవమే. ప్రతిష్ఠానముననుండి యలవడినది గాన కుచాచ్ఛాదనమునకు నానగరము పేరే దజ్ జ్ఞాపకముగా పేరయ్యెను. అవికలకుఁగూడఁ బైఠిణీ అవికలనియే పేరు. పైఠిణీ పదముగూడఁ బ్రతిష్ఠానపద భవమే. సంస్కృతమున 'కంచుక' మను పద మున్నను, నది స్త్రీపురుష సామాన్యమయిన 'అంగరకా'కు పేరుగా నున్నది. సాతవాహన సప్తశతిలో నది ఘూర్జరాంగనలు వేసికొను మేలిముసుఁగు (ముఖమునకుఁ గూడ నుండును) పర్యాయముగాఁ గలదు. అంధ్ర, ద్రవిడ, కర్ణాట, మళయాళ స్త్రీలానాఁడు అవికలు లేనివారే. ప్రతిష్ఠాన సంగతిచే నంధ్ర కర్ణాటాంగనలు పైఁటలను అవికలను దాల్చిరిగాని

యదిలేని ద్రవిడ మళయాళ స్త్రీలు, నేఁటికిని వానిని దాల్పని వారు గానే యున్నారు. పురుషులు వోలె స్త్రీలును, (నేఁడును మళయాళమున నున్నట్లు) కొన్ని సమయములందు ఉత్తరీయమును దాల్చుటే కాని, అవికలఁ దాల్చుట యాకాలమున దక్షిణ భారతదేశమున లేదు. ప్రతిష్ఠాన సంబంధము సాతవాహనుల తర్వాత నంధ్రదేశమునకు లేదు. సాతవాహనుల తర్వాతఁ బ్రతిష్ఠాననగరము పాడుపడి పల్లెటూరయినది. పైఠణీ రవికలును పైఁటలును బ్రతిష్ఠానము రాజధానిగా నొప్పుచున్నప్పుడే వెలయుట సంగతము. నాఁటి ప్రతిష్ఠానము, కృష్ణా గోదావరీ నదీసాగర సంగముదాఁకఁ గల యంధ్రదేశముతోఁ బ్రబలసంబంధము గలదనుటను 'పైఁట, పైఠణీరవిక' పదములు నిరూపించుచున్నవి. శాసనములం దేనాఁడు సాతవాహనులు రాజ్యమేలినట్లుగా గలదో యానాఁడే యంధ్రదేశము (ముళక) నేలినట్లును గలదు. వారాంధ్రులని పురాణములు చెప్పుచున్నవి. నేఁటి యాంధ్రదేశమునకే తక్క నితర దేశములకు వేనికిని నంధ్రనామ మేనాఁడును గానరాదు. సాతవాహను లంధ్రదేశముతోఁ పాటుగా నితర దేశములనుగూడ జయించి పాలించుట వారి యంధ్రతకు రంజకము కాఁదగును గాని, భంజకము గాఁగూడదు. తొలుదొలుతటి వారి రాజ్యము ముళక దేశములోని సాతాహని రట్టమగును. సాతవాహనుల యంధ్రత యిన్నివిధములఁ బ్రవ్యక్తమగుచుండఁగా, వా రంధ్రులుగారనియు నంధ్రదేశమును పాలింపలేదనియుఁ జేయు వాదములకు విలువ నిలువఁగలదా? విష్ణుపురాణమున వర్ణితులగు ముండకు వే ముళకు లగుదురని ఇంద్రాజి పండితులు వ్రాసిరట! ఇది సంగతము గావచ్చును. ఇక్ష్వాకులనుగూర్చి నేను వ్రాసిన వ్యాసమున* ఆంధ్రులకు ముండియులని ధర్మామృత గ్రంథ కథలోఁ జెప్పుచున్నట్లు తెలిపితిని. 'ముండక' 'ముండియ' శబ్దము

* ప్రభవ పుష్య భారతీ సంచిక చూచునది.

లేకార్థవాచకములు గావచ్చును. ధర్మామృతకథలోఁ బేర్కొనఁబడిన ముండియులే విష్ణుపురాణాదులలోఁ బేర్కొనఁబడిన ముండకులు గాఁదగుదురు.

పురాణములలోని కలియుగ రాజవంశాను చరితములను గూర్చి పర్జిటర్ పండితులు వ్రాసిన గ్రంథము మిక్కిలి విలువగలదే. కాని దక్షిణహిందూదేశపు వ్రాఁత ప్రతులలోని పాఠములకును వారు ప్రకటించిన పాఠములకును భేదములు పెక్కులున్నవి. వానినెల్ల మరలఁ బరిశోధించి, దక్షిణ హిందూదేశ పోలిఖగ్రంథ పాఠభేదములను వేఱుగా నేను వెల్లడింపఁ జూచుచున్నాఁడను. 'పయిని బేర్కొనఁబడిన సాధనములు సాతవాహనులయాంధ్రత నాక్షేపింపరాకుండ నిలుపఁగలవని నానమ్మకము. హాలుని చరిత్రమే యనఁదగిన లీలావతీ కథలో సిద్ధనాగార్జునుఁడు హాలుని మంత్రియని కలదు.* సిద్ధనాగార్జునుఁ డంధ్రుఁడగుట నాతనిపేర వెలసియున్న శ్రీశైల పాదమగు సిద్ధనాగార్జునుని కొండయు, నక్కడి స్తూపములును, నిరూపించుచున్నవి. ఆతని నేలిన రాజు గూడ నంధ్రుఁడగుట సంగతముగాదా? మఱియు సాతవాహనుల యంధ్రతకు సాధకములయిన విషయములు సాతవాహన సప్తశతిలోఁ జాలఁగలవు. వానిని వేఱొక వ్యాసమున వెల్లడింతును.

చెన్నపట్టణము. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి.

* రామకృష్ణకవిగారి పుష్పాంజలి భారతి చూచునది.

మహాభారతగాథా విశేషములు

పెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు

పాండవుల కర్థరాజ్యార్హత యెట్లు కలిగినది? న్యాయమునకు భీష్ముఁడె రాజ్యార్హుఁడు. అతఁడు శంతనునికై చేసిన ప్రతిన ననుసరించి రాజ్యమును వదలుకొనినాఁడు కాని విచిత్ర వీర్యానంతరము ధృతరాష్ట్ర పాండురాజులు యౌవన దశ నొందువరకుఁ దానె రాజ్యముఁ జేసి సమిష్టిగనుండుటచే గ్రుడ్డివాఁడైనను ధృతరాష్ట్రుని సింహాసనమున గూర్చుండఁబెట్టి విదురుని మంత్రిగఁ జేసెను. పాండురాజు సైన్యాధిపతియై దిగ్విజయముఁ జేసి సంపాదించిన ధనముతో నన్నచే నశ్వమేధ యాగము జేయించినాడు. ధృతరాష్ట్ర, పాండురాజుల కాలములో వారికెట్టి విభేదము కలుగలేదు. పాండురాజు శాపగ్రస్తుఁడై యరణ్యమునఁ దపముచేయునపుడు రాజ్యముతో నతఁడు సంబంధమును వదలుకొనియున్నాఁడు. ఆసమయమున ధృతరాష్ట్రుఁడె పూర్వాచారము ననుసరించి రాజుగ నుండెను. పాండురాజ వీర్యమువలన సంతతి కలుగక యాతని క్షేత్రమునందే పాండవులు జన్మించిరి. పాండవుల జన్మలు నాఁటివారి కనుమానాస్పదములై యున్నవి. దానిని గుఱించి ముందువ్రాయగలను. ఎట్లైనను పాండవులు పితృనిర్యాణానంతరము హస్తిపురికిఁ జేరిన పిమ్మట ధృతరాష్ట్రుఁడు తన పుత్రులతో సమముగ ధర్మరాజాదుల నాదరించి యుక్తవయస్కుఁడైనపుడు మునుపటి సమిష్టిబుద్ధితో ధర్మజునకు యౌవరాజ్యపట్టాభిషేకముఁ జేసియున్నాడు కాని పాండవుల యసందర్భ వ్యవహారముల చేతనైననేమి, దుర్యోధనాదుల యీర్ష్యచేనైననేమి పాండవులు వారణావతమునకు మిషచే వెడలఁగొట్టఁబడిరి. ధృతరాష్ట్రుఁడీ వెడలఁగొట్టుటలో దుర్యోధనాదులు

సర్వాధికారముల నాక్రమించిన పిమ్మట పాండవులు హస్తిపురికి వచ్చి
నను వారికిఁ బ్రజలపై పలుకుఁబడి యుండదను తలంపు మాత్రమె
యున్నది. కాని దుర్యోధనుఁడు లక్కయింట బాండవుల దహింపవలె
నను పాపబుద్ధికలవాఁడైనాడు. విదురుఁ డీదుర్యోధను కపటోపాయ
ముల నెప్పటికప్పుడు ధర్మజునకుఁ దెలుపుచుండుటచే పాండవులు
తమ్ముదహింపవచ్చిన పురోచనునే లక్కయింట దహించి యప్రతిష్ఠ
పురోచనునకును దుర్యోధనునకు నంటఁగట్టి భీతిచే మారువేషములను
ధరించి యరణ్యముల వెంట పఱువిడి ద్రౌపదీ స్వయంవరకాలమునకు
(రమారమి నాలుగేండ్లకు) ద్రుపదపురముఁ జేరఁగలిగిరి. అర్జునుఁడు
మత్స్యయంత్రముఁ గొట్టుటచే ద్రుపదుని సాహాయ్యము పాండవులకుఁ
గలిగెను. ద్రుపదుఁడు సాధారణుడుకాఁడు. ఆతనికి ద్రోణాచార్యునిపై
విశేషవిరోధము కలదు. ద్రుపదుని "మాకంది" రాజ్యమును
ద్రోణుఁడు కౌరవులతోఁగూడి దండయాత్రఁజేసి జయించి కురురాజ్య
మును విస్తరింపఁజేసినాఁడు. దానినిఁ గూడ పిమ్మట వ్రాయఁగలను.
పాండవులు ద్రుపదునితోఁ గలియునప్పుడే యువకులై స్వాతంత్ర్యమును
సంపాదించిన బలరామకృష్ణులును సంబంధ బాంధవ్యములచేఁ బాండ
వులఁ గలిసిరి. అప్పటికి దుర్యోధనుఁడు కురురాజ్యమునఁ బలుకుఁబడి
సంపాదించి రాజ్యాంగములను స్వాధీన పఱచుకొనియున్నాఁడు. పాండ
వులు యాదవ పాంచాలురఁ గలయుట విని వారి జయించుటయా?
వారిని దమలోఁ గలుపుకొనుటయా యను నాలోచన కౌరవసభలోఁ
గలిగినది. విదురుఁడెప్పుడును పాండవపక్షపువాఁడేను. కర్ణుఁడుయుద్ధము
జేసి జయింతమను నుత్సాహముతోఁ గూడియున్నాఁడు. కాని పాండవ
పాంచాలుర బలము నెఱిగిన ద్రోణుఁడును, అప్పటికి కురుపాండవుల
యందు సమానతాత్పర్యముగల భీష్ముఁడును పాండవులతో విరోధము
కూడదనియు, వారి కర్ధరాజ్యమిచ్చుట యుక్తమనియుఁ జెప్పుటచే

ధృతరాష్ట్రుఁడు పాండవులను రప్పించెను. అపుడు భీష్ముఁడు చెప్పిన వాక్యములలోఁ బాండవుల కి ట్లర్ధరాజ్యార్హత కలదనినాఁడు[1].

"మ. ధీరులా ధృతరాష్ట్ర పాండుల-కిఁ బ్రశస్తగుణుల్ ప్రసి
ద్ధోరుకీర్తులు నాకు నిద్దఱు- నొక్కరూప తలంపఁగా
వీరు వారనునట్టిబుద్ధి వి-భేద మెన్నఁడు లేదు గాం
ధారి పుత్రశతంబునందుఁ బృ-థాతనూజుల యందునున్"

"వ॥ కావున నప్పాండవులతోడి విగ్రహంబు సేఁత కెన్నండును నొడంబడఁ బితృపైతామహంబయిన రాజ్యంబునకు మీయట్ల వారు నర్హులు గావున వారలకు నర్ధరాజ్యం బిచ్చిన నీకును నీబాంధవులకును లోకంబులకును బ్రియంబగునట్లుగాని నాఁడపకీర్తియగు" (ఇది నన్నయ తెనుఁగు)

ఓ దుర్యోధనా? ఇది మాతండ్రి తాతల రాజ్యమని నీవెట్లు చూచెదవో వారును అట్లె మాతండ్రితాతల రాజ్యమని తలఁతురు. కీర్తిమంతులగు నాపాండవులు రాజ్యార్హులు కానియెడల నీకుమాత్రము రాజ్యార్హత యెట్లు కలుగును? అపుడు రాజ్యార్హత యెవరికిని లేదు. అయితే ధర్మముచేతనే నీవు రాజ్యమును పొందితినసుకొంటివేని వారు నింతకుఁ బూర్వమే రాజ్యముఁ బొందియున్నారని నాతలఁపు. మంచి చేతనే రాజ్యార్ధమును వారికిమ్ము ఇది సర్వజనులకు నిష్టము. అట్లు

---

1. భీష్మః॥ న రోచతే విగ్రహో మే పాండుపుత్రైః కథంచన, యథైవ ధృతరాష్ట్రో మే తథా పాండురసంశయః। గాంధార్యాశ్చ యథా పుత్రాస్తథా కుంతీసుతా మమ, యథా చ మమ తే రక్ష్యా ధృతరాష్ట్ర తథా తవ। యథా చ మమ రాజ్ఞశ్చ తథా దుర్యోధనస్య తే। తథా కురూణాం సర్వేషామన్యేషామపి పార్థివ। ఏవం గతే విగ్రహం తైర్న రోచే సంధాయ వీరైర్దీయతామర్ధభూమిః। తేషామపీదం ప్రపితామహానాం రాజ్యం పితుశ్చైవ కురూత్తమానాం॥ దుర్యోధన యథా రాజ్యం త్వమిదం తాత పశ్యసి

చేయనినాఁడు మాకిష్టములేదు, నీ కపకీర్తి తప్పకవచ్చును.[1] ఈవాక్య సందర్భముల నాలోచింపఁగా ధృతరాష్ట్ర, పాండురాజులనాఁడు రాజ్యము కలిసి పాలింపఁబడెననియు, అది ద్రుపదుపురమునుండి పాండవులను రప్పించువరకు సమిష్టిరాజ్యముగానే యుండెననియు స్పష్టపడుచున్నది. అందువలననే సామర్థ్యాతిశయము కలవాఁడగుటచే ధర్మజుని ధృతరాష్ట్రుఁడు యౌవరాజ్యాభిషిక్తుఁ జేసియున్నాఁడు.[2] భీష్ముఁడు చెప్పువాక్యములలో బాండవులు రాజ్యార్హులు (అజ్యేష్ఠ సంతతివారు గాన) కాని యెడల దుర్యోధనాదులును రాజ్యానర్హులేను (అంధ సంతతివారగుటను). మఱియు వాం(?)రింతకుఁబూర్వమె నీవు ధర్మముచేఁ బొందినట్టుల రాజ్యము నొందియుండిరనుటలో ధర్మజుని యౌవరాజ్యాభిషేకము జ్ఞప్తిపఱచుటన్నైమె యున్నది. అప్పటి పరిస్థితులచేఁ బాండవులఁ గలిపికొనుట తప్ప వేఱుపాయము ధృతరాష్ట్రునకు దుర్యోధనునకుఁ గాన్పింపనందున బాండవులను రప్పించి యర్థరాజ్యము ధృతరాష్ట్రుడు పాండవుల కిచ్చియున్నాఁడు. అర్థరాజ్యముఁ బాండవుల కిచ్చునపుడు ధృతరాష్ట్రుఁడాడిన యీక్రింది వాక్యములు పూర్వమెట్టుల నుండినను బాండవుల కర్థరాజ్యార్హత నపుడు కలుఁగ జేసినట్టుల స్పష్టమగుచున్నవి. భీష్ముఁడే పాండవుల కర్థరాజ్యముఁ బంచిపెట్టించుట్కు కారకుఁడైనాఁడును.

1. శ్లో॥ మమ పైతృకమిత్యేవం తేపి పశ్యంతి పాండవాః
యదిరాజ్యం నతేప్రాప్తాః పాండవేయా యశస్వినః
కుతఏవ తవాపీదం భారతస్యాపి కస్యచిత్
అథ ధర్మేణరాజ్యం త్వం ప్రాప్తవాన్ భరతర్షభ
తేపి రాజ్య మేనుప్రాప్తాః పూర్వమేవేతి మమతిః
మధురేణైవరాజ్యస్య తేషామర్థం ప్రదీయతాం
ఏతద్ధి పురుషవ్యాఘ్ర హితం సర్వజనస్యచ
అతోన్యథాచే త్క్రియతే నహితం నో భవిష్యతి
తవాప్యకీర్తిస్సకలా భవిష్యతి నసంశయః॥ ఆదిపర్వ 203 అధ్యాయ.

2. ఆదిపర్వ 189 అధ్యాయ

ధృతరాష్ట్రుఁ డిటుల ననుచున్నాఁడు:—ఓ ధర్మరాజా! నేను చెప్పినమాటలను సోదరులతోఁగూడ వినుము. తిరిగి మనలో విరోధము కలుగరాదు (కనుక) ఖాండవప్రస్థమునుఁ బ్రవేశింపుము. అక్కడనుండిన మిమ్ము నర్జునుఁడు సంరక్షించుచుండుటచే నింద్రునిచే సంరక్షింపఁబడిన దేవతలనువలె నెవఁడును మిమ్ము బాధింపలేడు. రాజ్యముయొక్కసగమునుబొంది ఖాండవప్రస్థములోఁ బ్రవేశింపుము[1].

ఈ ఖాండవప్రస్థము హస్తినాపురికి దక్షిణముననుండిన యమునానదీప్రాంత మహారణ్యము. పాండవుల నచటికి ధృతరాష్ట్రుఁ డంపుటలోఁ గొంత కృత్రిమాలోచన యుండినటులఁ గాన్పించును. ఆ ఖాండవమహారణ్యమున నాగు లను మిశ్రజాతీయు లున్నారు. "అశ్వసే" నాదులందు మహావీరులు. ఈ నాగజాతివారితోఁ బోరాడి పాండవులు చస్తురనితలఁచియో వీరినచటి కర్థరాజ్యభాగమను మిషతో ధృతరాష్ట్రుఁ డంపియుండును. శ్రీకృష్ణసహాయులగు పాండవు లా మహారణ్యమున "నింద్రప్రస్థ" పట్టణమును నిర్మించిరి. అదియే నేఁటిఢిల్లీ. ఇప్పటి ఢిల్లీయందు "ఇంద్రపట్" అను ప్రదేశముకలదు. అదియే ప్రాచీనపు టింద్రప్రస్థమందురు. ఆ ఖాండవప్రస్థ మహారణ్యమున నుండిన నాగులతో నర్జునునకు ఘోరయుద్ధమైనది. శ్రీకృష్ణునితోడ్పాటుచే నావనము నర్జునుఁడు దహించి సుక్షేత్రముగఁ జేసియున్నాఁడు. ఆ వనప్రదేశమె నేఁటి ఢిల్లీబయలు. పాండవులనాఁడు మహారణ్యముగనుండిన ఖాండవము నేఁడు బంగరుపంటపు మహాక్షేత్రముగను, రాజాధిరాజులు చక్రవర్తులు నివసించు దివ్యస్థలముగాను మారుట యీశ్వరమహిమాతిశయము కాదా? పాండవులు ఖాండవ

1. ధృతరాష్ట్రః॥ భ్రాతృభిస్సహ కౌంతేయ నిబోధ గదతో మమ
పునర్నో విగ్రహో మాభూత్ ఖాండవప్రస్థ మావిశ। నచవో వసత స్తత్ర
కశ్చిచ్ఛక్తః ప్రబాధితుం, సంరక్ష్యమాణాన్ పార్థేన త్రిదశానివ వజ్రిణా।
అర్థం రాజ్యస్య సంప్రాప్య ఖాండవప్రస్థమావిశ. ఆదిపర్వం 207 అధ్యా.

ప్రస్థముఁ జేరినపిమ్మటనే వారి కధికబలము చేకూరినది. పాంచాలురతో ద్రౌపదీసంబంధమేకాక అర్జునుఁడు సుభద్రనుఁ బెండ్లియాడుటచేఁ యాదవులతోఁగూడ సంబంధ బాంధవ్యము లెక్కువయైనవి. శ్రీకృష్ణున కప్పటికి యాదవులలోఁ బలుకుఁబడి హెచ్చుగనున్నది. మహాయుద్ధకాలమునాఁటికి శ్రీ కృష్ణునిపలుకుఁబడి యాదవులలోఁ జాల తగ్గినది. ఆవృత్తాంతమునుఁ బిమ్మట వ్రాయగలను. పాండవులకు వారణావతమునకుఁ బోవునాటికి ప్రజలలో నంతగ పలుకుఁబడిలేదు. కారణము వారి జన్మవృత్తాంతము లనుమానాస్పదము లగుటయే. దానిని దిఙ్మాత్రముగ వ్రాయుచున్నాఁడను.

పాండవులజన్మలను నాఁటివారు సందేహింపలేదా?

పాండవులజన్మలు హస్తినాపురవాసులకు గూఢపరచి మునులచేఁ జెప్పఁబడినవి. వా రెట్లుచెప్పిరో చూడుఁడు.

బ్రహ్మచర్యవ్రతమునం దుండిన యీ పాండురాజునకు దివ్యమైన హేతువుచే ధర్మునివలనఁ బ్రత్యక్షముగ నీ యుధిష్ఠిరుఁ డచటఁ బుట్టియున్నాఁడు. అట్లే భీముఁడను నీ మహాబలవంతుని వాయు వా పాండురాజున కిచ్చెను. ఇంద్రునివలనఁ గుంతియందే యీ యర్జునుఁడు పుట్టెను. మాద్రి యశ్వినీదేవతలవలన నీశ్రేష్ఠులగు నకుల సహదేవులఁ గనినది.[1]

(పై వాక్యములు మునులు పాండవులఁ గుంతితోఁడ దీసికొని

---

1. శ్లో. బ్రహ్మచర్యవ్రతస్థస్య తస్య దివ్యేన హేతునా
సాక్షా ద్ధర్మాదయంపుత్ర స్తత్ర జాతో యుధిష్ఠిరః।
తథైనం బలినాం శ్రేష్ఠం తస్యరాజ్ఞో మహాత్మనః
మాతరిశ్వా దదౌ పుత్రం భీమంనామ మహాబలం।
పురుహూతా దయం జజ్ఞే కుంత్యామేవ ధనంజయః
యౌతు మాద్రీ మహేష్వాసావసూత పురుషోత్తమౌ
అశ్విభ్యాం పురుషవ్యాఘ్రా విమౌ తావపి పశ్యత. ఆదిపర్వం 126 అధ్యా.

వచ్చి హస్తినాపురిలో భీష్మాదులకు వప్పగించునపుడు చెప్పినవి). ముని
లంతర్హితులైనపిమ్మట పౌరులలో నీక్రిందికలకలము కలిగెను.

ఆ యా మునులచేఁ దెలుపుడుచేయఁబడిన పాండవుల నపుడు
కౌరవులు పట్టణమునందలి యన్నివర్ణములవారలు చూచి సంతసముచే
నాక్రోశించిరి. కొందఱీబాలురు పాండురాజుకుమారులు కారనిరి.
మఱికొంద ఱగుదురనిరి. మఱికొందఱు పాండురా జెపుడో చాల
కాలముక్రితము మృతినొందెనే యెట్లు వీరతనిబిడ్డలనిరి[1].

దేవీభాగవతమునఁగూడ పాండవులఁ గుంతి హస్తిపురికిఁ గొని
వచ్చినపుడు పౌరులు వారిజన్మలఁగూర్చి యనుమానించినటులనున్నది.
(ఋషులు) కుంతి నైదుగురుబిడ్డలతో హస్తిపురిం బొందించిరి[2].
అపుడు జనులు-పాండురాజు శాపమునుఁదెలిసిన జనులు-(పాండురాజు
స్త్రీసంపర్కము కలిగినంతమాత్రమున మృతినొందునని జనులెఱుగు
దురు) కుంతి నోవనితా! యీబిడ్డ లెవరిబిడ్డ లనిరి. అపుడు కుంతి
దుఃఖాక్రాంతురాలయ్యెను. ఆప్రజలఁగూర్చి కుంతి యీపిల్లలు దేవతల
బిడ్డలేను, కురుకులమును నుద్భవించినవారేను (అనెను.) నమ్మకము
కొఱకు దేవతలంద ఱామెచే నాహూతులైరి.

1. శ్లో. తైస్తై స్నివేదితాన్ దృష్ట్వా పాండవాన్ కౌరవాస్తదా
శిష్టాశ్చ వర్ణాః పౌరాయే తేహర్షాచ్చుక్రుశు ర్భృశం
ఆహుః కేచిన్నతస్యైతే తస్యైతఇతి చాపరే
యదాచిరం మృతఃపాండుః కథంతస్యేతి చాపరే. ఆదిపర్వ 1 అధ్యా.

6. శ్లో. పంచపుత్రయుతాంకుంతీ మనయ న్హస్తినాపురం
పప్రచ్ఛుశ్చజనాస్సర్వే కస్యపుత్రావరాననే
పాండోశ్శాపం సమాజ్ఞాయ కుంతీ దుఃఖాన్వితాతదా
తానువాచ సురాణాం వై పుత్రాః కురుకులోద్భవాః
విశ్వాసార్థే సమాహూతాః కుంత్యాసర్వే సురాస్తదా.
దేవీభాగవత ద్వితీయస్కంధ 6 అధ్యాయ.

నిజమునకుఁ బాండవులు కృత్రిమజన్మకలవారేను. నాఁటికాల మున వైదిక దేవతలయందు మహిమలను జనసామాన్యము తలఁచు చుండుటచేఁ గుంతి యెటులనో యైదుగురుబిడ్డలను సంపాదించెననికాని కుంతీమాద్రుల కితరులవలన బిడ్డలుకలుగఁగా వారు దేవమహిమల వలనఁ బుట్టినవారని మిష పెట్టినదనికాని చెప్పవలసియున్నది. కర్ణునిఁ గుంతి రహస్యముగఁ గనినసంగతి నామె చివఱదశలోఁగాని చెప్ప లేదు. అర్జునుఁడొకఁడే పాండవులలోఁ గుంతికిఁ బుట్టినటులఁ బార్థశబ్ద ముచే నూహింపదగియున్నది. యమ, మరుత్తులు కుంతి జపించినంత మాత్రముననే వచ్చి ధర్మజ, భీముల నిచ్చిపోయిరి. ఇంద్రుఁ డటులు కాక సంవత్సరము కుంతీపాండులు తపస్సుచేసినఁగాని వచ్చి యర్జును నీయలేదు. కుంతీ గర్భజనితు లగుటచేత నే కర్ణార్జునులు సమానవీరులై రనికూడ తలఁపవలసియున్నది. మఱియుఁ బాండవులు సంవత్సరసంవత్స రము వ్యవధిగ పుట్టినను అందరు నైదుసంవత్సరముల ప్రాయము గల వారుగానే కాన్పించిరట అనగా నైదేండ్లయీడుగల పిల్లలఁ గుంతి సంపాదింపలేదుకదా? పాండవులఁ గుంతి "శతశృంగ" పర్వతమునఁ గనియున్నది. శతశృంగ పర్వతము "త్రిబేతు" దేశములోనిది. ఈపాండవు లచటఁబుట్టిరి. నన్నయభట్టునకు లభించిన సంస్కృత భార తమునఁ బాండురాజు మరణానంతరము పాండవులు హస్తిపురికివచ్చు నాటికి 16, 15, 14, 13 సంవత్సరముల వయస్సుకలవారై యుండిరి[1]. అందువలనఁ దిబెతుదేశభాష వారి కబ్బియున్నది[2]. ఒక దేశ భాష మాత్రమె కాదు, తిబెతు దేశీయులై యుందురు. తిబెతు దేశమునఁ బెక్కుం డ్రొక్కవనితఁ బెండ్లియాడు నాచారము ప్రాచీన కాలమునుండి నేఁటివరకు గలదు. ద్రౌపదీ పరిణయ సమయమున

1. ఆంధ్రమహాభారతము 6 ఆశ్వాసము 140.

2. ఆదిపర్వ 146 అధ్యా.

ద్రుపదుఁడు పెక్కం డ్రొక్కవనితఁ బెండ్లియాడుట యుక్తమా యన ధర్మజు డిట్లన్నాఁడు.

"ఓ ద్రుపద మహారాజా! ధర్మము సూక్ష్మమైనది. దీని గతిని మే మెఱుఁగము. (మాయొక్క) పూర్వులు వెళ్లినదారినే మేము పోవుచున్నాము[1].—ధర్మజుఁడు మాపూర్వికులు పోయినదారిని మేము పోయెదమనుటలో "తిబెతీయు"లని ధ్వని కలుగుచున్నది. కారణ మేమన కురువంశములో నెవరు ననేకుల పెండ్లియాడలేను గాన కుంతీదేవి చాల గుట్టుగల స్త్రీ. ఆమె యర్జునునిఁ దప్ప మిగిలిన నలువుర నెటులనో సంపాదించికొని (అర్జునుఁగని యుండును) కాని లేక వ్యభిచారముచేఁ దాను ముగ్గురఁగని సవతిచేఁగూడ నకులుఁ గనిపించి కాని కౌరవులలో భాగస్వాములుగాఁ దీసికొనివచ్చి పెట్టియుండును. పౌరులందువలననే యనుమానించిరి. అనుమానించుటయెకాదు. ధృతరాష్ట్రుఁడు పాండవులను వారణావతమునకుఁ బొమ్మనగా ధర్మజునకు హాస్తిపురిలోఁ సహాయముఁ జేయువారు లేరైరి[2]. దీనుపై పాండవులు భీష్మాదులకు వందనము చేసి యనుజ్ఞగొనగా వారనుమతించిరట. పాండవులయందు కుంతీదేవియొక్క చెల్లెలుబిడ్డలగు శిశుపాల, దంతవక్త్రి, విందానువిందులకుగూడనిష్టములేదు. విందానువిందులు మహా యుద్ధములో గౌరవ పక్షమునుండి యర్జునుచేతనే చచ్చిరి. శిశుపాలుఁడు పాండవహితుఁడై రాజసూయ యాగసమయమునఁ గృష్ణుచేఁ జచ్చుట నందఱెఱిఁగియున్నదియే. దంతవక్త్రినకు భారత గాథతో సంబంధములేదు కాని పాండవహితుడగు శ్రీకృష్ణునితోఁబోరి చచ్చినవాడేను. శిశుపాలుఁడు జీవించియుండినచోఁ దప్పక కౌరవ

1. సూక్ష్మో ధర్మో మహారాజ నాస్యవిద్మో వయంగతిం।
పూర్వేషా మానుపూర్వేణ యాతం వర్త్మానుయామహే॥

ఆదిపర్వ 195 అధ్యా.

2. ఆదిపర్వ 148 అధ్యాయ.

పక్షమునకువచ్చువాఁడేనని శ్రీకృష్ణుఁడర్జునునకు ఘటోత్కచవధ సమయమునఁ జెప్పియున్నాఁడు. పాండవుల జన్మకర్మాదులు కౌరవాచార విరుద్ధములుగను భారతీయాచార విరుద్ధములుగ నుండుటచేతనే దుర్యోధనుని ధనబలాదులను లక్ష్యపెట్టని బాహ్లిక, సోమదత్త, భూరిశ్రవస్సులు, కుంతియొక్క సోదరీ సుతులు తుదకు మాద్రియొక్క యన్నయగు శల్యుఁడు మొదలగువారు పాండవులలోఁజేరక కౌరవుల లోఁజేరిరి. పాండవులయందు నాఁటి వైదిక ఋషులకుఁగూడ గౌరవము లేదు. అందువలననే వైదికవాఙ్మయమునఁ బాండవులపేరు నప్పటి ఋషులు సూచింపలేదు. బాగుగ నాలోచింప చంద్రవంశమునఁ బుట్టినరాజులలో భరతుఁడు మొదలు పరీక్షిత్తువరకు వైదిక ఋషుల కిష్టమగు స్తుత్య వృత్తము గలవారెవ్వరును లేనందుననే వారిపేరులు వైదికవాఙ్మయమున లిఖింపఁబడలేదని తోఁచుచున్నది. దౌష్యంతి భరతునికే యన్యుఁడు పుత్రుఁడైనాఁడు. శంతనునినుండి పరీక్షిత్తువరకు రాజవంశము నానాసంకరములతోను కూడియున్నది. ఆసంకరదోషము ప్రపంచోపద్రవముఁ దెచ్చిపెట్టి సుమారు డెబ్బదిలక్షల వీరులు యుద్ధమున మరణముఁనొందవలసి వచ్చినది. జనమేజయునినుండి సంఘము శుద్ధముఁనొందినటులఁ గాన్పించును. జనమేజయుఁడు తనభార్యపై నణుమాత్ర జారత్వశంకకలుగుటచేతను శ్రీరామునివలె భార్యం దృజింప బ్రయత్నించిన కథ పురాణాంతరములలోఁగలదు[1]. ఈప్రక్కపుటలో నైతిరేయ బ్రాహ్మణములోని యశ్వమేధ యాగకర్తల పేరుల నధ్వర్యుల పేరులతో వ్రాయుచున్నాఁడ నందు వ్యాసధర్మజులపేరులు లేకపోవుట గమనింపఁదగియున్నది.

పిఠాపురము. పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

1. ఐతిరేయబ్రాహ్మణము 8 పంచిక 4 అధ్యాయము.

సంఖ్య	అశ్వమేధయాగకర్త	అశ్వమేధయాజి యొక్క తండ్రి	అధ్వర్యుడు	అధ్వర్యుని తండ్రి	విశేషములు
1	జనమేజయుడు	పరీక్షిత్తు	తురుడు	కవషుడు	ప్రపంచమునంతయు జయించెను.
2	మానవుడు	శర్యాతి	చ్యవనుడు	భృగువు	డిటో
3	శతానీకుడు	సత్రాజిత్తు	సోమశుష్మ	వజిరత్నాయనుడు	డిటో
4	అంబష్ఠునికుమారుడు	అంబష్టుడు	పర్వతనారదులు		
5	యుధాంశ్రేష్ఠుడు	ఉగ్రసేనుడు	పర్వతనారదులు		
6	విశ్వకర్మ	భువనుడు	కశ్యపుడు		భూమి కాశ్యపిగా నీయజ్ఞముచేత నైనది.
7	సుదాసుడు	పిజవసుడు	వసిష్ఠుడు		ఋగ్వేదమున సుదాసునిగాథకలదు
8	మరుత్తు	అవీక్షితుడు	సంవర్తుడు	అంగిరసుడు	విశ్వేదేవత లీయజ్ఞమున సదస్యులైరట.
9	అంగుడు	ఉప్తాంగుడు	ఉదమయుడు	అత్రి	పదివేలయేనుగులను ఋత్విక్కులకు దానమిచ్చెను.
10	భరతుడు	దుష్యంతుడు	దీర్ఘతముడు	మమత (తల్లి)	133 అశ్వమేధములఁజేసెను.
11	దుర్ముఖుడు	పాంచాలదేశపురాజు	బృహదుక్థుడు		ఈతనివలె నన్నియజ్ఞముల నెవరును చేయలేదు.
12	అత్యరాతి	జనంతపతి	సాతహవ్యుడు	వసిష్ఠుడు	

ధర్మశాస్త్రి కర్తలెవరు?

గాదె నరసింగరావుగారు, బి. ఏ., ఎల్. టి.

మనుస్మృతి, పరాశరస్మృతి, యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి మొదలగు ధర్మశాస్త్రి గ్రంథములను గురించి లోకములో నొక వాడుక యున్నట్లున్నది. అది యేమిటనగా, ఏగ్రంథ మెవని పేర నున్నదో అతడే ఆశాస్త్రిమును రచించినవాడని. దీనికి కారణము ఏమిటయి యుండునని భోగట్టాచేయగా మనుస్మృతి వ్యాఖ్యానమునను పరాశర స్మృతి వ్యాఖ్యానమునను గల మను పరాశరాదుల వాక్యములకు ప్రామాణ్య సంపాదన విషయకమగు చర్చలోని యీ క్రిందివాక్యము లోకవాడుకకు కారణము కావచ్చునని కొందర నుచున్నారు.

మనుస్మృతి కుల్లూక భట్టు వ్యాఖ్యానము.

పౌరుషే యత్యేపి మను వాక్యానాం అవిగీత మహాజన పరిగ్రహాత్ శృత్యుపగ్రహాచ్చ వేదమూలకతయా ప్రామాణ్యాం తథాచ ఛాందోగ్య బ్రాహ్మణే శ్రూయతే "మనుర్వై యత్కించి దవదత్తద్భేషజం భేషజతాయా" ఇతి.

పెద్దల యంగీకారమున్నూ ఆచరణయున్నూ గలదు కాబట్టిన్ని ఆవాక్యములు వేదమూలకము గాబట్టిన్ని వేదమందు మనువును స్తోత్రముచేశారు కాబట్టిన్ని మనువాక్యములు ప్రమాణముగా గ్రహించవలెనని పైవాక్యముల తాత్పర్యము.

పరాశరస్మృతి మాధవాచార్య వ్యాఖ్యానము.

మనుయాజ్ఞవల్క్య పరాశరాదయః వేదే స్తుతత్వాత్।

మన్వాదులు వేదమందు స్తోత్రము చేయబడినారు గనుక నని పైవాక్యము తాత్పర్యము.

వీటిని బట్టి చూచినచో మన్వాదులు గ్రంథములు చేసినవా రన్న యనుమానము కలుగుచున్నది. గాని స్మృతి గ్రంథములు ప్రమాణములగుటను గూర్చిన యీ క్రిందిశ్లోకమున నదొకవిధమున నున్నది.

ప్రాయేణానృతవాదిత్వాత్ పుంసాం భ్రాంత్యాది సంభవాత్
చోదనా నుపలబ్ధేశ్చ శ్రద్ధా మాత్రా త్ప్రమాణతా॥

ఈ శ్లోకమునుబట్టి నమ్మకమే ప్రమాణ హేతువని తోచు చున్నది గాబట్టి మన్వాదులు గొప్పవారని వేదమందు చెప్పబడి నారన్న మొదటివాక్యములే ఈ నమ్మకమునకు కారణమైయుండ నోవును. అయితే వేద నిత్యత్వవిషయమున పూర్వ మీమాంసకులు చూచిన మరియొక యభిప్రాయము గలుగుచున్నది. అనిత్య సంయోగమువలన వేద మనిత్యమగును గనుక ననిత్యులగు పురుషుల నామములు వేదమం దుండనేరవనిన్నీ అట్టి నామములున్నచోట వాటి కర్థాంతరము కల్పించవలెననిన్నీ పూర్వ మీమాంసాసూత్రములకు శబరస్వామి రచించిన భాష్యమున గలదు. దీనింబట్టి చూచినచో పురుషనామము లున్నచో నది వేదమే కానేరదు. అందుచేత మన్వాదులు వేదమందు స్తోత్రము చేయబడినారన్న యభిప్రాయమును గూర్చియు తన్మూలకముగ వచ్చిన శ్రద్ధనుగూర్చియు ననుమానపడ వలసి యుంటుంది. ఇదిగాక ఆపస్తంబ ధర్మసూత్రముల వ్యాఖ్యానమున 'ఆర్యసమయేన' అన్నపదమునకు ఆర్యులనగా శిష్టులనిన్నీ వారే మన్వాదులనిన్నీ వ్రాసినారు. ఆపస్తంబ ధర్మసూత్రములందున్న "యథోక్త మన్యదతః పరిషత్సు" అను సూత్రమునకు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానములో 'పరిషత్సు' అన్న పదమునకు మానవాది ధర్మ శాస్త్రములని వ్రాసినారు. వీటిని బట్టిచూడ మానవాది ధర్మశాస్త్రములు పరిషత్సమయములు, ఆర్య సమయములు అన్న యనుమానము

కలుగుచున్నది. ఇదియే నమ్మకమునకు కారణము కావచ్చును. ఇది గాక "వేద మూలకతయా ప్రామాణ్యం" అని యిదివర కుదహరించిన కుమ్మారిల భట్టువాక్యమున గలదు. అందుచే వేదమూలకత్వమే నమ్మకమునకు కారణమని యెంచి ధర్మములన్నియు వేదమూలములని భావించవచ్చును గాని "దేశధర్మ జాతిధర్మ కులధర్మాన్ శ్రుత్యభావా దబ్రవీన్మనుః" అని వశిష్ఠ స్మృతియందున్నది. అందుచేత ధర్మశాస్త్రములందున్నవన్నియు వేదమూలకములు గావని తోచుచున్నది.

ధర్మములలో కొన్ని ఆర్యసమయములూ, పరిషత్సమయములూ ఉండుటచేతనున్నూ కొన్ని వేదమూలకములుగానివిన్నీ కొన్ని వేదమూలకములూ ఉండుటచేతనున్నూ మన్వాదులకున్నూ వారి పేరను లోకములో ప్రచారమునందున్న శాస్త్రగ్రంథములకును గల సంబంధ మెట్టిదని విచారించవలసియున్నది: అనగా ధర్మశాస్త్ర కర్తలెవరు? ధర్మములకు కర్తలెవరు? అను సంశయములు విచారణ విషయము లగుచున్నవి.

ఈ విషయమున ధర్మశాస్త్ర గ్రంథములం దేల్లున్నదో మొట్టమొదట చూచెదము.

యాజ్ఞవల్క్య స్మృతియం దీక్రింది శ్లోకములు గలవు.

మన్వత్రి విష్ణుహారీత యాజ్ఞవల్క్యోశనాంగిరాః।
యమాపస్తంబ సంవర్త కాత్యాయన బృహస్పతీ
పరాశర వ్యాస శంఖ లిఖితా దక్షగౌతమౌ।
శాతాతపో వసిష్ఠశ్చ ధర్మశాస్త్ర ప్రయోజకాః॥

ఇందు చెప్పబడిన ఋషులు ధర్మశాస్త్ర ప్రయోజకులని యున్నది.

ప్రయోజకులనగా నడిపించినవారని యర్థము. శాస్త్రములు

వేరేగలవని యూహించవచ్చును. ఇచ్చట 'ప్రవర్తకాః' అని యొక పాఠము గలదు. దానింబట్టి కూడా నడిపించినవారనే తోచుచున్నది. అందుచే దీని ప్రకారము ధర్మశాస్త్రములకును మన్వాదులకును ప్రయోజ్య ప్రయోజక సంబంధమేగాని మన్వాదులకు గ్రంథకర్తృత్వ మున్నట్లు కనిపించదు.

పరాశర స్మృతియం దీక్రింది శ్లోకములు గలవు.

శ్రుతాామే మానవా ధర్మా వాసిష్ఠాః కాశ్యపా స్తథా
గార్గియా గౌతమీయాశ్చ తథా చౌశనసా స్మృతాః॥
అత్రే ర్విష్ణోశ్చ సంవర్తా ద్దక్షాదంగిరస స్తథా
శాతాతపాచ్చ హారీతా ద్యాజ్ఞవల్క్యా త్తథైవచ
కాత్యాయనకృతా శ్చైవ తథా ప్రాచేతసా న్మునేః॥

ఈ శ్లోకములే మరియొక ప్రతియం దిట్లున్నవి.

శ్రుతాామే మానవా ధర్మాః వాసిష్ఠాః కాశ్యపా స్తథా
గార్గీయా గౌతమీయాశ్చ తథా చౌశనసాః స్మృతాః॥
అత్రేర్విష్ణోశ్చ సాంవర్తా దక్షా ఆంగిరసా స్తథా
శాతాతపాశ్చహారీతా యాజ్ఞవల్క్య కృతాశ్చయే
కాత్యాయన కృతా శ్చైవ ప్రాచేతస కృతాశ్చయే
ఆపస్తంబ కృతా ధర్మా శంఖస్య లిఖితస్యచ॥

ఈ రెండు పాఠములందును కొన్ని ధర్మములు కృతములని చెప్పి మిగిలినవి తద్భిన్నలతో చెప్పుటచేత వాటినిగూడ కృతములనియే యెంచినచో దీనికిని పై శ్లోకమునకును విరోధము కలుగుచున్నది.

పై కీనసిలోనివని పరాశర మాధవీయమం దీక్రింది శ్లోకము లున్నవి.

తేషాం మ న్వంగిరోవ్యాస గౌతమాత్ర్యుశనో యమాః
వశిష్ఠ దక్ష సంవర్త శాతాతప పరాశరాః।

విష్ణ్వాపస్తంబ హారీతాః శంఖః కాత్యాయనో భృగుః।
ప్రచేతా నారదో యోగీ బోధాయన పితామహౌ
సుమంతుః కశ్యపో బభ్రుః పైఠీనో వ్యాఘ్ర ఏవచ
సత్యవ్రతో భరద్వాజో గార్గ్యః కార్ష్ణాజిన స్తథా
జాబాలి ర్జమదగ్నిశ్చ లోకాక్షి బ్రహ్మసంభవః।
ఇతి ధర్మప్రణేతారః షట్త్రింశ దృషయ స్తథా॥

దీనింబట్టి మన్వాదులు ధర్మప్రణేతలు అనగా ధర్మమును చేసిన వారని గాని నడిపించినవారని గాని తెలియనగును.

వృద్ధ గౌతమ సంహితలో యీక్రింది శ్లోకము లున్నవి.

శ్రుతా మే మానవా ధర్మాః వాశిష్ఠాః కాశ్యపా స్తథా
గార్గేయా గౌతమీయాశ్చ తథా గోపాలితస్యచ
పరాశర కృతాః పూర్వ మాత్రేయస్యచ ధర్మతః.
ఉమామహేశ్వరా శ్చైవ నంది ధర్మాశ్చ పావనాః
బ్రహ్మణా కథితాయేచ కౌమారాశ్చ శ్రుతామయా
ధూమ్రవర్ణః కృతాధర్మాః క్రౌంచ వైశ్వానరా అపి
భార్గవ్యా యాజ్ఞవల్క్యా శ్చమాండ వ్యాకౌశికా స్తథా
భారద్వాజ కృతాయేచ బృహస్పతి కృతాశ్చయే
సుమన్తు జైమిని కృతా శ్శాకునేయా స్త థైవచ
అగస్త్య గీతా మౌద్గల్యా శ్శాండిల్యా స్తులహాయనాః
వాలఖిల్య కృతాయేచ సప్తర్షి రచితాశ్చయే
ఆపస్తంబ కృతాధర్మాః శంఖస్య లిఖితస్యచ
ప్రాజాపత్యా స్తథా యామ్యాః మాహేంద్రాశ్చ శ్రుతా మయా
వైశ్వానరాఖ్యగీతాశ్చ విభాండక కృతాశ్చయే.
నారదీయ కృతాధర్మాః కాపోతాశ్చ శ్రుతామయా
క్రౌంచమాతంగ గీతాశ్చ సాధహారీతకా స్తథా

పింగవర్మ కృతా కాంతా యేచవా వసుపాలితాః
ఉద్దాలక కృతాధర్మా ఔశన సా స్తథైవహి
వైశ్యపాథన గీతాశ్చయే చాన్యే ప్యేవమాదయః॥

ఇందు కొన్ని ధర్మములు కృతములనియు కొన్ని గీతములు అనగా చెప్పబడినవనియు, కొన్ని పాలితములనియు చెప్పి కొన్నిటిని తద్ధితరూపములచే జెప్పుటచే నీ తద్ధితాంత పదముల కెట్టి యర్థము చెప్పవలెనో తెలియరాకున్నది.

యాజ్ఞవల్క్య సంహితయందు ప్రయోజకులని చెప్పుటచేతను ఇతర గ్రంథముల కృత, గీతశబ్దములచేతనూ తద్ధితాంత శబ్దముల చేతను తెలియవచ్చుచున్న సంబంధము ఇట్టిదని నిశ్చయించుటకు వీలు లేకున్నది.

ఇంతవరకు ధర్మశాస్త్ర గ్రంథములందు మన్వాదుల విషయమున నే మున్నదో చూచితిమి. ఇందువలన సంశయము విడలేదు. ఇక ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగా ప్రతి ధర్మశాస్త్ర గ్రంథమందును నేమున్నదో చూతము.

అత్రిసంహిత, విష్ణుస్మృతి మొదలగు గ్రంథముల మొదటి శ్లోకముల జూచినచో నీ గ్రంథముల కర్తృత్వ మనేక రకములుగా నున్నట్లున్నది.

'అత్రిః శాస్త్ర మకల్పయత్' 'దక్షః శాస్త్ర మకల్పయత్' 'శంఖః శాస్త్ర మథాకరోత్' అని ఆయా గ్రంథములం దుండుటచే అత్రిస్మృతి, దక్షస్మృతి, శంఖస్మృతి- యీగ్రంథములు అత్రి, దక్ష, శంఖులచే కల్పించబడినవని తెలియవచ్చును.

విష్ణుస్మృతి, హారీతస్మృతి మొదలగువాటియందు విష్ణుదేవుడును బ్రహ్మయు నాధర్మములు చెప్పినట్లున్నది. కొన్ని గ్రంథములందు బ్రహ్మచెప్పిన ధర్మముల నొకరు మరియొకరితో చెప్పిన

ట్లున్నది. ఈ రెండవరకము వాటిని సంగ్రహము లనవచ్చును గాని మొదటివాటిని గురించి యేమి చెప్పవలెనో ముందు ముం దాలోచించెదము.

యాజ్ఞవల్క్యాదులను కొందరు ఋషు లడిగినట్లును వారు ధర్మములను చెప్పినట్లును యాజ్ఞవల్క్య, ఔశనస, సంవర్త, బృహస్పతి, పరాశర, వ్యాస, వృద్ధగౌతమ, మను స్మృతులయందు గలదు. ఇవి యెట్టివో విచారించవలెను.

ఒకరకము గ్రంథములు సంగ్రహములని చెప్పవచ్చును. అంగిరసుని స్మృతియం దిట్లున్నది.

గృహాశ్రమేషు ధర్మేషు వర్ణానా మనుపూర్వశః
ప్రాయశ్చిత్త విధిం దృష్ట్వా అంగిరాముని రబ్రవీత్॥

ప్రవృత్తిలోని వాటిని సంగ్రహించినవి కొన్ని; యమస్మృతిలోని యీశ్లోకము జూడుడు.

అథాతోహ్యస్య ధర్మస్య ప్రాయశ్చిత్తాభిధాయకం
చతుర్ణామపి వర్ణానాం ధర్మశాస్త్రం ప్రవర్తతే॥

కాత్యాయన స్మృతిలోని యీ క్రిందిశ్లోకమును జూడుడు.

అథాతో గోభిలోక్తానా మన్యేషాం చైవకర్మణాం
అస్పష్టానాం విధిం సమ్యగ్దర్శయిష్యే ప్రదీపవత్॥

లిఖిత స్మృతియందును గౌతమశాతాతపవశిష్ఠ సంహితలయందును నెట్టి యుపోద్ఘాతమును లేకపోవుటచే వాటినిగూర్చి యేమియును జెప్పుటకు వీలులేదు.

దక్షాదుల కల్పనయు, బ్రహ్మాదులు వక్తలగుటయు, యాజ్ఞవల్క్యాదులు చెప్పుటయు నెట్టిదో మనకు స్పష్టముగా తెలియుటకుగాను ముందు ధర్మస్వరూపమును ధర్మప్రమాణములను విచారించి చూచెదము.

ధర్మస్వరూపమునుగూర్చి మనుస్మృతియందు దీ క్రిందిశ్లోకములు గలవు.

విద్వద్భిస్సేవిత స్సద్భి ర్నిత్య మద్వేషరాగిభిః
హృదయే నాభ్యను జ్ఞాతః యో ధర్మ స్తన్నిబోధత॥

రాగద్వేషములు లేని విద్వాంసులచే నాచరింపబడినదియు హృదయానుజ్ఞను పొందినదియు ధర్మమని వీటివలన తెలియును. అందుచే రాగద్వేష మూలకము గానట్టిదియు, మనఃపూర్వకముగ నాచరించుటకు తగినట్టిదియు ధర్మమని తోచుచున్నది. ఇట్టి ధర్మమునకు లక్షణ మీ క్రిందిశ్లోకముల నున్నది.

వేదః స్మృతి స్సదాచారః స్వస్యచ ప్రియమాత్మనః
ఏత చ్చతుర్విధం ప్రాహు స్సాక్షా ద్ధర్మస్య లక్షణం॥ II అ॥
ధృతిః క్షమా దమోఽ స్తేయం శౌచ మింద్రియ నిగ్రహః
ధీర్విద్యా సత్య మక్రోధో దశకం ధర్మలక్షణం॥ VII అ॥ మనుస్మృతి.

వేదము, ధర్మశాస్త్రము, ఆత్మప్రియము శిష్టాచారము ఈ నాలుగున్నూ ధర్మమును సూచించునట్టివి. వీటివలన సూచించబడిన వాటిలో ధృత్యాదులగు పదిన్నీ ముఖ్యమైన లక్షణముగా జెప్పబడినవి. ఈ యభిప్రాయ మీ క్రింది శ్లోకములచర్చవలన స్పష్టపడగలదు.

దేశకాల విధానేన ద్రవ్యం శ్రద్ధా సమన్వితం
పాత్రే ప్రదీయతే య త్తద్ధర్మస్య ప్రసాధనం॥ మనుస్మృతి.

తగిన దేశకాల పాత్రములు చూచిచేసిన ద్రవ్యత్యాగము ధర్మమునకు ప్రసాధనమని దీనివలన తెలియవచ్చుచున్నది. ప్రసాధన మనగా శ్రేష్ఠమైన సాధనమని యొక యర్థము: అలంకారమని మరి యొక యర్థము. ఇందేయర్థ మిచ్చట గ్రహించవలెనన్నది నిశ్చయించుటకీ క్రిందిశ్లోకమును విచారించిచూతము.

యమా న్సేవేత సతతం ననిత్యం నియమాద్బుధః
యమా న్పతత్య కుర్వాణో నియమా న్కేవలాన్ భజన్॥

మనుస్మృతి.

యమము లనగా ధృత్యాదులు. వీటిని నిత్యమును సేవించవలెను. కేవల నియమములను సేవించుచు యమములను చేయనివాడు పతితుడగుచున్నాడు. అందుచే ద్రవ్య త్యాగరూపమైన నియమధర్మము యమముల కలంకారము వంటిదని తోచక మానదు.

ఇంతవరకు చూచిన దానింబట్టి యాత్మాభివృద్ధికి హేతువులగు కర్మలు ధర్మ శబ్దవాచ్యములగుచున్నవని మానవ ధర్మశాస్త్ర గ్రంథముయొక్క యభిప్రాయముగా గన్పడును. మేధాతిధి వ్రాసిన మనుస్మృతి వ్యాఖ్యానమునందలి యీ క్రిందివాక్యము పై యభిప్రాయమును బలపరుచుచున్నది.

"వేదవిద్భిరప్యనుష్ఠితః సంశయరహితశ్చధర్మఇతి"

వేదవేత్తలు ఆచరించినదిన్నీ సంశయరహితమైనదిన్నీ ధర్మము.

ఇదిగాక విశ్వామిత్రుడుచెప్పిన లక్షణముగూడ పైయభిప్రాయమును బలపరుచుచున్నది.

యమార్యాః క్రియమాణంతు శంస న్త్యాగమవేదినః
సధర్మో యం విగర్హ న్తే త మధర్మం ప్రచక్షతే॥

దీనియర్థమేమిటంటే: ఏకర్మను వేదవేత్తలు మంచిదని చెప్పుదురో అది ధర్మము; వేదవేత్తలు నిందించునది అధర్మము.

ధర్మవిషయమున యాజ్ఞవల్క్య స్మృతియందిట్లున్నది:

దేశకాల ఉపాయేన ద్రవ్యం శ్రద్ధా సమన్వితం
పాత్రే ప్రదీయతే య త్తత్సకలం ధర్మలక్షణం॥

దేశకాల పాత్రము లాలోచించి చేసిన ద్రవ్యత్యాగము ధర్మము.

అయంతు పరమో ధర్మః యద్యోగే నాత్మదర్శనం॥

మనోనిగ్రహమువలన సంపాదించిన యాత్మదర్శనము పరమ ధర్మము. ఇంతవరకున్నూ మనుస్మృతియందు చెప్పినదిన్నీ యాజ్ఞవల్క్య స్మృతియందు చెప్పినదిన్నీ ఒక్కటేమో_స్తరుగానే యున్నది.

విశ్వామిత్రుడుచెప్పిన వేదవే_త్తయంగీకారమున్నూ కుల్లూకభట్టు చెప్పిన సంశయరహితత్వమున్నూ ఎట్లుకలుగుచున్నవో చూచుటకు యాజ్ఞవల్క్య స్మృతిలోని యీక్రింది శ్లోకము కొంతయాధారము కల్పించునని తోచుచున్నది.

చత్వారో వేదధర్మజ్ఞాః పర్షత్త్రైవిద్యమేవవా
సాబ్రూతేయం స ధర్మస్స్యాదేకో వాధ్యాత్మవి_త్తమః॥

వేదధర్మములను తెలిసినవారు నలుగురుగాని ముగ్గురుగాని పరిషత్తుగాగూడి దేనిని ధర్మమని చెప్పుదురో అదియే ధర్మము. అధ్యాత్మ వే_త్తయైన వాడొక్కడు చెప్పినను అది ధర్మమే యగుచున్నది.

ఇంతవరకు జరిగిన ధర్మస్వరూప చర్చవలన మనకు తెలిసినదేమిటంటే; ధర్మము క్రియారూపము: వేదధర్మజ్ఞులు పరిషత్తుగాగూడి నిశ్చయము చేసినది.

ఇక ధర్మమూలములను ధర్మప్రమాణములను కొంత విమర్శింతము. మనుస్మృతియం దిట్లున్నది.

వేదోఽఖిలో ధర్మమూలం స్మృతిశీలేచ తద్విదాం
ఆచారశ్చైవ సాధూనామాత్మన స్తుష్టిరేవచ॥

యాజ్ఞవల్క్య స్మృతియం దిట్లున్నది :

పురాణ న్యాయ మీమాంసా ధర్మ శాస్త్రాంగ మిశ్రితాః
వేదాః స్థానాని విద్యానాం ధర్మస్యచ చతుర్దశ॥

మనుస్మృతియందలి ధర్మమూలములను యాజ్ఞవల్క్య స్మృతియందలి ధర్మస్థానములను ఆలోచించిచూడగా అంగసహితములగు

వేదములు, ధర్మశాస్త్రము, పురాణములు (శిష్టాచారమును తెలియ జేయునట్టివి), న్యాయమీమాంసలు (ఆత్మతుష్టి హేతువులు) యివన్నియు ధర్మ నిశ్చయమునకు సాధనములని తెలియవచ్చుచున్నవి: అనగా వీటినిబట్టి ధర్మనిశ్చయము చేయవలయునని తోచుచున్నది.

వృద్ధ గౌతమసంహితయం దిట్లున్నది.

ధర్మం జిజ్ఞాసమానానాం ప్రమాణం ప్రథమం శ్రుతిః
ద్వితీయంతు స్వశాస్త్రాణి తృతీయం లోక సంగ్రహః॥

ధర్మము తెలుసుకొనుటకు మొదటి సాధనము వేదము; రెండవది స్వకీయమైన శాస్త్రములు; మూడవది లోకసంగ్రహము అనగా శిష్టాచారము. దీనింబట్టి చూడగా శాస్త్రములలో ధర్మశాస్త్రములు న్యాయమీమాంసలు చేరియుండుననియును శిష్టాచారమున పురాణములు చేరియుండుననియును యిదివరకు మనము చూచిన స్మృతుల నిరోధముచే చెప్పవలసియుండును.

ధర్మస్థానములందున్న ధర్మముల నాచరణకు తెచ్చుటలో సాయము చేయునదేదియని మనకు తెలియవలసియున్నది. ఈవిషయము మనుస్మృతియం దిట్లున్నది.

ఆర్షం ధర్మోపదేశంచ వేదశాస్త్రావిరోధినా
యస్తర్కేణాను సంధత్తే స ధర్మం వేద నేతరః॥

ఆర్ష ధర్మోపదేశములను వేదశాస్త్ర విరోధియగు తర్కముచే యోజన చేసినగాని ధర్మము తెలియదని దీని యభిప్రాయము. ఇందలి తర్కసాధనములగురించి మనుస్మృతియం దిట్లుగలదు.

ప్రత్యక్షం చానుమానంచ శాస్త్రంచ వివిధాగమం
త్రయం సువిదితం కార్యం ధర్మశుద్ధి మభీప్సతా॥

శుద్ధమైన ధర్మమును నిరూపించుటకు ప్రత్యక్షానుమాన శబ్దములు ప్రమాణములని దీని యభిప్రాయము. ఈమూడు ప్రమాణ

ములనుబట్టి తర్కించునపుడొకవిశేషము మనుస్మృతియందే కనిపించుచున్నది: ఈక్రింది శ్లోకముల జూడుడు.

సర్వంతు సమవేక్ష్యేదం నిఖిలం జ్ఞానచక్షుషా
శ్రుతి ప్రామాణ్యతో విద్వా న్స్వధర్మే నివసేత వై॥
ధర్మం జిజ్ఞాసమానానాం ప్రమాణం పరమం శ్రుతిః
శ్రుతిద్వైధంతు యత్రస్యా త్తత్ర ధర్మావుభౌ స్మృతౌ॥

మీమాంస చేయుటయందు వేదప్రామాణ్యమును నిరాకరించగూడదు. వేదమందు రెండు విధములుగ నున్నప్పుడు రెండునూ ధర్మములని నిశ్చయించవలెను. ఇదిగో మనుధర్మశాస్త్రిమందలి పరమోపదేశము. ఇదిగో వేదశాస్త్రవిరోధియగు తర్కము. ఇచ్చట శాస్త్రమనగా మీమాంసాశాస్త్రముగాని మరియొకటి కాదు. ఆలాగు కాకపోయినట్లయితే వేదప్రమాణముచేతనే ధర్మనిశ్చయము చేయుమని చెప్పడు.

ఇంతవరకు మనము చేసిన ధర్మస్వరూప ధర్మప్రమాణముల విచారణనుబట్టి మనకు తెలిసిన యంశము: ౧౮ ధర్మము క్రియారూపము. ధర్మనిర్ణయము చేయుటయందు వేదమునకును మీమాంసాశాస్త్రమునకును విరోధముగ నుండగూడదు. ఇందుచేత ధర్మశాస్త్రములు ముఖ్యము గావని తోచుచున్నది. ఈగ్రంధములు వేదములవంటివిగావు. పురాణములు మొదలుగాగల వాటివలెనే ధర్మస్థానములేగాని ధర్మనిర్ణయము చేయునవి గావని తోచుచున్నది. ఇంకను మరియొక విషయము పై చర్చవలన తేలినది. ధర్మములు పరిషన్నిర్ణీతములైనగాని శుద్ధములుగావన్నందున మన్వాదులకుగల ధర్మశాస్త్ర కర్తృత్వము విషయమునగాని పరిషత్తులవిషయమునగాని యెట్టిసంబంధమున్నదో నిశ్చితముగా తెలియలేదుగానిపరిషన్నిర్ణీతములే ధర్మములన్న యనుమానము గలిగినది. మన్వాదులవాక్యము లున్న

మొదల వాటినార్ష ధర్మోపదేశములుగ గ్రహించి వాటికి తర్కయో
జన కలుగ చేసినగాని వాటి ధర్మత్వము నిశ్చయించలేమని తోచక
మానదు. అందుచేత ధర్మశాస్త్ర గ్రంథములు పరిషన్నిర్ణయముల
సంగ్రహము లన్న యనుమానమునకు వీలుకలుగుచున్నది. భారతము
అనుశాసన పర్వమున నుమామహేశ్వర సంవాదములోనివని పరా
శర మాధవీయమందున్న యీక్రింది శ్లోకములను జూతము.

ధర్మా బహువిధా లోకే శ్రుతి భేద ముఖోద్భవాః
దేశ ధర్మాశ్చ దృశ్యంతే కులధర్మా స్తథైవచ।
జాతిధర్మా వయోధర్మా గుణధర్మాశ్చ శోభనే
శరీరకాల ధర్మాశ్చ ఆపద్ధర్మా స్త థైవచ।
ఏతద్ధర్మస్య నానాత్వం క్రియతే లోకవాసిభిః॥

దీనియం దిట్లున్నది: ధర్మములు పలురకములు. ఈ బహువిధ
త్వము లోకములోనివారిచే చేయబడినదేను.

దీనింబట్టియు యిదివరకు మనకు గలిగిన యనుమానము
బట్టియు నాలోచించగా ధర్మములన్నియు పరిషత్తులచే చేయబడిన
వన్నయనుమానము బలమగుచున్నది. మన్వాదిస్మృతు లీనిశ్చయముల
సంగ్రహములన్న యనుమానము కలుగుటకు వీలున్నది. ఇది నిశ్చ
యముచేసినచో ధర్మశాస్త్ర కర్తృత్వ విషయకమగు సమస్య పూర్తి
కాగలదని తోచవచ్చును. మన్వాదిస్మృతులు పరిషన్నిర్ణయముల సం
గ్రహములాయన్నవిషయము నిశ్చయించుటకు మనుస్మృతియన్న గ్రం
థమును విమర్శించి చూచెదము. అన్నిస్మృతులను విచారించుట కవ
కాశముచాలదు. అన్నిటి విచారణయును అవసరముగూడ గానే
రదు. ఒకదాని విచారించినచో స్థాలీపులాకన్యాయమున నన్నిటి
తాలూకునిజమును మనకు బోధపడగలదు గనుక మనుస్మృతినే
చర్చించిచూతము.

ములనుబట్టి తర్కించునపు డొకవిశేషము మనుస్మృతియందే కనిపించుచున్నది: ఈక్రింది శ్లోకముల జూడుడు.

సర్వంతు సమవేక్ష్యేదం నిఖిలం జ్ఞానచక్షుషా
శ్రుతి ప్రామాణ్యతో విద్వా న్స్వధర్మే నివసేతవై॥
ధర్మం జిజ్ఞాసమానానాం ప్రమాణం పరమం శ్రుతిః
శ్రుతిద్వైధంతు యత్రస్యా త్తత్ర ధర్మావుభౌ స్మృతౌ॥

మీమాంస చేయుటయందు వేదప్రామాణ్యమును నిరాకరించగూడదు. వేదమందు రెండు విధములుగ నున్నప్పుడు రెండునూ ధర్మములని నిశ్చయించవలెను. ఇదియే మనుధర్మశాస్త్రమందలి పరమోపదేశము. ఇదియే వేదశాస్త్రావిరోధియగు తర్కము. ఇచ్చట శాస్త్రమనగా మీమాంసాశాస్త్రముగాని మరియొకటి కాదు. అలాగు కాకపోయినట్టయితే వేదప్రమాణముచేతనే ధర్మనిశ్చయము చేయుమని చెప్పును.

ఇంతవరకు మనము చేసిన ధర్మస్వరూప ధర్మప్రమాణముల విచారణనుబట్టి మనకు తెలిసిన యంశము: ౧౩ ధర్మము క్రియారూపము. ధర్మనిర్ణయము చేయుటయందు వేదమునకును మీమాంసాశాస్త్రమునకును విరోధముగ నుండగూడదు. ఇందుచేత ధర్మశాస్త్రములు ముఖ్యము గావని తోచుచున్నది. ఈగ్రంధములు వేదములవంటివిగావు. పురాణములు మొదలుగాగల వాటివలెనే ధర్మస్థానములేగాని ధర్మనిర్ణయము చేయునవి గావని తోచుచున్నది. ఇంకను మరియొక విషయము పైచర్చవలన తేలినది. ధర్మములు పరిమన్నిర్ణీతములైనగాని శుద్ధములుగావన్నందున మన్వాదులకుగల ధర్మశాస్త్ర కర్తృత్వము విషయమునగాని పరిషత్తులవిషయమునగాని యెట్టిసంబంధమున్నదో నిశ్చితముగా తెలియలేదుగానిపరిషన్నిర్ణీతములే ధర్మములన్న యనుమానము గలిగినది. మన్వాదులవాక్యము లున్న

మొదల వాటినార్ష ధర్మోపదేశములుగ గ్రహించి వాటికి తర్కయోజన కలుగ చేసినగాని వాటి ధర్మత్వము నిశ్చయించలేమని తోచక మానదు. అందుచేత ధర్మశాస్త్ర గ్రంథములు పరిషన్నిర్ణయముల సంగ్రహము లన్న యనుమానమునకు వీలుకలుగుచున్నది. భారతము అనుశాసన పర్వమున నుమామహేశ్వర సంవాదములోనివని పరాశర మాధవీయమందున్న యీక్రింది శ్లోకములను జూతము.

> ధర్మా బహువిధా లోకే శ్రుతి భేద ముఖోద్భవాః
> దేశ ధర్మాశ్చ దృశ్యంతే కులధర్మా స్తథైవచ।
> జాతిధర్మా వయోధర్మా గుణధర్మాశ్చ శోభనే
> శరీరకాల ధర్మాశ్చ ఆపద్ధర్మా స్తథైవచ।
> ఏతద్ధర్మస్య నానాత్వం క్రియతే లోకవాసిభిః॥

దీనియం దిట్లున్నది: ధర్మములు పలురకములు. ఈ బహువిధత్వము లోకములోనివారిచే చేయబడినదేను.

దీనింబట్టియు యిదివరకు మనకు గలిగిన యనుమానముబట్టియు నాలోచించగా ధర్మములన్నియు పరిషత్తులచే చేయబడినవన్నయనుమానము బలమగుచున్నది. మన్వాదిస్మృతు లీనిశ్చయముల సంగ్రహములన్న యనుమానము కలుగుటకు వీలున్నది. ఇది నిశ్చయముచేసినచో ధర్మశాస్త్ర కర్తృత్వ విషయకమగు సమస్య పూర్తి కాగలదని తోచవచ్చును. మన్వాదిస్మృతులు పరిషన్నిర్ణయముల సంగ్రహములాయన్నవిషయము నిశ్చయించుటకు మనుస్మృతియన్న గ్రంథమును విమర్శించి చూచెదము. అన్నిస్మృతులను విచారించుట కవకాశముచాలదు. అన్నిటి విచారణయును అవసరముగూడ గానేరదు. ఒకదాని విచారించినచో స్థాలీపులాకన్యాయమున నన్నిటి తాలూకునిజమును మనకు బోధపడగలదు గనుక మనుస్మృతినే చర్చించిచూతము.

భగవన్ బ్రహ్మణాయత్తు సంప్రోక్తం స్వాయంభువో మనో:పురా।
తత్సర్వం పరమం ధర్మం వక్తు మర్హసి మే౽నఘ॥

అని వృద్ధహారీతసంహితలోని వాక్యములవలన బ్రహ్మ మనువున కుజెప్పిన ధర్మములు కొన్నిగలవని తోచుచున్నది.

ధర్మసారం మహారాజ మనునా ప్రోక్త మాదితః
ప్రయచ్ఛామి మనుప్రోక్తం పౌరాణం శ్రుతిసంతతం॥

అని వృద్ధ గౌతమ సంహితయందును "దేశధర్మ జాతిధర్మ కులధర్మాన్ శ్రుత్యభావా దబ్రవీ న్మనుః" అని వసిష్ఠ సంహితయం దును ఉండుటచే మనుప్రోక్తమగు సంహిత ఒకటియున్నదన్న యను మానము కలుగుచున్నది. ఇదిన్ని వృద్ధహారీత సంహితలోనిదిన్ని ఒక్కటే అవునాకాదా యనుదానిని నిశ్చయించుటకు మనుస్మృతియం దేమున్నదో చూతము. అందు గ్రంథాదియం దిట్లున్నది:

మను మేకాగ్ర మాసీన మభిగమ్య మహర్షయః
ప్రతి పూజ్య యథాన్యాయ మిదం వచన మబ్రువన్॥

మహర్షులందరును మనువును సమీపించి ప్రశ్న చేసిరి. ఈమను వెవ్వరని తెలియుట కీక్రింది శ్లోకములను జూడవలెను.

ద్విధాకృత్వాత్మనో దేహ మర్ధేన పురుషో౽భవత్।
అర్ధేన నారీ తస్యాం సవిరాజ మసృజ త్ప్రభుః॥
తప స్తప్త్వా సృజద్యంతు సస్వయం పురుషోవిరాట్।
తంమాం విత్తాస్య సర్వస్య స్రష్టారం ద్విజసత్తమాః॥
అహం ప్రజా స్సిసృక్షుస్తు తప స్తప్త్వా సుదుశ్చరం।
పతీ న్ప్రజానా మసృజం మహర్షీ నాదితో దశ॥
మరీచి మత్ర్యంగిరసం పులస్త్యం పులహం క్రతుం।

* * * * * *

ఏ తేమనూంస్తు సప్తాన్యా నసృజన్ భూరి తేజసః॥

జగత్ప్రభువైన ఆదినారాయణుడు అర్ధనారీశ్వరుడయ్యెను. అర్ధాంగమగు స్త్రీవలన విరాట్పురుషుని సృజించెను. ఆ విరాట్పురుషుడు తపస్సుచేసి నన్ను సృజించెను. నేను ఈ ప్రపంచమునకంతకును సృష్టికర్తను. నేను తపస్సుచేసి మరీచ్యాదులను సృష్టించితిని. వారు ఏడుగురు మనువులను సృజించిరి అని వీటియర్థము. దీనిం బట్టి తెలియునదేమిటంటే: మహర్షులందరు ఏమనువును సమీపించి ప్రశ్నచేసిరో ఆమనువు విరాట్పురుషునిచే సృజింపబడినవాడున్నూ ఏడుగురు మనువులను సృష్టిచేసిన మరీచ్యాది మహర్షులను సృజించిన వాడున్నూ ఇతనే. మనువన్న విషయమునుచెప్పు శ్లోకము మరియొకటి గలదు. అది యీక్రిందను వ్రాయుచున్నాను.

మనోర్హైరణ్యగర్భస్య యేమరీచ్యాదయస్సుతాః॥

మరీచ్యాదులను సృజించిన మనువు గలడు. అతనినే ఋషులు ప్రశ్నించినట్లున్నది. అమనువు పరమపురుషునివలన ధర్మశాస్త్రమును గ్రహించి మరీచ్యాదులకు చెప్పెననిన్నీ ఆశాస్త్రమునే భృగువు మహర్షులకు చెప్పెననిన్నీ యీక్రింది శ్లోకములవలన తెలియనగు చున్నది.

ఇదంశాస్త్రంతు కృత్వాసౌ మామేవ స్వయమాదితః
విధివద్గ్రాహయామాస మరీచ్యాదీం స్త్వహం మునీన్
ఏతద్వోయం భృగుః శాస్త్రం శ్రావయిష్యత్యశేషతః.

అందుచే ఈశాస్త్రమునకు కర్త పరమేశ్వరుడే. బ్రహ్మ మనువునకు చెప్పినదన్న హారీతవచనమునందలి బ్రహ్మ పరమేశ్వరుడే కావచ్చును. గాని వృద్ధగౌతమ సంహితయందును వసిష్ఠసంహిత యందును చెప్పిన మనువు పరమేశ్వరుడుగాక మరియొకడు కావలెను. ఈక్రిందివాక్యములను చూడుడు.

*** బ్రాహ్మణస్య ***

తస్యకర్మ వివేకార్థం శేషాణాం చానుపూర్వశః।
స్వాయంభువో మను ర్ధీమా నిదం శాస్త్ర మకల్పయత్॥

దీనింబట్టి ఈశాస్త్రమును కల్పనచేసినవారు స్వాయంభువమనువు. మరీచ్యాదులచే సృజింపబడిన యేడుగురు మనువులలోని వాడగు స్వాయంభువమనువు కావలెను.

ఇంతవరకును జరిగినవిచారణనుబట్టి శాస్త్రకర్తలు పరమేశ్వరుడు స్వాయంభువ మనువు, మనువు అని తెలియవచ్చుచున్నది. ఈవిషయమునసే మరికొన్ని నిదర్శనములుగలవు.

ననిష్క్రయ విసర్గాభ్యాం భర్తుర్భార్యా విముచ్యతే।
ఏవంధర్మం విజానీమః ప్రాక్ప్రజాపతి నిర్మితం॥

ఇందలి ధర్మము ప్రజాపతి నిర్మించినదని యున్నది. ఈప్రజాపతి మనువా మరియొకరా యనువిషయ మీాక్రిందిశ్లోకముల వెల్లడియగును.

త్రయోధర్మా నివర్తన్తే బ్రాహ్మణాత్ క్షత్రియంప్రతి।
అధ్యాపనం యాజనం చ తృతీయశ్చ ప్రతిగ్రహః॥
వైశ్యంప్రతితథైవైతే నివర్తేర న్నితిస్థితిః॥
నతౌప్రతి హితాన్ ధర్మా న్మను రాహ ప్రజాపతిః॥

ప్రజాపతియైన మనువుచెప్పిన ధర్మములని యీాశ్లోకములయందున్నది. అందుచే ప్రజాపతిన్నీ మనువున్నూ ఒకరే కావచ్చును. ఈక్రింది శ్లోకమును జూచిన నిది మనువుచెప్పినట్లున్నది.

ఋణే దేయే ప్రతిజ్ఞాతే పంచకం శతమర్హతి।
అపహ్నవేతద్ద్విగుణం తన్మనో రనుశాసనం॥

ఈక్రిందిది స్వాయంభువ మనువుచెప్పెను.

దశస్థానాని దండస్య మనుఃస్వాయంభువోఽబ్రవీత్॥

ఇంతవరకు జూచిన వచనములబట్టి మనుకర్తృకములని, స్వాయంభువమను కర్తృకములని తెలియుచున్నది.

ఈక్రింది వాక్యములు జూచిన మరికొన్ని విషయములు తెలియ గలవు.

ఏషోఖిలః కర్మవిధి రుక్తో రాజ్ఞ స్సనాతనః
నాస్తి స్త్రీణాం క్రియామన్త్రై రితి ధర్మో వ్యవస్థితః॥

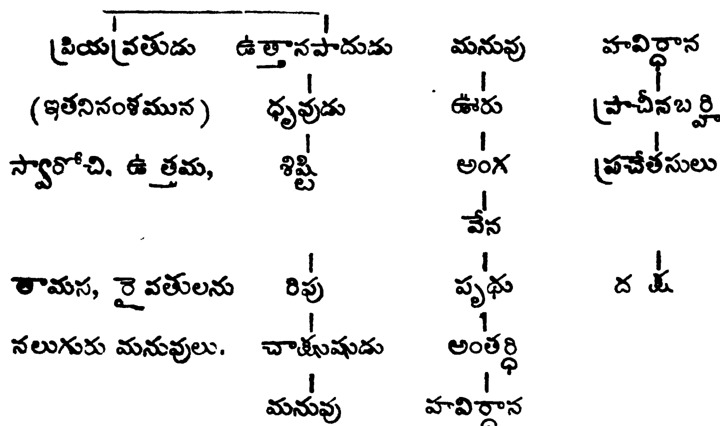
దీనింబట్టి సనాతనధర్మములని వ్యవస్థితధర్మములని కొన్ని గలవని తెలియవచ్చినది. ఇట్టివి మచ్చునకుమట్టుకు కొన్ని చూపించితిని గాని సనాతనధర్మములనీ వ్యవస్థితధర్మములనీ స్థితధర్మములనీ మనువు చెప్పినవనీ స్వాయంభువ మనువుచెప్పినవనీ అనేకములుగలవు. మనుస్మృతిని సాంతముగా జాగ్రతతో జూచిన నవన్నియు స్పష్టపడగలవు. ఇవన్నియు పరమేశ్వరుడు చెప్పినట్లు మనుస్మృతివలన తెలియవచ్చినది. అందుచే నీగ్రంథమును రచించినవాడొకడుకాడన్న యనుమానము గలుగకమానదు.

ఈగ్రంథ మొకకాలమునందుగూడ రచియింపబడినదిగాదని చెప్పుటకు కొన్నిప్రమాణములున్నవి. వాటిని కొన్నింటి నిందు జూపించెదను.

• వేనో వినష్టోఽవినయా న్నహుష శ్చైవ పార్థివః।
సుదాః పైజవన శ్చైవ సుముఖో నిమిరేవచ॥
పృథుస్తు వినయాద్రాజ్యం ప్రాప్తవా న్మనురేవచ।
కుబేరస్తు ధనైశ్వర్యం బ్రాహ్మణ్యంచైవ గాధిజః॥
పృథోరపీమాం పృథివీం భార్యాం పూర్వవిదోవిదుః॥
అనేనతు విధానేన పురాచక్రే సపుత్రికాః
వివృద్ధ్యర్థం స్వవంశస్య స్వయం దక్షః ప్రజాపతిః॥

ఇందుచెప్పబడిన వారందరు నొకకాలమువారు కారనుటకు విష్ణుపురాణమునందలి యీవంశావళినిజూడుడు.

స్వాయంభువమనువు.

విశ్వామిత్ర నహుషాదులు దక్షుని మనుమడగు వైవస్వత మనువు సంతతిలోనివారని విష్ణుపురాణ వంశావళులనుబట్టి తెలియగలదు. అందుచేతనే ఈగ్రంథము మరీచ్యాదుల తండ్రియగు మనువుచే చెప్పబడినదనుటకు వీలులేదు. స్వాయంభువ మనువు చెప్పినవి మనువుచెప్పినవిగూడ నిందుంటచే నిందలి ధర్మము లేకకాలభవములు కానేరవు.

ఈక్రింది శ్లోకములు భిన్నకాలములందలి వ్యవస్థలను గలిగియున్నవి.

అయం ద్విజైర్హి విద్వద్భిః పశుధర్మో వ్యవస్థితః
మనుష్యాణామపి ప్రోక్తో వేనే రాజ్యం ప్రశాసతి॥
సమహీమఖిలాం భుంజ న్రాజర్షిప్రవరః పురా
వర్ణానాం సంకరం చక్రే కామోపహతచేతసః
తదాప్రభృతియో మోహాత్ప్రమీతపతికాంస్త్రియం
నియోజయ త్యపత్యార్థే తం విగర్హన్తి సాధవః॥

యస్యా మ్రియేత కన్యాయా వాచా సత్యే కృతే పతిః
తా మనేన విధానేన నిజో విందేత దేవరః॥
యథావి ధ్యధిగమ్యైనాం శుక్లవస్త్రాం శుచివ్రతాం
మిథో భజేతా ప్రసవా త్సకృత్సకృ దృతావృతౌ॥

వేనుడు రాజ్యము చేయుచుండగా నియోగమువలన వర్ణసంకరము కలిగినది. సాధుపురుషులచే నటుతరువాత నింద్యముగా నెంచబడినది. అయినను వాగ్దత్తయైన స్త్రీయొక్క పతిచచ్చిపోయిన యెడల నీక్రింది విధానమున నామె సంతానమును పొందవచ్చును. ఇది పైశ్లోకముల యభిప్రాయము. వేనుని రాజ్యాంతమువరకు నున్న ధర్మము దానివలన గలిగిన నష్టము దానినిషేధము దాని తరువాతను కలిగిన మార్పు ఇవన్నియు నిందువలన తెలియవచ్చుచున్నవి. ఇందలి ధర్మములన్నియు నేకకాలికములు గావనుట కిదియొక ప్రబల ప్రమాణము.

ఇంతవరకు చూపిన ప్రమాణములబట్టి ధర్మములయందు కాలకృతభేద మంగీకరించ వలయునన్న యనుమానము కలుగక తీరదు.

“దేశధర్మాన్ జాతిధర్మా న్కులధర్మాంశ్చ శాశ్వతాన్। పాషండగణధర్మాంశ్చ శాస్త్రేస్మి న్నుక్తవా న్మనుః”

అను శ్లోకమువలన ధర్మములందు దేశకృత భేదముండునన్న యనుమానము కలుగవచ్చునుగాని అది యెంతవరకు మనుస్మృతియం దున్నదో చూతము. ఈవిషయమున మనుస్మృతి మొదటి యధ్యాయమున కొన్ని శ్లోకములుగలవు. అవియిందు వ్రాయుచున్నాము.

సరస్వతీ దృషద్వత్యో ర్దేవనద్యో ర్యద న్తరం
తం దేవనిర్మితం దేశం బ్రహ్మావ ర్తం ప్రచక్షతే॥
తస్మిన్దేశే య ఆచారః పారంపర్య క్రమాగతః।
వర్ణానాం సాంతరాలానాం ససదాచార ఉచ్యతే॥

కురుక్షేత్రం చ మత్స్యాశ్చ పంచాలా శ్శూరసేనకాః
ఏష బ్రహ్మర్షి దేశో వై బ్రహ్మావర్తా దనన్తరః॥
ఏతద్దేశ ప్రసూతస్య సకాశా దగ్రజన్మనః
స్వంస్వం చరిత్రం శిక్షేయుః పృథివ్యాం సర్వమానవాః॥
హిమవ ద్వింధ్యయో ర్మధ్యం యత్ప్రా గ్వినశనాదపి
ప్రత్యగేవ ప్రయాగాచ్చ మధ్యదేశః ప్రకీర్తితః॥
ఆసముద్రాత్తు వై పూర్వా దాసముద్రాత్తు పశ్చిమాత్
తయోరేవా న్తరం గిర్యో రార్యావర్తం విదు ర్బుధాః॥
కృష్ణసార స్తు చరతి మృగో యత్ర స్వభావతః
స జ్ఞేయో యజ్ఞియో దేశో మ్లేచ్ఛ దేశ స్త్వతఃపరః॥
ఏతా న్ద్విజాతయో దేశా న్సంశ్రయేర న్ప్రయత్నతః
శూద్రస్తు యస్మిన్కస్మిన్వా నివసే ద్వృత్తి కర్శితః॥

మధ్యదేశమును, ఆర్యావర్తమును చెప్పి యజ్ఞములకు యోగ్యమైన దేశమును మ్లేచ్ఛదేశమును విభజించి చెప్పినది ద్విజాతుల నివాస నిమిత్తమని స్పష్టముగా చెప్పియున్నది. సదాచారవిషయమున నొక దేశమును చరిత్ర లేక లోకవృత్తమువిషయమున నొక దేశమును చెప్పుటచే నన్ని దేశములయందున్ను ఒక్కవిధమైన యాచారమున్నూ లోకవృత్తమున్నూ వుండవలయుననే మనుస్మృతి యభిప్రాయము. దేశభేదమువలన ధర్మభేదము గలుగునని మనుస్మృతియం దెచ్చటనూ లేదు. దేశభేదమువలన గలిగిన ధర్మభేదములు మనుస్మృతియం దెచ్చటనూ ఉన్నట్లు కనబడలేదు. గ్రంథాంతమున "చాతుర్వర్ణ్యస్య కృత్స్నోయ ముక్తోధర్మః" అని యుండుటచే నాల్గువర్ణములున్నూ పాలించవలసిన ధర్మములు పూర్తిగా చెప్పెను. అందుచే దేశభేదముచే ధర్మము భేదించునని దీనివలన చెప్పలేము. కాలభేదమొక్కటే అంగీకరించవలయును.

ధర్మము సార్వత్రికమును సార్వకాలికమునుగాని కాలాను సారముగ మారదన్న మీమాంసా శాస్త్రాభిప్రాయము వైదిక ధర్మములైన యాగాదులకుగాని స్మార్త ధర్మములకు గాదని చెప్పవలసి యుంటుంది. ధర్మములు వైదికములనియు స్మార్తములనియు రెండు విధములుగ నున్నవని యీక్రింది వాక్యమువలన తెలియనగును.

ఆచారః పరమోధర్మః శ్రుత్యుక్త స్మార్తఏవచ॥

స్మార్తధర్మముల కాలకృత భేదమును స్మృత్యంతరముల సమరస చేయుచో పూర్వాచార్యులగు మాధవాదులు వాడినారుగాని యింత వరకు మనము చూచినదానింబట్టి ఒక్క గ్రంథమగు మనుస్మృతి యందీభేదమున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈవిషయమును బలపరుచునట్టి వేదవిరుద్ధ వచనములను పరస్పర భిన్నవచనములను కొన్నిటిని విమర్శించిచూచెదము.

షట్త్రింశ దాబ్దికం చర్యం గురౌ త్రైవేదికం వ్రతం।
తదర్ధికం పాదికం వా గ్రహణాంతికమేవ వా॥

"గర్భాష్టమే బ్రాహ్మణ ముపనీయీత" యను వేదవచనము ప్రకారము ఏడవ సంవత్సరమున నుపనీతుడైనవాడు పైశ్లోకమును బట్టి 36 సంవత్సరములుగాని 18 ఏండ్లుగాని 9 వర్షములుగాని లేక విద్య పూర్తియగువరకుగాని గురువువద్దనున్నచో 44-వసంవత్సరమున గాని 26 నగాని 17 నగాని అనియతముగాగాని బ్రహ్మచర్యము పూర్తి యగును. ఈవిషయమున మరియొక శ్లోకము గలదు. దానిని చూడుడు.

చతుర్థమాయుషో భాగ ముషిత్వాద్యం గురౌ ద్విజః॥
ద్వితీయమాయుషో భాగం కృతదారో గృహే వసేత్॥

ఆయుర్దాయములో మొదటి నాల్గవ భాగము గురువద్ద నుండవలెనని దీనివలన తెలియును. వేదోక్తాయుష్యము శతపరిమితము.

అందు వాల్గవ భాగము 25 సంవత్సరములు. ఏడేండ్ల కుపనయనము. గనుక బ్రహ్మచర్యము పూర్తియగు సరికి 32 సంవత్సరములగును. గ్రహయుర్దాయ ప్రకారము చూచినచో నాలవవంతు 30 సంవత్సరములు గనుక బ్రహ్మచర్యము పూర్తియగుసరికి 37 ఏండ్లు వయస్సు అగుచున్నది. ఏప్రకారము చూచినను విరోధపరిహారము కాలేదు. అందుచే నీరెండును ఏకకాలికములు గానేరవు. మరియొకయుదాహరణము. దాయభాగమునందలి యీశ్లోకముల చూడుడు.

బ్రాహ్మణ స్యానుపూర్వ్యేణ చతస్రస్తు యది స్త్రియః
తాసాం పుత్రేషు జాతేషు విభాగే ఽ యం విధిః స్మృతః॥
త్రింశం దాయాద్ధరే ద్విప్రః ద్వావంశౌ క్షత్రియాసుతః।
వైశ్యజోధ్యర్ధమేవాంశ మంశం శూద్రా సుతోహరేత్॥

* * * *

సర్వంవా రిక్థజాతం తద్దశధా పరికల్పయేత్।
ధర్మ్యంవిభాగం కుర్వీత విధినానేన ధర్మవిత్।
చతురోంశాన్ హరేద్విప్రః త్రీనంశాన్ క్షత్రియాసుతః।
వైశ్యాపుత్రో హరేదంశ మంశం శూద్రాసుతోహరేత్॥

ఈశ్లోకములలో రెండు మోస్తరులుగా దాయవిభాగము చెప్పినారు. ఆరెండిటిలోనుకూడా శూద్రాపుత్రునకు ఒకవంతు దాయమున్నట్లున్నది. ఈక్రింది శ్లోకమున మరియొక విధముగ నున్నది.

బ్రాహ్మణ క్షత్రియ విశాం శూద్రా పుత్రోనరిక్థభాక్।
యదేవాస్య పితా దద్యాత్తదేవాస్య ధనం భవేత్॥

ఈశ్లోకమున శూద్రాపుత్రునకు దాయములో భాగములేదని యేయున్నదిగాని తండ్రిదివమిచ్చినచో వది వానిదేయని యున్నది. పై శ్లోకములలో జెప్పినది తండ్రి యిచ్చినదానికి కాదని యీయెడల

'హారే' త్తను పదమువలన తెలియవచ్చుచునే యున్నది. అదిగాక దాయవిభాగము తల్లిదండ్రులు గతించిన తరువాతను కావాల్సి చేసుకోవలసినదని చెప్పినట్లున్నది. ఈ శ్లోకమును చూడండి.

ఊర్ధ్వం పితుశ్చ మాతుశ్చ సమేత్య భ్రాతరస్సమం
భజేరన్ పైతృకం రిక్థ మనీశా స్తేహ జీవతోః॥

అందుచేత శూద్రాపుత్రదాయభాగ విషయమున విరోధమున్నది. ఇదియు కాలకృత భేదమును సూచించుచున్నది.

మరియొక యుదాహరణము :

అధీత్య విధివ ద్వేదా న్పుత్రాం శ్చోత్పాద్య ధర్మతః
ఇష్ట్వాచ శక్తితో యజ్ఞై ర్మనో మోక్షే నివేశయేత్॥
అనధీత్య ద్విజో వేదా ననుత్పాద్య తథా ప్రజాః
అనిష్ట్వా చైవ యజ్ఞైశ్చ మోక్ష మిచ్ఛ న్వ్రజత్యథః॥
వనేషుచ విహృత్యైవం తృతీయంభాగ మాయుషః
చతుర్థమాయుషో భాగం త్యక్త్వా సంగా న్పరివ్రజేత్॥

మొదట బ్రహ్మచారిగా ఉండి పిదప పెళ్లిచేసుకొని కర్మలు చేసి పిల్లలుకలిగియుండి తరువాత వానప్రస్థుడయి తరువాతను సన్యసించవలెను. యజ్ఞములు చేయనిదిన్నీ సంతానము లేనిదిన్నీ మోక్షమందుబుద్ధి ఉంచినచో పతితుడగుచున్నాడు. ఇది పైశ్లోకములయర్థము. ఈధర్మము వేదమందున్నదని నమ్మటకుగాను ఈ క్రింది శ్లోకమును చూడుడు.

యఃకశ్చిత్కస్యచి ద్ధర్మో మనునా పరికీర్తితః।
స సర్వోభిహితో వేదే సర్వజ్ఞాన మయోహి సః॥

దీనింబట్టి మనుస్మృతియందు చెప్పినదంతయు వేదమునందున్నదే యని తోచునుగాని 'యదహరేవ విరజేత్తదహరేవ ప్రవ్రజేత్' యని

యుపనిషత్తులందున్నది. మనుస్మృతియందున్నదానికిని వేదమూలం దున్నదానికిని విరోధముగలదు. సర్వ ధర్మములును వేదమూలకము లేయన్న కాలమున నిందు విచారించిన వేదభిన్న ధర్మముండనేరదు. అందుచే నిందలి విరోధముగూడ కాలకృత భేదమునే సూచింపు చున్నది.

ఇంతవరకు చూచిన యుదాహరణముల వేదభిన్నత్వ మూలక కాలకృత భేదమును పరస్పర భిన్నత్వ మూలక కాలకృత భేదమును గన్పడుచున్నవి. ఉభయమూలకమైన కాలకృత భేదమును చూపు విషయములుగూడ గలవు. అందు చెందిన యొక విషయమును విచారించిచూతము.

భార్యా దాసశ్చ పుత్రశ్చ నిర్ధనా స్సర్వఏవ తే।
య త్తేసమధిగచ్ఛన్తి యస్యతే తస్య తద్ధనం॥

భార్యయున్నూ దాసుడున్నూ కొమారుడున్నూ ప్రత్యేకము ధనములేనివారు. వారికేవిధముననైన ధనము లభించినయెడల నది వారిదిగాక గృహయజమానుని దగును. అందుచేతనే స్త్రీకి ప్రత్యేకము ధనములేదనిన్నీ ఆమెకు తండ్రివల్లను వచ్చినదిగాని వివాహ కాలమందిచ్చినదిగాని భర్తదేయగుచున్నది. ఇట్లుండ 'ప్రతిషిద్ధాపిచే ద్యాతుమద్యమభ్యుదయేష్వపి। ప్రేక్షాసమాజౌ గచ్ఛేద్వా దండ్యాసా. కృష్ణలానిషట్॥ అను శ్లోకమువలన వెళ్లవద్దని చెప్పినప్పటికిన్ని ప్రేక్షా సమాజములకు వెళ్లినా త్రాగవద్దని చెప్పినప్పు డభ్యుదయములందు త్రాగినా స్త్రీకి ఆరుకృష్ణలములు జరిమానా విధించవలెనని తెలియ వచ్చుచున్నది. ధనములేని స్త్రీకి ధనదండనవిధించిన లాభమేమియు లేదు. జరిమానా సొమ్ము భర్తయే చెల్లించినచో దండనవలన నిషిద్ధ కర్మాచరణము తగ్గకపోవును. దండనయొక్క ప్రయోజనమే పోవును. ఎందుచేతనంటే భర్త నిషేధించినను చేసినపనులు గనుక ప్రతిషేధము

విఫలమయి దండనవలన కలుగవలసిన నిషిద్ధకార్యానాదరణ రూప లాభ ముండకపోవుటయేగాక నిషిద్ధకార్యాచరణమం దాదరణ మధిక మగును.

ఇది యిట్లుండ "పత్నీవై పారిణాయ్యస్యేశతే" యను వేద వచనమువలన వివాహకాలమందు స్త్రీకిచ్చిన ధనము స్త్రీదేయగు చున్నది. ఇవికాక

బ్రాహ్మదైవార్ష గంధర్వ ప్రాజాపత్యేషు యద్ధనం
అప్రజాయా మతీతాయాం భర్తురేవ తదిష్యతే॥

అను వచన ముండుటచే బ్రాహ్మదైవార్ష గాంధర్వప్రాజాపత్య వివాహములయందు స్త్రీకిచ్చిన ధనము సంతానము లేకుండా స్త్రీ మరణించినయెడల భర్తదే యగును కాబట్టి స్త్రీబ్రతికియుండగా నాయైదువివాహములయందును స్త్రీకి వచ్చిన ధనము స్త్రీదేయగును. అందుచే కృష్ణల దండన కవకాశమున్నదని చెప్పినయెడలను అష్టవిధ వివాహములలోనే అయిదింటియందే అవకాశమున్నదిగాని మిగిలిన మూడింటియందును లేకపోవుటచే దండనవిధికి నిరవకాశములగు స్థలములు మిగిలియేయున్నవి. ఇదిగాక స్త్రీ సర్వథా నిర్ధనయే యన్నదానికిని అయిదు వివాహములలో స్త్రీకి ధనమున్న దన్న దానికిని విరోధముండనేయున్నది. స్త్రీకి యాగకర్తృత్వమున్నదా యను విషయమున జైమిని సూత్రములలోనున్న చర్చప్రస్తుత విషయమున కుపకారకమైయుండును గనుక దానిని కొంత యీదిగువను వ్రాయు చున్నాను.

జైమిని సూత్రములలో ఆరవ యధ్యాయమున మొదటి పాదమున 12, 13, 14, 15 సూత్రములలో స్త్రీయొక్క నిర్ధనత్వమును గూర్చిన చర్చగలదు: 12-వ సూత్రమునకు శబరస్వామి రచించిన భాష్యమున నీక్రింద సంగ్రహించిన విషయమున్నది:

యత్తయా అన్యేన ప్రకారేణ ఉపార్జ్యతే తత్పత్యురేవ
స్వం భవితు మర్హతి ఏవంచ స్మరతి॥
"భార్యాదాసశ్చ పుత్రశ్చ నిర్ధనా స్సర్వ ఏవ తే।
యత్తే సమధిగచ్ఛన్తి యస్యతే తస్య తద్ధనం"॥

దీనివలన తెలియునదేమనగా స్మృతివలన స్త్రీకి ధనములేదు గనుక యజ్ఞములు చేయవలనుపడదు. ఇదియొకపక్షము వారుచెప్పినది. దీనికి జైమిని యిచ్చిన సమాధానము 13, 14 సూత్రములయం దున్నది. అవియిట్లున్నవి.

ఫలోత్సాహ విశేషాత్తు ॥13॥ అర్థేనచసమవేతత్వాత్ ॥14॥

ఈసూత్రములకు భాష్య మిట్లున్నది: "నచైతద స్తినిర్ధనాస్త్రీతి। ద్రవ్యవతీహసా। ఫలోత్సాహ విశేషాత్। స్మృతిప్రామాణ్యాదస్వయా తయా భవితవ్యం ఫలార్థిన్యాపి। శ్రుతివిశేషా త్ఫలార్థిన్యా యష్టవ్యం। యదిస్మృతి మనురుధ్యమానా పరవశానిర్ధనాచస్యాత్ యజేతేత్యుక్తే సతినయజేత। తత్రస్మృత్యాశ్రుతిర్బాధ్యతే। నచైతన్న్యాయ్యం। తస్మా త్ఫలార్థినీ సతీస్మృతిమప్రమాణీకృత్యద్రవ్యం పరిగృహ్ణీయాత్ యజేత చేతి॥ అర్థేనచాస్యాః సమవేతత్వంభవతి। ఏవందానకాలే సంవాదః క్రియతే, ధర్మేచ, అర్థేచ, కామేచ నాతిచరితవ్యేతి" యత్తూచ్యతే భార్యాదయోనిర్ధనా ఇతిస్మర్యమాణమపి నిర్ధనత్వ మన్యాయ్యమేవ శ్రుతివిరోధాత్॥"

ఈపంక్తులవలన తెలియవలసిన దేమిటంటే స్మృతిలో నిర్ధనత్వము చెప్పినప్పటికీ అది రెండుకారణములచే అన్యాయమైయున్నది. ఆ రెండుకారణములూ ఏమిటంటే ఒకటి శ్రుతివిరోధము రెండవది ప్రతిజ్ఞావిరోధము. వేదమువల్ల యజ్ఞాధికారము ప్రాప్తించినది. వివాహకాలమందలి 'అర్థేనాతిచరామి' అను ప్రతిజ్ఞవలన ధనము ప్రాప్తించినది. అందుచే స్మృతియందలి నిర్ధనత్వము తప్పు.

ఇందుచేత ఈ సూత్రభాష్యము రచించునాటికి కృష్ణలదండన స్మృతిలోని కెక్కియుండదని యూహింపవచ్చును. అందుచే కాలభేద మంగీకరించక తప్పదు.

ఈవిషయమున నింకను ననేకములగు భాగములున్నవి. జాతుల ధర్మములందును, జాతుల పరస్పర సంబంధములందును, కర్మల విషయమునను, వివాహవిషయమునను, ఆశౌచవిషయమునను, విద్యావిషయమునను ప్రాయశ్చిత్త విషయమునను, రాజకీయ వ్యవహార విషయమునను ఆర్థికవ్యవహారవిషయమునను గూడ కాలకృత భేదములను దెల్పునట్టి యంశములుగలవు. వాటినన్నిటిని జూపిన గ్రంథము పెరుగును గాన యింతటితో విరమించి ముందువిషయముల చర్చించెదను. ఇంతవరకు జరిగిన చర్చనుబట్టి తేలిన దేమిటంటే ఏకకర్తృకమనిన్నీ మనుకర్తృకమనిన్నీ వ్యవహారమందున్న మనుస్మృతియందలి ధర్మములన్నియు నేకకాలికములు గావన్న యనుమానము దృఢమైనది. వేదమూలకములు గావన్న యనుమానముగూడ బలపడినది.

ఈ మనుస్మృతియందలి ధర్మము లెవరుచేసినవో విచారించవలసియున్నది.

ఇంతకుముందు మనముచూచిన దానింబట్టి యీ గ్రంథమునందున్నవి సనాతనధర్మములును వ్యవస్థితధర్మములును గలవని తెలియవచ్చినది. వీటిస్వరూపములు తెలియుటకు రెండుదాహరించుచున్నాను.

రథాశ్వం హస్తినం ఛత్రం ధనంధాన్యం పశూంస్త్రియః
సర్వద్రవ్యాణికుప్యంచ యోయజ్జయతితస్యతత్
రాజ్ఞశ్చదద్యురుద్ధారమిత్యేషా వైదికీశ్రుతిః
రాజ్ఞాచ సర్వయోధేభ్యో దాతవ్య మపృథగ్జితం
ఏషోనుపస్కృతః ప్రోక్తో యోధధర్మ స్సనాతనః॥

వేదమందు చెప్పబడినది సనాతనధర్మమని తెలియనగును.

ఏతాషావాః కాటసాత్యే ప్రోక్తా స్దండా స్మనీషిభిః
ధర్మస్యా వభిచారార్థ మధర్మ నియమాయచ॥

ధర్మసంకరము కాకుండుటకున్నూ అధర్మము పోగొట్టుటకున్నూ విద్వాంసులు నిర్ణయించినధర్మములు వ్యవస్థితధర్మములని తెలియ వచ్చును. స్థితధర్మములని కొన్నిటిని చెప్పినట్లు చూచినాము. పూర్వ వ్యవస్థలు మారకుండా యున్నయెడల నవియే స్థితధర్మములని తోచు చున్నది.

ఇట్టిధర్మములన్నియు పరిషన్నిర్ణీతములే యనుటకు ఈక్రింది శ్లోకములు సహాయముచేయుచున్నవి.

నై శ్రేయసమిదంకర్మ యథోదిత మశేషతః।
మానవస్యాస్యశాస్త్రస్య రహస్య ముపదేక్ష్యతే॥
అనామ్నాతేషు ధర్మేషు కథంస్యాదితిచేత్ భవేత్।
యంశిష్టా బ్రాహ్మణాబ్రూయు స్సధర్మస్స్యా దశంకితః॥
ధర్మేణాధిగతాయైస్తు వేద స్స పరిబృంహణః।
తేశిష్టా బ్రాహ్మణా జ్ఞేయా శ్రుతిప్రత్యక్షహేతవః॥
దశావరావాపరిషద్యం ధర్మం పరికల్పయేత్।
త్ర్యవరావాపివృత్తస్థాతం ధర్మం నవిచారయేత్॥
త్రైవిద్యో హేతుకస్తర్కీ నైరుక్తో ధర్మపాఠకః।
త్రయశ్చాశ్రమిణఃపూర్వే పరిషత్స్యా దశావరా॥
ఋగ్వేదవి ద్యజుర్విచ్చ సామవేద విదేవచ।
త్ర్యవరా పరిషత్ జ్ఞేయా ధర్మసంశయనిర్ణయే॥
ఏకోపివేదవిద్ధర్మం యం వ్యవస్యే ద్ద్విజోత్తమః।
సవిజ్ఞేయః పరోధర్మః నాజ్ఞానా మయుతాయుతై॥
ఏవం స భగవా న్దేవో లోకానాం హితకామ్యయా।
ధర్మస్య పరమంగుహ్యాం మమేదం సర్వముక్తవాన్॥

ఈ శ్లోకములలో మానవధర్మశాస్త్రరహస్య మున్నదని చెప్పినారు. అదేమిటంటే: చెప్పలేదు గదా ఏలాగంటే శిష్టు నడిగి చేయండి. వేదములు బాగా చదువుకున్నవారు శిష్టులు. ఇది ఆచరణ విషయమని తెలియవలసి యున్నది. ఎందుచేతనంటే శాస్త్రమం దున్నను శిష్టజనపరిగ్రహము లేనప్పుడు ధర్మము శుద్ధమైనది కాదని ధర్మలక్షణము చెప్పుచున్నది. పదిమందిగాని ముగ్గురుగాని పరిషత్తుగా గూడి ఏధర్మమును కల్పించెదరో అదే ధర్మము. దాని నాచరించ వలయు.

పదిమంది చేరిన పరిషత్తునందు మూడు వేదములకు ముగ్గురు, మీమాంసకుడు, తార్కికుడు, నైరుక్తకుడు, ధర్మశాస్త్రము చదివిన వాడు, మూడాశ్రమములకు ముగ్గురు గలిసి పదిమంది యగుచున్నారు. ఇది ధర్మకల్పన చేయుటకు అనగా నూతనముగా చేయుటకని చెప్ప వలెను. ఎందుచేతనంటే: మూడు వేదములకు ముగ్గురున్నూ గూడిన పరిషత్తు ధర్మసంశయమును నిశ్చయించునని తెలియవచ్చుచున్నది. గనుక ఈధర్మశాస్త్రరహస్యమని చెప్పిన దానివలన తెలియవలసిన దేమిటంటే ధర్మసంశయమున్నప్పుడున్నూ క్రొత్తధర్మములు కల్పించ వలసివచ్చినప్పుడున్నూ పరిషత్తులు చేయవలసినదని చెప్పుటచే ధర్మ ములన్నియు పరిషన్నిర్ణీతములే యని చెప్పవచ్చును. ఈవిషయమును బలపరుచునది మరియొక వచనము గలదు. అది 'సమయశ్చాపి సా ధూనాం ప్రమాణం వేదవద్భవేత్'' అనునది. అందుచే ధర్మము లన్నియు పరిషత్సమయములు లేక సాధుసమయములనిన్నీ, వాటికి వేదమునకు వలెనే ప్రామాణ్యముగలదనిన్నీ తెలియవలెను. దీనింబట్టి చూడగా మనుస్మృతి పరిషత్సమయముల సంగ్రహమని చెప్పవలసి యున్నది. యాజ్ఞవల్క్యాదిస్మృతు లీతరగతిలోనివే గనుక నవియు మను స్మృతివంటివే. ఇక మరియొకవిషయము విచారించవలసియున్నది.మను

స్మృతి బ్రహ్మ చెప్పినట్లు మనము చూచినాము. ఇంతేగాక 'ప్రజాపతి రిదం శాస్త్రం తపసా వా౽సృజత్ప్రభుః' అని యున్నది. కొన్ని గ్రంథములు విష్ణువు చెప్పినట్లున్నవి. పరాశర స్మృతియం దీక్రింది శ్లోకమున్నది.

కల్పే కల్పే క్షయోత్పత్త్యా బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాః
శ్రుతిస్మృతి సదాచార। నిర్ణేతారశ్చ సర్వదా॥

బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు ధర్మనిర్ణేతలని దీని యర్థము. ఈవిషయమునున్నూ పైని మనము నిశ్చయించిన విషయమునున్నూ సమన్వయము చేయుటకు విష్ణుపురాణము కొంత సహాయము చేయవచ్చును. అందిట్లున్నది.

శక్తయో యస్య దేవస్య బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మికాః।
భవన్త్యభూతపూర్వస్య అంశ 1. అ. 9.

వీనింబట్టి బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరు లీశ్వరశక్తులని తెలియవచ్చుచున్నది. మరియొకవిషయము గూడ గలదు. అదేమిటంటే

భూరాద్యాం శ్చతురో లోకా న్పూర్వవ త్సమకల్పయత్।
బ్రహ్మరూపధరో దేవః తతో౽సౌ రజసావృతః।
చకార సృష్టిం భగవాం శ్చతుర్వక్త్రధరో హరిః।
నిమిత్తమాత్రమేవాసౌ సృజ్యానాం సర్గకర్మణి
ప్రధానకారణీభూతా యతో వై సృజ్యశక్తయః
నిమిత్తమాత్రం ముక్త్వైకం నాన్య త్కించి దపేక్షతే॥
నీయతే తపతాంశ్రేష్ఠ స్వశక్త్యా వస్తు వస్తుతాం॥ అంశ 1. అ 8.

ఈశ్లోకములకు శ్రీధరాచార్యులు వ్రాసినవ్యాఖ్యయం దిట్లున్నది.

అయమర్థః—సృజ్యానాం సర్గే బ్రహ్మ నిమిత్తమాత్రం పర్జన్యవత్। సన్నిధిమాత్రేణ సాధారణకారణమేవ నతు ప్రతిసృజ్యం స్వయం వ్యాప్రియతే॥

దీని అర్థమేమిటంటే: సృష్టికర్మయందు బ్రహ్మ ఉన్నాడన్న మాటయే. ప్రతివస్తువు తయారగుటలో బ్రహ్మయొక్క వ్యాపార మేమియు నుండదు. స్వశక్తివలననే వస్తువు వస్తుత్వమును పొందు చున్నదని. ఇది యిట్లుండగా మొదటి శ్లోకములో బ్రహ్మ సృష్టిచేసెనని యున్నది. ఏవస్తువు సృజింపబడినా బ్రహ్మయొక్క సన్నిధానము మాత్రము గలదు. వస్తుశక్తులే వస్తువును తయారుచేయునని గూడ యున్నది. అందుచేత దీనికే బ్రహ్మ సృష్టిచేసినాడని చెప్పుదురని చెప్పవలెను.

ఈవిషయమును దృఢపఱచుటకు మరియొక శ్లోకమున నిట్లున్నది.

సన్నిధానా ద్యథాకాశకాలాద్యాః కారణం తరోః
తథైవా౽పరిణామేన విశ్వస్య భగవాన్ హరిః॥ అంశ 2. అ 8

బ్రహ్మ మార్పులను జెందకుండా సన్నిధిచేసి యుండును. వృక్షము తయారగుటకు ఆకాశము, కాలము మొదలగునవి ఎట్టికారణములో ఈశ్వరుడుకూడా అట్టికారణమే యని పైశ్లోకమున కర్థము.

ఈ విష్ణుపురాణవచనములను బట్టి చూచినచో బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు చేసినారన్నదానికి కాలక్రమమున ప్రవృత్తిలోకి వచ్చినదన్న యర్థము చెప్పవలెను. అందుచే ప్రజలచే పరిషత్తుల యందు నిశ్చయించబడిన ధర్మములను బ్రహ్మాదులు చెప్పినారని చెప్పవచ్చునని తోచుచున్నది.

ఇంతవరకు జరిగిన చర్చలో మనకు తెలిసిన విషయమిది: మన్వాదిస్మృతులయందున్న ధర్మములు పరిషన్నిర్ణీతములు. మన్వాదులన్న పురుషులు సంగ్రహకర్తలు గావచ్చును, లేదా పరిషదధ్యక్షులు గావచ్చును, లేదా రాజులుగాని రాజపురుషులుగాని గావచ్చును, బ్రహ్మవిష్ణువులు చెప్పినవన్నివి పరిషత్తులయందు నిర్ణయించబడినవి. ఇవి ఏ ఋషి యడిగినట్లుంటే ఆ ఋషి యాధర్మముల సంగ్రహించిన వాడని చెప్పవచ్చును.

పరిషన్నిర్ణీతధర్మములు రాజానుమతిని పొంది వ్యవహారము నకు వచ్చునని తోచుచున్నది. ఎందుచేతనంటే వీటికి విరుద్ధముగా నడుచువానికి రాజు స్వధర్మము చెప్పవలెనని రాజధర్మములయం దున్నది. ఈక్రింది శ్లోకమును చూడండి.

జాతిజానపదాన్ ధర్మాన్ శ్రేణీధర్మాంశ్చ తత్త్వవిత్
సమీక్ష్య కులధర్మాంశ్చ స్వధర్మం ప్రతిపాదయేత్॥

దీనింబట్టి చూడగా పరిషన్నిర్ణీతములన్నియు రాజునకు పంప బడుననియు రాజు తనయొద్ద వాటిని సంగ్రహించి యుంచవలెననియు తెలియవచ్చును.

పైని చెప్పిన ప్రకారము రాజు ధర్మమును ప్రతిపాదించు చుండగా ప్రాచీన ధర్మములే నిలిచియుండునుగాన క్రొత్త ధర్మము లెట్లు కలుగునన్న సంశయము గలుగుచున్నది. దీనికి సమాధానము చూడవలెను. మనుస్మృతిలోని ఈక్రింది శ్లోకముల జూడుడు.

యత్కర్మ కుర్వతోఽస్య స్యాత్పరితోషోఽన్తరాత్మనః
తత్ప్రయత్నేన కుర్వీత విపరీతంతు వర్జయేత్॥

దీనింబట్టి చూడగా కర్మాచరణయందు ప్రతివ్యక్తికీ స్వతంత్రత గలదు. దీనికి కారణ మాత్మపరితుష్టిమూలకమగు సుఖాభివృద్ధి యని పైశ్లోకము చెప్పుచున్నది. ఇట్టి సమయముల వివాదము సంభ వించినచో రాజునకు కొంత యధికారమిచ్చిన ట్లీక్రింది శ్లోకమున వెల్లడియగును.

సద్భి రాచరితం యత్స్యా ద్ధార్మికైశ్చ ద్విజాతిభిః
తద్దేశకులజాతీనా మవిరుద్ధం ప్రకల్పయేత్॥

ఇందు రాజునకు కల్పనాధికారమున్నది. ధార్మికులు సత్పురు షులునగు వారాచరించినపుడు అది దేశకులజాతుల కవిరుద్ధమైనచో ధర్మముగా కల్పింపబడును.

దీనివలన తెలియున దేమనగా: వ్యక్తులచే నాచరింపబడి వివాదము వచ్చినపుడు రాజావలంబనము కలిగియున్న నది ధర్మమేగాని యది సర్వజనాదరణీయ మగుటకు మనుస్మృతియం దున్నటుల దశావశా పరిమత్తున పరిష్కరింపబడవలయును. ఈప్రకారము ధర్మములు మారుచుండును. ఇంతవరకు మనము చేసిన చర్చవలన మనమిట్లు నిశ్చయించవచ్చునని తోచుచున్నది. ధర్మస్వరూపమును విచారించినను, ధర్మప్రమాణములను విచారించినను మానవధర్మశాస్త్రరహస్యమును జూచినను ధర్మములు పరిపన్నిర్ణీతములు. ఇవి రాజునొద్దకు పంపబడి వాని యంగీకారమును పొంది వారి యాస్థానమున సంగ్రహించబడి యుండును. రాజపురుషులు వీటికి ప్రవర్తకులుగా నుందురు. ఆప్రకార మాయా కాలముల మన్వాదులు ప్రవర్తకులుగా నున్నారని యాజ్ఞవల్క్య స్మృతివలన తెలియవచ్చినది. ధర్మములకును మన్వాదులకును ప్రవర్త్య ప్రవర్తక సంబంధమే గలదని చూచినాము. కర్తృత్వమున్నదని చెప్పిన చోట్ల సంగ్రహ కర్తృత్వమే యని యెంచవలయును.

పర్లాకిమిడి   గాడె నరసింగరావుగారు

బాష్పాంజలి

కోలవెన్ను రామకోటేశ్వరరావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

మాఘ శుద్ధ పంచమి మా హనుమంతరావుగారి నిర్యాణ దినము. విజ్ఞానమూ, త్యాగమూ, రసపిపాసా, మూర్తీభవించిన ఆ మహానుభావుని స్మరించకుండా ఎవరుండగలరు ? అందులోనూ, నిన్న మొన్నటివరకూ కళాశాలలోనే ఉండి పనిచేసిన నావంటి వారి సంగతి చెప్పేదేమిటి ?

అదంతా చిత్రంగా జరిగిపోయింది. ఎందువల్లనో, నాకు చిన్నప్పటినుంచీ కళాశాల అంటే విపరీతమైన అభిమానము. కొండా వేంకటప్పయ్య పంతులుగారు మొట్టమొదట ప్రారంభోత్సవము జరిపినపుడు నేను బందరులోనే ఇంటర్మీడియేటు తరగతిలో చదువు తుండేవాడను. ఆరోజున శ్రీతిరుపతి వేంకటకవులు చదివిన పద్యాలూ,

పట్టాభి సీతారామయ్యగారి నివేదికా, హనుమంతరావుగారి ముసి ముసి నగవులూ, అంతా కళ్లకు కట్టినట్టుగా ఉన్నది. తరువాత చెన్న పట్టణములో చదివే రోజులలోనూ. నర్సారావుపేటలో ప్లీడరీ చేసే టప్పుడూ, దీపావళి పండుగకు తప్పకుండా కళాశాల భిక్షులు వసూలు చేసి, ధన్యుడనైనానని సంతోషించేవాడను. ఏదో వీలుచేసుకుని సంవత్సరోత్సవాలకు కూడా సిద్ధమైనాను. శ్రీమతి సరోజినీదేవిగారూ, అనీబిసెంటుగారూ ఇచ్చిన ఉపన్యాసాలు బాగాజ్ఞాపకము. ప్రతిసారీ హనుమంతరావుగారు పెద్దపెద్ద వ్యాసాలువ్రాసి, జాతీయ విద్యా స్వరూపాన్ని నిరూపిస్తూఉండేవారు. ఆయనచదువుతుంటే చాలామంది విసుగుకొని లేచిపోయేవాళ్లు. ఇంకా ఎన్ని పేజీలున్నవని లెక్కపెట్టే వాళ్లు. నాకు మాత్రము ఆయన చెప్పేదంతా ఆనందంగానే ఉండేది.

అసహాయోద్యమము వచ్చినప్పుడు కళాశాలవారు కాంగ్రెసు సహాయమును స్వీకరించి, సర్కారు గ్రాంటులను త్రోసిపుచ్చినారు. అప్పటి సందర్భాలు నాకు బాగా తెలియవుగాని, మొదట ఆపద్ధతికి హనుమంతరావుగారు ఒప్పుకోలేదనీ పట్టాభిగారు ఆయనకు నచ్చ చెప్పి చివరకు ఒప్పించారనీ అనుకున్నారు. గాంధీగారు బెజవాడ వచ్చినప్పుడు బందరు కూడా వెళ్లి కళాశాలనుచూసి ఆనందించారు. కాని, "ఈపాడు యంత్రాలన్నీ మానివేయండి. వాటిమీద పెద్ద బురకాలు కప్పితే బాగుంటుంది" అని అన్నారట. ఆపని అప్పుడే చేయిస్తే అంతా బాగానే జరిగేది. అసలు ఆయంత్రాలను నిలప డానికే ముందుముందు కళాశాలకు వ్రతభంగమవుతుందని ఎవ రను కున్నారు ?

'స్వరాజ్య' లో నేను సహాయ సంపాదకుడుగా ఉండేటప్పుడే హనుమంతరావుగారు పోయినారు. ఆరోజు మాఆఫీసుకు శెలవు. ఆది వారము కాబోలు. ఎందుకో మధ్యాహ్నము బ్రాడ్వేవైపువెళ్లి, ఏమైనా సంగతులున్నవేమో కనుక్కుందామని లోపలికి పోయినాను. "పల్లెగ్రాములలో విశేషాలేమిటండీ" అని అడిగితే "ఏమీలేదండీ, పాపము, హనుమంత రావుగారు చనిపోయినారట" అని ఎవరో చెప్పినారు. నాకేమిటో గుండెలోరాయిపడ్డది. ఎవరో ఆ ప్రబంధువులు

పోయినట్టుగా పరితపించాను. బ్రాడ్వే చుట్టుప్రక్కల వీధులన్నీ పిచ్చి ఎత్తినవాడివలె తిరిగి తిరిగి కొంపచేరుకున్నాను. మరునాడు ఆఫీసుకు వెళ్లితే, కృపానిధిగారు నన్నుపిలిచి, "ఏమండీ, హనుమంతరావు గారిని గురించి సంపాదకీయము వ్రాయాలి. మాకు వారినిగురించి అంతబాగా తెలియదు. మీరువ్రాయండి" అన్నారు. నాకు చెప్ప నలవిగాని దుఃఖమూవచ్చింది. ఈవిధంగానైనా ఆయనకు బాష్పాంజలి విడువ కలుగుదునని మనశ్శాంతీ కలిగింది. దుఃఖము ఎక్కువగా ఉన్నప్పుడు ఏమివ్రాయగలము? ఆవ్రాసిందే ఎంతో బాగుందని తరు వాత పట్టాభిగారు ఎప్పుడో అన్నారు. 'మహాభాగ్య' మనుకున్నాను.

జాతీయ విద్యాలయములు సర్కారు డబ్బు తీసుకోనకూడదని నాకు మొదటినుంచీ వెర్రిపట్టుదల. పోనీ, పారిశ్రామిక శాఖకేకదా అని సరిపెట్టుకునేవాళ్లను చూస్తే నాకువిసుగు. మొత్తమంతా ఒకటే కళాశాల అయితే, ఇందులో ఒక శాఖకే తీసుకున్నామని సమాధాన మేమిటి ? స్వరాజ్యము అనుభవించే దేశాలలో ఎట్లావున్నా, పర రాజులకు లోబడ్డ మనదేశములో సర్కారు సహాయముతోనే జాతీ యవిద్య సాగిస్తామని చెప్పడము అనాలోచితము. అసలు కళాశాల వారు యథాపూర్వముగా గ్రాంటులు తీసుకుంటూనే ఉంటే, నేను 'స్వరాజ్య' వదలి కళాశాలకు వెళ్లేవాడనేకాను. కాని, తత్వమంతా మారిందనీ జాతీయవాద పత్రికలో పనిచేసినా జాతీయ విద్యాల యములో ఉన్నా ఒకటేననీ, నాకు నమ్మకము కలగడమువల్ల అవకాశము దొరికినప్పుడు శ్రీ ప్రకాశముగారి అనుమతితో బందరు వెళ్లినాను.

కొన్నాళ్లు అంతా సక్రమంగానే జరిగిపోయింది. ఏకొద్దిమంది విద్యార్థులకో తెలుగులోనే ఉత్తమ తరగతులలో చరిత్రా రాజనీతీ బోధించాను. ప్రక్కగదిలోనే, మాసత్యనారాయణగారు పాటలూ పద్యాలూ పాడుతుంటే,కొంతవరకు తెలుగు సారస్వతములో అభిరుచి ఏర్పడ్డది. పూజ్యులైన ప్రమోదకుమార చటర్జీగారి చిత్రాలను చూసి మహానందము పొందినాను. సావగాశమున్నప్పుడల్లా, తివాచీ నేతను పరిశీలిస్తూ, ఆరంగుల కలయికకూ ఆనేత విన్నాణముకూ పొంగిపోయినాను. గోపాలరెడ్డి,కూడా కృష్ణమూర్తి,ఆనందమోహాన్,

శీలాసరోజిని, నరశింహారావు మొదలైన విద్యార్థులకు ఆంగ్లమూ, చరిత్రా బోధించి, వారిప్రేమను సంపాదించడమే నాకు గొప్పదశగా తోచింది.

ఇంతలోకే, మళ్లీ సర్కారు డబ్బు పుచ్చుకోవడము విషయమై చర్చలు బయలుదేరినవి. నాకు ఇది కంటకమైనది. అన్నిసంగతులూ విచారించమని పాలక సంఘమువారు కొందరిని నియమిస్తే వారు పదహారునెలలు విచారించి విచారించి చివరకు గ్రాంటు పుచ్చుకో వచ్చునని శిఫార్సుచేశారు. అందులో అసహాయోద్యమ నాయకులైన నాగేశ్వరరావుగారుకూడాను! దీనితో నామొఱ అరణ్యరోదనమ యింది. గాంధీగారికి వ్రాసుకుంటే వారు పట్టాభిగారికి వ్రాశారు. పట్టాభిగారు మీర్జాపురము వ్యవహారములో మునిగి ఉండడమువల్ల జవాబైనా ఇచ్చినట్టులేదు. దేశభక్త కొండ వేంకటప్పయ్యగారివంటి మహానాయకులంతా మాట్లాడక ఊరుకున్నారు. చివరకు పాలక సంఘమువారు గ్రాంటు పుచ్చుకోవచ్చుననే తీర్మానించారు.

ఇంక, నాకూ నాప్రియతమమైన కళాశాలకూ ఋణము తీరి పోయింది. వదలి పెట్టడము ఎంతకష్టమైనా తప్పిందికాదు. అసలు రాజీనామాఇవ్వడానికైనా, అదివరకు క్రమముగాఎన్నుకోబడ్డ పాలక సంఘమును ఏవో అర్థములేనికారణాలుచెప్పి, అక్రమముగా తొలగించి స్థానిక బలముగల కొందరు కళాశాలను స్వాధీన పరచుకున్నారు. వాళ్లతో నాకేమి సంబంధము? మాట్లాడక వచ్చివేశాను. చక్రవర్తి గారు జాలిపడ్డారు. ఎవరిని పలుకరించడానికీ నాకు కష్టమనిపించింది. తివాచీల సాహెబు ప్రత్యేకముగా వచ్చి నన్నుచూసి కంటతడి పెట్టు కున్నాడు. క్రిందటి హనుమంతరాయ వర్థంతికి నేను కళాశాలలోనే ఉన్నాను. ఇంతలో ఎడబాటు కలుగుతుందనీ, ఎక్కడో చెన్నపట్టణ ములో కూర్చుని యీవిధముగావిలపిస్తూ వ్రాయవలసివస్తుందనీ ఎప్పు డూ కలలోకూడా అనుకోలేదు.

ఆయన మహాశయములు కళాశాలలోకంటే మా 'జయంతి', 'త్రివేణి', పత్రికల మూలముగానే ఎక్కువ బాగా నెరవేర్ప వచ్చు నేమో! కాలగర్భములో ఏమున్నదో ఎవరు చూశారు?

చెన్నపట్టణము కోలవెన్ను రామకోటీశ్వరరావు

కైరసు : పారశీకశూరుడు

గూడా కృష్ణమూర్తిగారు

'అస్టైజసు' అను రాజు 'మీడియా' దేశమును పరిపాలించుచుండెను. అతనికి 'మందని' యను కుమార్తె గలదు. ఆమె తన శయనాగారమున నిద్రించుసమయమున, నోటినుండి యొక గొప్ప జలప్రవాహము వెలువడి, రాజధానియే కాకుండ ఆసియాఖండ మంతయు జలప్రళయమైనట్లు కల గనెను. ఈ విషయము జనకునికి తెలియజెప్పినవెంటనే, యాతడు భయకంపితుడయ్యెను. ఏలనో కాని, తక్షణమే తన కుమార్తెకు వివాహమొనర్చనని నుడివెను. కాని కుమార్తెకు యుక్తవయస్సు రాగానే వివాహముచేయుట అవసర మయ్యెను. కాన పారశీక దేశపు రాజగు 'కాంబెసీసు'నకిచ్చి పెండ్లిచేసెను.

వివాహితయైన యొక వత్సరకాలము నాటికే 'అస్టైజసు' మరల తన కుమార్తె గర్భమునుండి ద్రాక్షలత యుద్భవిల్లి ప్రపంచ మెల్లెడల నల్లుకొనిపోయినట్లు కలగాంచెను. ఇట్టి యాశ్చర్యకరమగు కల గనుట వలన మిగుల భయమంది తన యనుచరులతోగూడ ముచ్చటించెను. వారలలో నొకడు "ఆమెకు కల్గిన కుమారుడు తాతగారి సింహాసన మపహరించు"నని నుడివెను. అంతట రాజా మాటలకు వెగడొంది, అయ్యది నిజమేనని యనుకొని, తన్ను తా రక్షించుకొనుటకై, కుమార్తె శిశువును గనిన వెంటనే జంపనెంచి, తన ప్రాణమిత్రుడును, రాజకార్య ధురంధరుడును, యుగంధరుని బోలు మేధావియునగు, తన ముఖ్యమంత్రి 'హార్పెగసు'ను రావించి యాతనితో నిట్లు చెప్ప దొడంగెను. "నీవు నా ప్రాణమిత్రుడవై యుండి, కన్న కుమారునికన్నను ప్రేమాస్పదుడ వగుటచే, నే జెప్పెడు కార్యము తప్పక నెరవేర్చెదవని నా నమ్మకము. అది యేది యన, నా కుమార్తెయగు 'మందని' కొమరుని నీవు నీ గృహమునకు

గొనిపోయి వధించవలయును.'' 'హార్పెగసు' నివ్వెరపోయి చేయు
నది లేక యించుక సేపాలోచించి రాజాజ్ఞ శిరసావహించెను.

అనంతర మా రాకుమారుని తీసికొనిపోయి 'మిత్రడేటసు'
అను గొల్లవానికిచ్చి, ధనాశజూపి, ఆ పసిపాపని అడవులమధ్య వన
మృగముల కెఱగా వదలిరమ్మని యాజ్ఞాపించెను. కాని తానొకటి
తలచిన దైవమొకటి తలచును. ఆనాడే 'మిత్రడేటసు' భార్య గర్భము
నందే చనిపోయిన మగశిశువును గనెను. ఆమె తన దుర్భాగ్యమునకు
చింతిల్లి రోదనచేయుచున్నతరి 'మిత్రడేటసు' రాకొమరు నొడియం
దుంచుకొని స్వగృహమునకు విచ్చేసి, జరిగిన కార్యమునకు విచా
రించి, తా జేయబోవు కార్యము భార్య కెరింగించి యడవికి పయన
మగుచుండ, భార్య హృదయముకరిగి, నిజశిశువును యడవుల పాల్జేసి
రాకుమారుని తన కీయుమని భర్తను వేవిధముల ప్రార్థింప, ఆతడును
సంతోషించి యట్లేయని, నిజశిశువును ఒకానొక పర్వతాగ్రమున
నునిచి వెనుకకు మరలివచ్చెను. 'మిత్రడేటసు,' యాతని భార్యయు
నీ రాకుమారుని అమితప్రేమతో పెంచుకొనుచు సుఖముగ కాలము
గడపుచుండిరి. నాటనుండియు, యీబాలుడు 'కైరసు' అనుపేర యా
గొల్లపల్లెలో నందరి ప్రేమకును పాత్రుడై, బహు గారాపుబిడ్డయై
పెరుగుచుండెను.

కాని యీ రహస్యము దాగలేదు. బాలునికి దశవర్షములు
నిండుసరికి, ఈమోసము 'ఆస్టైజసు'నకు తెలిసెను. ఒకదినమున నీ
పెంపుడు తండ్రియగు గొల్లడు కైరసుతో కలిసియుండ, రాజాతనిని
చూచుట తటస్థించెను. అంతట రాజు 'మిత్రడేటసు'ను భయపెట్టి
జరిగిన మోసమునంతయు నామూలాగ్రముగ నెరింగెను. రాజు నిజ
మందిరమున కేగి, మంత్రియగు 'హార్పెగసు'కు కబురంపి యడుగగా,
నాతడు కొన్ని వాక్కు లతిసందిగ్ధముగ జెప్పుటచే రాజు చేయునది
లేక యప్పటి కూరకుండెను. కాని రాజు నిజముగ చాల కోపోద్దీపి

తుడై యుండెను. తన కోపమునంతయు నణచుకొని, 'హెర్పాగసు'తో, నాతని కుమారుని, తన మనుమడగు సైరసుతో నాడుకొనుటకు పంపుమని జెప్పెను. అంతేకాక తనమనుమడగు సైరసు అడవిమృగ ములనోటి కాహారముగా నీయబడియు మరల దైవయోగమున రక్షింపబడుటచే ఆనంద సూచకముగ నొకవిందు నొనర్తునని జెప్పి, యాతని నచ్చటకు విచ్చేయవలయునని కోరెను. హెర్పాగసు ఇయ్యది విని సంతసించి, తనను శిక్షించుటకు మారు విందునకు గూడ బిలిచెనని యానందించెను.

'హెర్పాగసు'న కొకడే కుమారుడు. ఆతనికి పదమూడువత్స రములు. స్వామియాజ్ఞ నెరవేర్చుటకై తండ్రికుమారుని రాజమంది రమున కంపెను. 'ఆస్టైజసు' తన భార్యతో జరిగిన మోస మెరి గించి, మంత్రికుమారుడు రాగానే, ఆతనినరికి యా మాంసమును చక్కగ వండమనిజెప్పి, శిరస్సును, పాదములును, చేతులును మాత్ర ము దాచియుంచ నియమించెను. మంత్రికుమారుని మాంసమును చక్కగవండి విందులో నాతనితండ్రి కది వడ్డించుటకు తగు యేర్పా టులు చేసెను. 'హెర్పాగసు' కూడ ఆవిందునాటి కందరివలెనే వచ్చెను. ఇతర యతిథులకు వేరుమాంసము వడ్డించి, హెర్పాగసునకు మాత్రము కుమారుని మాంసము వడ్డించిరి. అందరు సంతుష్టిగ భుజించియున్నపిమ్మట రాజు 'హెర్పాగసు' కడకుజేరి, "భోజ్యము లెట్లున్నవి? నీవు భుజించిన మాంస మెట్లున్నది?" అని ప్రశ్నించెను. ఆతడును విందు చాల చక్కగ జరిగినదనియు, మాంసముకూడ చాల బాగున్నదనియు, సవినయముగ నుడివెను. అంతట రాజు తాను వేరుగ దీసియుంచిన శిరము, చేతులు మొదలగునవి మంత్రిముందట నుంచగా, నాతడు నిశ్చేష్టుడై, తన తనయుని శిరముమట్టుకు చేత బట్టుకొని ఎట్టి దుర్భావములుగాని కోపముగాని వెలువడనీయక, అట్టి దురవస్థయందుగూడ రాజున కతి వినయముగనుండి, యాతని ఆ

నందమే తన ఆనందముగ నటించి, రాజును తృప్తిపరచి తన గృహ మునకేగి ఆ శిరస్సునకు తగు రీతిని దహనాదిక్రియ లొనర్చెను.

కైరసు జననీ జనకులకడ మెల్లమెల్లగ యభివృద్ధినొందుచు, బలమునందును, సౌందర్యమందును, అన్నిటికిని తోడు సహజ స్వాతంత్రతయందును తోడి బాలుర నందరను మించుచుండెను. ఇయ్యది కనిపెట్టి, 'హెర్పెగసు' రాజుపై పగదీర్చుకొనుటకు తగు యదను దొరకునాయని వేచియుండిన వాడగుటచే, నయ్యది సాధింపదలంచి, యందులకు కైరసే తనకు ముఖ్యసాధనముగ నుండిననేగాని తన ప్రయత్నము సఫలముగాదని యెఱింగి, ఆతనితో మంచి మాటలాడి, ఆతనికి బహుమానములనిచ్చి, యాతని యనుగ్రహమునకు పాత్రుడగుటకై ప్రయత్నములు సల్పుచు, ఫలోన్ముఖుడగుచుండెను. అన్నిటికన్నను ముఖ్యముగ కైరసు జీవితాంశము నెరింగి, యందులకు దార్కాణముగానున్న యాతని శౌర్య, ధైర్య, పౌరుషముల జూచి, యాతనిచెంత జేరుచుండెను. ఈరీతిని పారశీకశూరుడు నిజగృహంబున పెరుగుచుండెను.

'అస్టైజసు' మీడుల నతి కఠినముగా పరిపాలించుటచే మీడులతో, హెర్పెగసు, కైరసుయొక్క నిజస్థితిని వెలిబుచ్చుచు పారశీకమందున్న కైరసుతో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు జరుపుటకు నిశ్చయించుకొనెను. ఇట్లు కైరసుయొక్క అభ్యుదయమునకును, రాజుపై తన పగదీర్చుకొనుటకును ననేకవిధముల ప్రయత్నము చేయుచుండెను. అప్పుడప్పుడు 'హెర్పెగసు' ఒక కుందేటినిదెచ్చి, దాని పొట్ట చీల్చి, అందొక యుత్తరమునుంచి, తనకు బాగుగ నమ్మకస్థుడగు సేవకునిబిలిచి, మరల ఆకుందేటి పొట్ట యథారీతిగ కుట్టి, ఆసేవకుడు దానిని వేటాడి పట్టుకొనుటకు ప్రయత్నించుచునటులుగా నటించుచు ఆకుందేలు కైరసు ముందటికి పోవువర కట్లుచేసి రహస్యముగ నుత్తరము లందజేయుచుండెను. కుందేటిని తరుముకొనిపోయిన సేవకుని

తో, కైరసునకే తప్ప యితరు లెవ్వరికి నాజాబు నీయరాదనియు, దాని నాతడే విప్పిజూడవలయుననియు బోధించుచుండెను. సేవకుడును స్వామికార్యపరాయణుడై దానిని కైరసునకే ఒప్పగించుచుండెను. అందొక జాబునం దిట్లుండెను. “కాంబెసీసు యొక్క కుమారుడవగు నీకు దైవ మనుకూలించుగాక. అస్టైజసు నిన్ను చంపుటకై ప్రయత్నించి నిష్ఫలుడై చేయునది లేక, ఖిన్నుడై యుండెను. నీయొక్క మరణమును జూడలేక నే గొల్లవానికీయగా, మరల నీవు కనుపించిన తరి కోపోద్దీపితుడై నాకే హాని యొనర్చెను. నీతో యాడుకొనుటకు పంపమని నా కుమారుని ముక్క ముక్కలుగాకోసి వాని మాంసము నాచేతనే తినిపించిన ఘోర పాపి. నీవు ప్రథమమున పారశీకులను పురి కొల్పి మీదులమీదికి దండువెడలుము. అట్టి యుద్ధసమయమున ‘అస్టైజసు’ నన్నే మీడుల సైన్యముల కంతకు అధ్యక్షునిగ జేసి తీరును. ఇట్టి యదనున మనకోరిక నెరవేఱునని వేఱుగ జెప్పవలయు నా? గాన నిట్టి తిరుగుబాటునకు తక్షణమే ప్రయత్నపడి రావలయును.”

‘కైరసు’ ఇట్టిసమయమున బాగుగ నాలోచించి తన దేశజుల నెల్లరను రావించి పెద్దసభ గావించెను. వారియెదుటనే యీయుత్తరమును జదివి వారిని పురిగొల్పి దండువెడలెను. పారశీకు లెల్లరును నొక చోట గూడి, మొదటిదినమున మిగుల శ్రమపడి ఒక మహారణ్యమున నిరువదిఫర్లాంగుల దూరమును శుభ్రపరచుకొని, యచ్చట కైరసు జెప్పినరీతి వడచుకొనుచుండిరి. కైరసు వారితోగూడ నివసించి, రెండవదినమున మంచిమాంసమును, యితరభోజ్యములును వారికిచ్చి బాగుగ తృప్తినందజేసెను. మరునాడు వారల హాయిగ నిద్దురపో నిచ్చెను. అట్లుచేసి యనంతరము కైరసు “మీ కేదినము హాయిగ నున్నదని” ప్రశ్నించెను. వారును రెండవ, మూడవరోజులు హాయిగ నున్నవనిరి. అప్పుడు కైరసు వారిని పురిగొల్పుట కిదే మంచిసమయ మని తలంచి యిటుల నుద్రేకపూరితుల జేసెను.

"ఓ పారశీక సోదరులారా! బానిసత్వమున గుందుచుండిన పారశీకమునకు యిట్టి సౌఖ్యదినములు రావలెనన్న యీ మీడుల నోడించవలయు"నని వివిధరీతుల వారిని ప్రోత్సహించెను.

చిరకాలమునుండి బానిసత్వమున గుందుచుండినను, స్వాతంత్ర్యమునుపురిగొల్పు నీ కైరసుపలుకులు వినిన నెవరి కుత్సాహము జనించదు? పారశీకులందరు గంగాస్రవంతివోలె పొంగి పొరలుచుండిరి. మాతృదేశవిముక్తికై తమరక్తము ధారవోయ సమకట్టిరి. అనంతరము పారశీకులదాడి 'అస్టైజసు'నకు తెలిసెను. అతడు తొల్లి తాను హార్పెగసునకు జేసిన యపకారమును మరచిపోయి మీడుల సైన్యాధ్యక్షపదవి నాతనికే యొసంగెను. కైరసు జయభేరుల మ్రోగించుకొనుచు మీడుల రాజధానిలోనికి ప్రవేశించెను. అస్టైజసు తన ఓటమిని విని, స్వప్నములు నిజమాటగని మొదట కైరసును యడవులపాల్జేయుమనిన వారిని జంపించెను. అనంతరము ధైర్యమువీడక తానే స్వయముగ యుద్ధమునకు జని పరాజితుడై సర్వసైన్యమును కోల్పోయి, ఖైదీగా పట్టుబడెను. ఇదియే మంచిసమయమని యెంచి హార్పెగసు, అస్టైజసును నిందించి, "ఆనాడు విందుగదా! ఆనాడు బాలుని యడవులజంపుటకై చేసిన దురాలోచనగదా! అవియే అంతటి మహారాజును యిప్పుడిట్టిబానిసగా నొనర్చె"నని యనేక రీతుల ఎత్తిపొడిచెను.

అస్టైజసు తాను ప్రజలకుజేసిన యపకారములను దలంచుకొనుచు, రాజ్యతృష్ణచే తా నొనరించిన దురంతముల నెంచి, విచారించి పశ్చాత్తాపపడి కొంతకాలమునకు చనిపోయెను. కైరసు చక్రవర్తియై దేదీప్యమానముగ రాజ్యమేలెను.

చెన్నపట్టణము. గూడా కృష్ణమూర్తి.

విజ్ఞప్తి

"జయంతి" అయిదోసంచిక కొంతముద్రణ జరిగినతరువాత శ్రీ ఆదినారాయణ శాస్త్రిగారు తమకార్యాలయములోని కొన్ని అసందర్భాలవల్ల ఈపనిమానివేయవలసి వచ్చింది. నూతనముగా "ఇండియాప్రింటింగువర్క్సు" వారిని ముద్రాపకులుగా నియమించి వారిచేత ప్రసిడెన్సీమాజిస్ట్రేటువద్ద డిక్లరేషను ఇప్పించి మిగిలినభాగము అచ్చొత్తించవలసి వచ్చింది. కాబట్టి మార్చి ౧౫-వ తేదీన ప్రకటన కావలసిన శిశిరసంచిక దాదాపు నెలరోజులు ఆలస్యమైనది. మనదేశములో స్వంతముద్రణాలయము లేనిపత్రికలకు ఇటువంటి అవాంతరాలు సర్వసాధారణమైనవి. మామిత్రులు దయతో ఈ ఆలస్యానికి మన్నించి యథాపూర్వముగా మాకుతోడ్పడవలెనని కోరుచున్నాము.

ఆరోసంచిక జూను ౧ వ తేదీన ప్రకటిస్తాము.

"జయంతి" మాసపత్రికగామారుట.

౧ వ జూలై తేదీనుండి జయంతి మాసపత్రికగా మార్చడానికి నిశ్చయించాము. సంవత్సరచందా ౬ రూపాయలు. ఒకేపర్యాయము ౧౦౦ రూపాయలు ఇచ్చేవారు శాశ్వతచందాదారులుగా ఎంచబడుతారు. అటువంటివారు ఎక్కువగా చేరితే పత్రిక నిర్విఘ్నముగా సాగించడానికి సులభమవుతుంది. మాసపత్రిక అయిన తరువాత జయంతి అన్నివిధాలా ఇంకామనోహరముగా ప్రకటించడానికి పూనుకొన్నాము. ఆంధ్రదేశీయులు తప్పక జయంతి మాసపత్రికను ఆదరిస్తారని నమ్ముతున్నాము.

మలబారిహౌసు,
మగళువాకం, చెన్నపట్టణము.

కోలవెన్ను రామకోటీశ్వరరావు
కార్యదర్శి, 'జయంతి'